

**KOMMISJONEN FOR
GJENOPPTAKELSE AV STRAFFESAKER**

Den 15. desember 2008 ble det i Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker truffet avgjørelse i:

Sak nr.: 2005 00028

Kommisjonens medlemmer:

Janne Kristiansen (leder)
Ann-Kristin Olsen
Svein Magnussen
Ingrid Bergslid Salvesen
Birger Arthur Stedal

Parter:

Arne Treholt, født 13. desember 1942
(advokat Harald Stabell)

mot

Den offentlige påtalemyndighet

Det ble truffet slik

A V G J Ø R E L S E:

Innholdsfortegnelse

1. Prosesshistorie	4
1.1 Tiltalen og dommen	4
1.2 Tidligere begjæringer om gjenoptakelse	20
1.3 Frem til domsavsigelsen	21
2. Litt om domfeltes begrunnelse for begjæringen	22
3. Kort om påtalemyndighetens uttalelse.....	23
4. Kommisjonens arbeid med saken.....	23
5. Kommisjonen skal bemerke.....	26
5.1 Innledning	26
5.2 Bevisvurdering i straffesaker	27
5.3 Straffeprosessloven § 391 nr. 1 og 3.....	30
5.3.1 De påståtte pengemottak.....	31
5.3.1.1 Ransakinger hos Treholt	31
5.3.1.2 Unnlatt varsel til siktede om ransakingene m.v.	45
5.3.1.3 Ransakingen 17. mai 1983.....	51
5.3.1.4 Ransakingen 22. august 1983.....	58
5.3.1.5 Andre spørsmål knyttet til ransakingene	73
5.3.2 Andre nye omstendigheter og bevis.....	74
5.3.3 Kommisjonens utredning	75
5.3.4 Kommisjonens samlede vurdering	80
5.4. Straffeprosessloven § 392 annet ledd.....	82
5.4.1 Domfeltes anførsler for kommisjonen.....	83
5.4.1.1 Forhåndsdomming	84
5.4.1.2 Anonym vitneførsel	85
5.4.1.3 Overrumpling	87
5.4.1.4 Ransakingene 17. mai og 22. august 1983 – pengebeviset	88
5.4.1.5 Sirkelresonnementet	89
5.4.1.6 Treholts møter med Titov og Zjizjin.....	90
5.4.1.7 Hjemmearkivet.....	91
5.4.1.8 Fornebu-beslaget.....	93
5.4.1.9 Treholts politiforklaringer	94
5.4.1.10 Enkeltforbrytelse eller fortsatt forbrytelse	97
5.4.1.11 Anvendelsen av straffeloven § 90.....	98
5.4.1.12 Subjektiv skyld	103
5.4.1.13 Provokasjon	104
5.4.1.14 Forholdet til Irak	105
5.4.1.15 Øvrige anførsler	106
5.4.2 Påtalemyndighetens bemerkninger	106
5.4.2.1 Forhåndsdomming	106
5.4.2.2 Anonym vitneførsel	108
5.4.2.3 Overrumpling	110

5.4.2.4	Ransakingene 17. mai og 22. august 1983 – pengebeviset	111
5.4.2.5	Sirkelresonnementet	111
5.4.2.6	Treholts møter med Beljajev, Titov og Zjizjin.....	112
5.4.2.7	Hjemmearkivet	114
5.4.2.8	Fornebu-beslaget	115
5.4.2.9	Treholts politiforklaringer	115
5.4.2.10	Enkeltforbrytelse eller fortsatt forbrytelse	116
5.4.2.11	Anvendelsen av straffeloven § 90.....	116
5.4.2.12	Subjektiv skyld	118
5.4.2.13	Provokasjon	118
5.4.2.14	Forholdet til Irak	118
5.4.3	Kommisjonens vurderinger	119
5.4.3.1	Forhåndsdomming	121
5.4.3.2	Anonym vitneførsel	123
5.4.3.3	Overrumpling	127
5.4.3.4	Ransakingene 17. mai og 22. august 1983 - pengebeviset	130
5.4.3.5	Sirkelresonnementet	131
5.4.3.6	Konspirativ kontakt med Titov og Zjizjin	131
5.4.3.7	Hjemmearkivet	137
5.4.3.8	Fornebu-beslaget	141
5.4.3.9	Treholts politiforklaringer	143
5.4.3.10	Enkeltforbrytelser eller fortsatt forbrytelse	146
5.4.3.11	Anvendelsen av straffeloven § 90.....	149
5.4.3.12	Subjektiv skyld	151
5.4.3.13	Provokasjon	152
5.4.3.14	Forholdet til Irak	155
5.4.3.15	Øvrige anførsler	156
5.5	Samlet vurdering	159

Note: Ved endringer i straffeprosessloven som trådte i kraft 1. januar 2008, ble begrepet *gjenopptakelse* erstattet med *gjenåpning*. I avgjørelsen benytter kommisjonen begrepet *gjenopptakelse* ved omtale av de to første gjenopptakelsessakene for domstolene, mens begrepet *gjenåpning* benyttes ved behandling av nærværende begjæring for kommisjonen.

1. Prosesshistorie

1.1 Tiltalen og dommen

Ved tiltalebeslutning 31. januar 1985 satte statsadvokatene i Eidsivating etter Riksadvokatens ordre, i medhold av lov om rettergang i landssviksaker 21. februar 1947 nr. 2 § 7, jf. § 1, Arne Treholt under tiltale ved daværende Eidsivating lagmannsrett til fellelse etter:

I straffelovens § 90, tredje ledd, jfr. første ledd, annet straffealternativ,

for rettsstridig å ha bevirket eller medvirket til at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, og hemmeligheten er forrådt til annen stat, og var betrodd den skyldige i stillings medfør,

A ved i tiden 1974 – 1983 i Oslo og/eller Wien og/eller Helsinki og/eller New York, som politisk sekretær i Handelsdepartementet og Havrettsministeriet, statssekretær i Havrettsministeriet, ambassaderåd i Utenriksdepartementet og byråsjef samme sted, å ha meddelt sovjetiske etterretningsoffiserer opplysninger betrodd ham i nevnte stillinger og som bør holdes hemmelige av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, herunder:

- 1. i 1974 opplysninger fra forsvarsministerens notat av 25. april 1974 til Regjeringens sikkerhetsutvalg om sammensetningen av NATOs mobile styrke ("NATOs brannkorps"), svake punkter i denne, forslag om tiltak for å rette på svakhetene samt forsvarsministerens vurdering av Norges militære forhold til andre NATO-land og tilråding fra forsvarsministeren om hvilke retningslinjer som burde følges fra norsk side,*

2. *i 1976 opplysninger om norsk-amerikanske samtaler i Utenriksdepartementet i desember 1975 vedrørende Svalbard og Nordområdene, hvor det blant annet ble gitt orientering om den strategiske og sikkerhetspolitiske situasjon i disse områdene, forholdet til Sovjetunionen, og om status i norsk-sovjetiske forhandlinger om delelinjen for Kontinentalsokkelen i Barentshavet,*
3. *i 1976 innholdet i forsvarsministerens regjeringsnotat av 1. mars 1976 om Islands strategiske og militære betydning i fred, krisesituasjoner og krig, samt mulige konsekvenser av endring i Islands sikkerhetspolitiske engasjement,*
4. *i 1976 opplysninger fra et møtereferat satt opp etter politiske samtaler mellom utenriksministrene Henry KISSINGER og Knut FRYDENLUND 22. mai 1976 i Oslo, hvor man drøftet utviklingen i forholdet øst/vest, ulike partiers regjeringsdeltakelse i europeiske land, Nordområdene og Kontinentalsokkelen, forholdet mellom utviklingsland og industriland, samt havrettsspørsmål,*
5. *i 1976 innholdet i norsk – franske politiske konsultasjoner i Utenriksdepartementet 9. og 10. juni 1976, hvor det blant annet ble gitt norske synspunkter vedrørende delelinjeforhandlingene med Sovjetunionen, norsk oljeaktivitet nord for 62°, og om Sovjetunionens økonomiske og militære aktivitet, franske motforestillinger om norsk politikk i Nordområdene, samt en drøftelse av mulige sovjetrussiske militære tiltak og norske og allierte mottiltak i tilfelle av krise eller krig,*
6. *i 1976 innholdet fra et møtereferat satt opp etter politiske samtaler mellom statsminister Odvar NORDLI og president Urho KEKKONEN i Oslo 16. september 1976, hvor blant annet ble drøftet den politiske situasjonen i Nord-Europa,*

utviklingen av øst/vest-forholdet, samt aktuelle internasjonale spørsmål,

7. *i 1976 opplysninger fra et internt utkast til notat fra forsvarsministeren til utenriksministeren om norsk oljepolitikk i et sikkerhetspolitisk perspektiv, hvor man drøftet forsvarspolitiske spørsmål i tilknytning til andre lands deltagelse i petroleumsutvinning i nordlige forvann, og Sovjetunionens forhandlingsopplegg under delelinjeforhandlingene,*
8. *i tiden 1978 – 1980 innholdet i utenriksministerens notat av 15. mars 1978 til Regjeringens medlemmer vedrørende et amerikansk forslag om produksjon av visse våpentyper med mindre Sovjetunionen avstod fra utplassering av andre våpentyper,*
9. *i 1980 opplysninger fra et manuskript til utenriksministerens redegjørelse for sendemannsmøtet i august 1980, hvor det blant annet ble gitt opplysninger om forhåndslagring av tyngre utstyr for en amerikansk marinebrigade, Norges situasjon i forholdet mellom De forente stater og Vest-Europa, Norges forhold til Sovjetunionen i lys av det forestående utenriksministerbesøk, samt om Midt-Østen, alt saker som ga innsyn i den norske utenriksministerens forhandlingsopplegg for hans forestående besøk i Moskva,*
10. *i tiden 1980 – 1982 å ha meddelt opplysninger blant annet vedrørende konflikten Iran – Irak, den sovjetiske invasjonen i Afghanistan og forholdene i Libanon/Midt-Østen, herunder:
a) opplysninger fra chiffermelding av 30. oktober 1980 fra den norske NATO-delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet, hvor det er gitt opplysninger fra et NATO-rådsmøte der den politiske og militære situasjonen i konflikten mellom Irak og Iran ble vurdert og drøftet,*

- b) *opplysninger fra skriv av 6. februar 1981 med vedlegg fra den norske NATO-delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet, hvor det er gitt opplysninger fra et møte i NATOs Special Political Committee (SPC) der den politiske og militære situasjonen i Afghanistan ble vurdert og drøftet,*
 - c) *opplysninger fra chiffermelding av 22. september 1981 fra den norske NATO-delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet hvor det er gitt opplysninger fra et NATO-rådsmøte der den politiske og militære situasjonen i Afghanistan er vurdert og drøftet,*
 - d) *opplysninger fra chiffermelding av 15. mai 1981 fra den norske NATO-delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet, hvor det er gjengitt en etterretningsvurdering ("intelligence assessment") utarbeidet av NATO's militære stab, som omhandler israelske og syriske styrkers aktivitet og posisjonene til de sovjet-russiske styrker i området på angjeldende tidspunkt,*
11. *i tiden 1979 – 1982 opplysninger fra referater av norske politikeres samtaler med representanter for andre lands regjeringer, herunder:*
- a) *samtale mellom statsminister Odvar NORDLI og forbundskansler Helmut SCHMIDT i Oslo 12. juli 1979, blant annet vedrørende øst/vest-forbindelsen, herunder nedrustning, energispørsmål og situasjonen i Tyrkia/Midt-Østen,*
 - b) *samtale mellom utenriksminister Knut FRYDENLUND og utenriksminister Lord CARRINGTON i Oslo 26. oktober 1979, blant annet vedrørende våpenmodernisering, øst/vest-forholdet etter SALT II og Sovjetunionens hensikter,*

- c) *samtale mellom statsministrene Odvar NORDLI og Pierre TRUDEAU i Oslo 30. juni 1980, blant annet vedrørende norsk sikkerhetspolitikk og forsvarssamarbeid mellom Norge og Canada, samt forholdet til Sovjetunionen,*
 - d) *samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og understatssekretær Keijo KORHONEN i Helsinki 15. juli 1980, blant annet om situasjonen i Nord-områdene,*
 - e) *samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og utenriksminister Paavo VÄYRYNEN i Helsinki 15. juli 1980, blant annet om situasjonen i Nord-områdene,*
 - f) *samtale mellom statsminister Odvar NORDLI og forbundskansler Helmut SCHMIDT i Hamburg 25. august 1980, blant annet vedrørende øst/vestforholdet, forholdet USA – Vest-Europa, tyske forhold samt NATO-spørsmål,*
 - g) *samtale mellom utenriksministrene FRYDENLUND og Lord CARRINGTON i Oslo 7. mai 1981, blant annet vedrørende forbindelsene Norge – Sovjetunionen, NATO-spørsmål og Det europeiske utenrikspolitiske samarbeid (EPS),*
 - h) *samtale mellom utenriksminister Knut FRYDENLUND og Nederlands utenriksminister van der KLAUW i Appeldoorn 17. – 18. januar 1981, hvor blant annet ble drøftet spørsmål vedrørende NATOs sikkerhetspolitikk,*
12. *i perioden 1979 – 1983 opplysninger fra ulike rapporter om oljeproduksjon og oljepolitikk skrevet av dosent Øystein*

NORENG, hvor det blant annet ble bygget på kilder i oljeselskaper, forskningsinstitusjoner, banker, regjeringskontorer i Vest-Europa og USA, og hvor det er angitt opplysninger om franske, britiske og amerikanske prognoser for petroleumsutvinning på kort og lang sikt og økonomiske/finansielle vurderinger i den sammenheng, gjengivelse av synspunkter i arabiske land og innenfor ledende kretser i Washington, Paris og London på forholdet USA – Europa, USA – Midt-Østen, indre forhold i Iran og Saudi-Arabia, innenrikspolitiske forhold i USA og angivelige amerikanske planer om militær intervensjon i Midt-Østen,

- 13. i 1983 opplysninger gitt under foredrag av Øverstkommanderende i Sør-Norge for Forsvarets Høgskole om "Forsvaret av Sør-Norge", som omfattet forsvarsplaner, forflytning av militære styrker under mobilisering, mobiliseringstider, transporttider og planer om militære forsterkninger fra NATO,*
- 14. i 1983 opplysninger fra sjefen for etterretningsstabens foredrag for Forsvarets Høgskole, som inneholdt opplysninger om prioritetene for norsk militær etterretnings-tjeneste, beskrivelse av etterretningstjenestens arbeidsmetoder, arbeidsformer og organisasjon,*
- 15. i 1983 opplysninger fra sjefen for Finnmark landforsvars foredrag for Forsvarets Høgskole om forsvaret av Finnmark, herunder militærstrategiske forhold, hvilke ressurser som står til rådighet for forsvaret av landsdelen, forsvarsplanene for området, forsyningsplanene og de begrensninger og svakheter som vurderes å være til stede i forhold til de tildelte ressurser,*
- 16. i 1983 opplysninger fra Øverstkommanderende i Nord-Norges foredrag for Forsvarets Høgskole om forsvaret av Nord-Norge, og som omfattet orienteringer om de stående*

styrker i landsdelen, muligheten av nasjonale forsterkninger, forskjellige angrepsalternativer, muligheter og begrensninger for å motta allierte forsterkninger, personell- og materiellmessige svakheter ved forsvaret i forhold til trusselen, samt prioritering av oppgavene,

17. *i 1983 opplysninger fra sjefen for Garnisonen i Porsangers foredrag for Forsvarets Høgskole om Garnisonen i Porsanger, herunder om Porsanger forsvarsavsnitt, de antatte angrepsmål og mulige fremrykningslinjer mot disse, avsnittssjefens oppdrag, hans militære enheter til rådighet for forsvaret, forsvarsplanene og forberedelsene til gjennomføring av disse, blant annet gruppering og deployering av støttevåpen,*
18. *i 1983 opplysninger fra sjefen for plan- og beredskapsavdelingen i Forsvarets overkommandos foredrag for Forsvarets Høgskole om Norges forsvarsplaner, herunder de forskjellige angrepsalternativer og forsvarsledelsens operative prioritering for forsvaret av Norge,*
19. *i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en offiser i staben til kommandøren for sjøstridskreftene i Nord-Norge, om sjøforsvaret av Nord-Norge, herunder en orientering om oppgavene for sjøforsvaret av Nord-Norge, avgjørende områder, forsterkninger og etterforsyninger, minefarvann, kystbatterier, sannsynlige angrepsmåter og hovedlinjene i eget forsvarsopplegg i en krise- og krigssituasjon,*
20. *i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av sjefen for sikkerhetspolitisk kontor i Forsvarsdepartementet om "NATOs militære strategi – norske vurderinger", og hvor det særlig ble gjort rede for de kjernefysiske og konvensjonelle våpens funksjon og betydning i NATOs fellesforsvar, kjernevåpnenes krigsavvergende rolle,*

og tidspunktet for eventuell anvendelse av disse, samt mulig omlegging av gjeldende strategi og militære og politiske faktorer i denne forbindelse,

21. *i 1983 opplysninger fra general H.F. Zeiner GUNDERSENs foredrag for Forsvarets Høgskole om "NATOs potensiale og militære strategi", herunder NATOs militære styrkeoppsetning, det konvensjonelle forsvar og de kjernefysiske styrker, faktorer av militær art som influerer på NATOs militære strategi og en oversikt over NATOs aktuelle militære strategi og betraktninger omkring dens hovedinnhold,*
22. *i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en offiser ved Forsvarskommando Nord-Norge, om "Landstridskreftene i Nord-Norge", herunder landstridskreftenes oppdrag under en spenningsperiode og ved et eventuelt angrep, hvor angrep kan ventes og møtes og hva som først og fremst skal forsvares, samt disposisjon av militære styrker og hvilke nasjonale og allierte militære forsterkninger som kan sendes til Nord-Norge, og hvor raskt,*
23. *i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en offiser i staben til kommandøren for luftstridskreftene i Nord-Norge, om "Luftforsvaret i Nord-Norge", herunder opplysninger om kapasiteten for våre viktigste flyplasser i Nord-Norge til å motta forsterkninger ved væpnet angrep og om utbyggingsplaner, samt en vurdering av disse i forhold til behovet og om sårbare sider ved forsvaret av Nord-Norge, forhåndslagring av våpen som ledd i styrking av forsvarsevnen, personellsituasjonen, operativ status ved F-16 jagerflyskvadronen, kontroll- og varslingsystemet og luftvernet av landsdelen,*
24. *i 1983 opplysninger fra øvelse "TELLUS" som ble holdt for elevene ved Forsvarets Høgskole våren 1983, hvor hensikten var å belyse de problemer som våre myndigheter vil kunne stå*

overfor i en krisesituasjon, herunder å se beredskaps-systemene og beredskapsplanene i sammenheng med krisehåndteringen, og i sammenheng med dette å ha fått utlevert sikkerhetsgraderte dokumenter om beredskapsbestemmelser, forsvarsplaner, planer for allierte militærforstrekninger til Norge, kommandobestemmelser, NATOs militærstrategiske konsept, NATOs atomstrategi etc.,

25. *i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en forskningssjef ved F.F.I, om "Forsvarsanalyser", som blant annet inneholdt en utredning av de analyser som er gjort ved Forsvarets forskningsinstitutt av tenkte fiendtlige angrepsplaner og norske og allierte mottrekk til disse, situasjoner som kan oppstå og problemer man kan bli stillet overfor i landforsvaret, sjøforsvaret og luftforsvaret av Norge, samt diskusjon om begrepet "holdetid" for norske og allierte styrker etter et fiendtlig angrep,*
26. *i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av stasjonssjefen ved Luftforsvarets stasjon Kautokeino, om "Luftforsvarets stasjon Kautokeino", med blant annet opplysninger om hvordan varslingen av fly foregår ved hjelp av radarstasjon i Kautokeino, stasjonens operative rolle i kontroll av egne fly, samt funksjonsplaner, dekningsdiagrammer og andre forhold som avdekker styrke og svakheter ved Luftforsvarets kontroll- og varslings-system,*
27. *i 1983 opplysninger fra et NATO SECRET foredrag som ble holdt av Brigadier General WOODALL for Forsvarets Høgskole, om forsvaret av NATOs sydflanke, som omfattet orienteringer om organisasjonen av land-, sjø- og luftstridskreftene i området, deres oppdrag, styrke og svakheter i forhold til trusselen,*
28. *i tiden 1974 – 1983 opplysninger fra et større antall UD-rapporter (Rapportutdrag), som inneholdt opplysninger om*

rapporteringen til og fra norske utenriksstasjoner med blant annet angivelse av kilder og rapporteringsrutiner,

- B. *ved i tiden 1. september 1981 til og med 1983 å ha levert den irakske etterretningsoffiseren Radhi MOHAMMED opplysninger, som var betrodd ham i stillings medfør og som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, blant annet tiltaltes egne oversettelser av sikkerhetsgraderte dokumenter vedrørende konflikten i Iran/Irak, den sovjetrussiske invasjon i Afghanistan og forholdene i Midt-Østen, samt de opplysninger som er nevnt under post I, A punktene 13 – 28,*

II *straffelovens § 90, første ledd, annet straffealternativ,*

for rettsstridig å ha bevirket eller medvirket til at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, og hemmeligheten er forrådt til annen stat,

ved i tiden 1980 – 1981 i Oslo og/eller Wien og/eller Helsinki og/eller New York å ha meddelt sovjetrussiske etterretningsoffiserer opplysninger som bør holdes hemmelige av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, herunder:

1. *i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 13. februar 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat av politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og Marshal SHULMAN i Washington, med blant annet en vurdering av Sovjetunionens motiveringer og kalkulasjoner for invasjonen i Afghanistan, samt den videre utvikling i området,*
2. *i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 14. februar 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat av politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og dr. SONNENFELDT i Washington, med blant annet politiske vurderinger av amerikansk sikkerhetspolitikk,*

3. *i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 15. februar 1980 fra den norske FN-delegasjon i New York, hvor det var gitt referat fra politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og David AARON, med blant annet drøftelse av spørsmål vedrørende USAs utenrikspolitikk, Afghanistan-situasjonen og COCOM-bestemmelsene,*
4. *i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 15. februar 1980 fra den norske FN-delegasjonen i New York, hvor det var gitt referat fra politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og Warren CHRISTOPHER, med blant annet drøftelser av Sovjetunionens innmarsj i Afghanistan, spørsmål knyttet til Norges felles grense med Sovjetunionen, episoder i nordlige farvann, samt norsk økonomi og oljeproduksjon,*
5. *i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 16. februar 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat fra politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og Spurgeon KEENY med flere i US Arms Control and Disarmament Agency (ACDA), med blant annet drøftelser av spørsmål vedrørende rustningskontroll og nedrustning,*
6. *i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 22. februar 1980 fra Utenriksdepartementet, hvor statssekretær Johan Jørgen HOLST hadde gitt sine refleksjoner etter politiske samtaler i Washington og New York i februar 1980,*
7. *i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 3. september 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat av en samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og Marshal SHULMAN, med drøftelse av blant annet spørsmål vedrørende TNF, utviklingen i Polen og øst/vest-situasjonen,*
8. *i 1981 opplysninger fra en chiffermelding av 4. september 1981 fra Utenriksdepartementet, hvor det var gitt referat fra en politisk samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og den*

amerikanske chargé d'affaire BARKLEY, der statssekretæren blant annet hadde redegjort fra det avsluttede nordiske utenriksministermøtet i København,

- 9. i 1981 opplysninger fra den norske NATO-delegasjonens møtereferat etter møtet 16. september 1981 om tiltak for å møte sovjetrussisk propagandaoffensiv, og hovedpunktene i et brev som president REAGAN skulle skrive til president BRESJNEV i anledning av et forestående møte mellom utenriksministrene HAIG og GROMYKO, samt opplysninger om hensikten med brevet, synet på dette innenfor NATO-alliansen og hvordan denne saken burde gripes an,*

- 10. i 1981 innholdet i en samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og ambassadør Walter STOESSEL i Washington 11. februar 1981, hvor disse blant annet drøftet spørsmålet om atomfrie soner i Norden, den sovjetrussiske militære trussel mot Norden ved rakettsystemer og langtrekkende bombefly, norske militære materiellanskaffelser og nærforsvaret av norske flyplasser, samt våpensystemet Roland,*

- 11. i 1981 innholdet i en samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og viseutenriksminister EAGLEBURGER i New York 21. september 1981, hvor disse blant annet tok opp det amerikanske forhandlingsopplegg for NATOs "Long Range Theatre Nuclear Forces" (LRTNF), og videre opplysninger fra det siste møtet i NATOs Special Consultative Group" (SCG), om blant annet problemer i forbindelse med de sovjetrussiske kjernefysiske våpensystemer, samt vestlige alliertes syn på forhandlingsopplegget,*

III straffelovens § 90, tredje ledd, jfr. første ledd, annet straffealternativ, jfr. § 49

for å ha foretatt handling hvorved tilsiktes påbegynt utførelsen av den ikke fullbyrdede forbrytelse, rettsstridig å ha bevirket eller medvirket til at noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets

sikkerhet like overfor annen stat, åpenbares og forrådes til annen stat, og hemmeligheten var betrodd den skyldige i stillings medfør,

ved fredag 20. januar 1984 som byråsjef i Utenriksdepartementet å ha forsøkt å levere til representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, til sammen 66 dokumenter, som var betrodd ham i stillings medfør, og som blant annet inneholdt opplysninger om hemmelige NATO-møter, forhandlingsstrategi og opplegg forut for forhandlinger med Sovjetunionen, men lyktes ikke i dette, idet han ble arrestert av politiet ved avreise til hemmelig møte i Wien,

IV straffelovens § 91, første ledd, jfr. § 90, for rettsstridig å ha satt seg eller andre i besittelse av noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, i hensikt å forråde hemmeligheten til annen stat,

ved i 1980 – 1981 under tjenestegjøring ved Norges FN-delegasjon i New York å ha satt seg i besittelse av dokumenter/ opplysninger som omhandlet i post II, i hensikt å levere disse til representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste,

V straffelovens § 94, annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd, for i hensikt å bevirke eller medvirke til at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, å ha innlatt seg med noen fremmed makt, og tilbudt seg eller påtatt seg å forøve eller mottatt penger eller andre fordeler for å forøve en slik forbrytelse,

A ved i slutten av 1960-årene eller begynnelsen av 1970-årene å ha inngått forbindelse med representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste og påtatt seg å skaffe opplysninger om forhold som burde holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor

annen stat, og senere til og med 1983 å ha opprettholdt og/eller fornyet denne forbindelse ved å ha hatt et betydelig antall møter med sovjetrussiske etterretningsoffiserer, og under disse møtene å ha mottatt penger og/eller andre fordeler for sine tjenester,

B ved en gang i perioden fra sommeren 1981 til august 1983 å ha inngått forbindelse med en representant for iraksk etterretningstjeneste og påtatt seg å skaffe opplysninger om forhold som burde holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, og ha hatt hemmelige møter med den irakske etterretningsoffiseren Radhi MOHAMMED, og under disse møtene mottatt penger og/eller andre fordeler for sine tjenester,

VI lov om forsvarshemmeligheter av 8. august 1914 nr. 3, § 4, for å ha medvirket ved etterretninger som han visste eller burde forstå hadde spionering for fremmed stat til formål,

A ved i 1983 til representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste å ha meddelt opplysninger fra et foredrag som den norske ambassadør i Moskva, Dagfinn STENSETH, hadde holdt på Forsvarets Høgskole, og som inneholdt vurderinger om aktuelle innenriks- og utenrikspolitiske forhold i Sovjetunionen, opplysninger fra generalinspektøren for Luftforsvarets foredrag for Forsvarets Høgskole, som blant annet inneholdt en oversikt over luftforsvarets materiell, med omtale av flytyper og hvor flyene var stasjonert, samt opplysninger om bakkebaserte luftvern, NIKE-rakettene og radarvarslingsutstyr, opplysninger fra en rapport av 2. august 1983 vedrørende et møte i Kommisjonen for transnasjonale selskapers 9. sesjon i New York, opplysninger fra et regjeringsnotat av 22. juni 1983 om arbeidet i COCOM, og opplysninger fra internt notat fra august 1983 i Utenriksdepartementet vedrørende norsk deltagelse i utvikling av svensk forsvarsmateriell,

B ved i august 1983 på forespørsel fra den irakske etterretningsoffiseren Radhi MOHAMMED å ha gitt opplysninger om mulige norske kontaktpersoner for iraksk etterretningstjeneste,

VII militær straffelovs § 69, første ledd, annet straffealternativ, jfr. annet ledd,

for uten skjellig grunn å ha åpenbart hva det i den militære tjenestes medfør er blitt ham betrodd eller ved lov eller annen gyldig bestemmelse er betegnet som tjenestehemmelighet, og hemmeligheten er forrådt til annen stat,

ved i 1983 til representanter for sovjetrussisk og/eller iraksk etterretningstjeneste uten skjellig grunn å ha gitt opplysninger som omhandlet i post I A, punktene 13-27 og i post VI A, som alt var betrodd ham i den militære tjenestes medfør i den tid han var elev ved Forsvarets Høgskole,

VIII straffelovens § 121, annet ledd, jfr. første ledd,

for forsettlig eller grovt uaktsomt å ha krenket taushetsplikt som i henhold til lovbestemmelse eller gyldig instruks følger av hans tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ, og taushetsbruddet er begått i den hensikt å tilvende seg eller andre en uberettiget vinning,

ved i tiden 1974 - 1983 til representanter for sovjetrussisk og/eller iraksk etterretningstjeneste å ha meddelt opplysninger om forhold som omhandlet i postene I A, punktene 1 – 12 og 28, II og VI A, i hensikt å oppnå betaling for dette.

Straffelovens § 62 får anvendelse.

Påstand om inndragning forbeholdes nedlagt.

Tiltalebeslutningen er her gjengitt slik den lød etter rettelsers av aktor under hovedforhandlingen.

Eidsivating lagmannsrett avsa 20. juni 1985 dom med slik domsslutning:

1. *Arne Treholt, født 13.12.1942, dømmes for forbrytelser mot straffelovens § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ, straffelovens § 90 første ledd annet straffealternativ, straffelovens § 91 første ledd, jfr. § 90, straffelovens § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd, lov om forsvarshemmeligheter § 4, militær straffelovs § 69 første ledd annet straffealternativ, jfr. annet ledd og straffelovens § 121 annet ledd, jfr. første ledd, sammenholdt med straffelovens § 62 og § 12 nr. 3 til en straff av fengsel i 20 –tyve– år med fradrag av 518 –femhundreogatten– dager for utholdt varetektsarrest.*
2. *Arne Treholt frifinnes for tiltalens VI B.*
3. *I medhold av straffelovens § 34, jfr. § 37 d dømmes Arne Treholt til å tåle inndragning til fordel for statskassen av:*
 - A) *Totalt innestående på konto 55830 PH i Swiss Bank Corporation, hvor innskuddet utgjør 52.000 – femtitotusen– dollar og*
 - B) *700.000 –syvhundretusen –kroner.*
4. *Arne Treholt dømmes til å betale i saksomkostninger til det offentlige 100.000 –etthundretusen – kroner.*

Domfelte anket på stedet dommen til Høyesterett. Anken ble presisert og begrunnet i et senere støtteskriv. Anken gjaldt saksbehandlingen og lovanvendelsen, subsidiært straffeutmålingen, foruten inndragningsavgjørelsen. Også saksomkostningsavgjørelsen ble angrepet.

Oslo forhørsrett avholdt bevisopptak til bruk for Høyesterett i tiden 6. januar til 4. februar 1986. Domfelte og 19 vitner avga forklaring for forhørsretten.

Før ankeforhandlingen for Høyesterett ble påbegynt, hadde domfelte også inngitt en begjæring om gjenopptakelse til Eidsivating lagmannsrett.

Begjæringen var datert 4. april 1986, og domfelte ba om at ankeforhandlingen ble utsatt inntil gjenopptakelsesbegjæringen var avgjort. Høyesterett besluttet imidlertid at ankesaken ble å fremme. Høyesterett tok også stilling til flere andre prosessuelle spørsmål innledningsvis, bl.a. en begjæring om at to av de seks sakkyndige som var oppnevnt skulle fratres som inhabile. Denne begjæringen ble ikke tatt til følge.

Da forhandlingene om selve anken skulle behandles, trakk domfelte anken. Påtalemyndigheten samtykket i tilbaketrekingen, og ankesaken for Høyesterett ble hevet ved kjennelse 14. mai 1986.

1.2 Tidligere begjæringer om gjenopptakelse

Domfeltes begjæring om gjenopptakelse av 4. april 1986 ble forkastet av Eidsivating lagmannsrett 11. februar 1988. Kjennelsen ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som forkastet kjæremålet ved kjennelse 15. august 1988 (Rt.1988 side 824, Treholt I).

Ny begjæring om gjenopptakelse ble fremsatt av domfelte 25. juni 1990. Begjæringen ble forkastet av Eidsivating lagmannsrett 19. mars 1991. Domfeltes kjæremål til Høyesteretts kjæremålsutvalg ble forkastet 8. mai 1992 (Rt.1992 side 698, Treholt II).

I tiden mellom de to gjenopptakelsessakene ble saken også brakt inn for Den europeiske menneskerettighetskommissjonen med påstand om at etterforskningen og rettsaken mot Treholt representerte brudd på Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 6. Kommisjonen besluttet 6. juli 1989 å avvise klagen (erklære den ”inadmissible”) under henvisning til at nasjonale rettsmidler ikke var uttømt, og at fristen på seks måneder var oversittet.

* * *

Domfelte ved advokat Harald Stabell fremmet 18. februar 2005 begjæring om gjenopptakelse av Eidsivating lagmannsretts dom 20. juni 1985 til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker. Støtteskriv til begjæringen ble mottatt av kommisjonen 10. april og 30. oktober 2006. Dommen ble begjært gjenåpnet i medhold av straffeprosessloven § 392 annet ledd, slik bestemmelsen lyder etter lovendring 11. juni 1993 nr. 80.

Påtalemyndigheten innga bemerkninger til begjæringen den 5. mars 2008.

Partene har deretter inngitt kommentarer en gang hver, henholdsvis 9. og 30. april 2008.

1.3 Frem til domsavsigelsen

Arne Treholt ble pågrepet på Fornebu flyplass fredag 20. januar 1984 kl. 12.40 idet han var på vei gjennom tunnelen fra transitthallen ut til flyet. Han hadde med seg en attachékoffert, som blant annet inneholdt en rekke dokumenter. Billetten viste at han var på vei til Wien.

Samme dag startet avhørene av ham på Overvåkingssentralen på politihuset i Oslo. Ved rettens kjennelse 23. januar 1984 ble han varetektsfengslet, siktet bl.a. for forbrytelse mot straffeloven § 90 første ledd, 3. straffealternativ. Treholt ble avhørt jevnlig fra pågripelsen og frem til sensommeren 1984. Det ble deretter en pause i avhørene inntil Treholt i et brev 3. oktober 1984 til sin forsvarer, advokat Ulf Underland, ga uttrykk for at han overfor politiet i avhør hadde gitt forklaringer som han ikke kunne stå inne for. De endringene i politiforklaringene som han foretok i brevet til forsvareren, fastholdt han i det vesentlige under hovedforhandlingen.

Parallelt med dette fortsatte etterforskningen av saken, bl.a. ble det gjort beslag på Treholts bopel og tatt avhør av en rekke vitner.

Tiltalebeslutning ble tatt ut 31. januar 1985.

Under hovedforhandlingen i Eidsivating lagmannsrett i tidsrommet 25. februar – 9. mai 1985 ble det avhørt 71 vitner og 7 sakkyndige. Det ble også foretatt omfattende dokumentasjon.

2. Litt om domfeltes begrunnelse for begjæringen

Treholt anfører at lagmannsretten ikke hadde bevismessig grunnlag for sin konklusjon om at Treholt hadde overlevert dokumenter som rammes av straffeloven § 90 til Sovjetunionen og Irak. Lagmannsrettens rettsanvendelse samt deler av saksbehandlingen angripes også.

Det er gitt en omfattende begrunnelse for begjæringen om gjenåpning i støtteskriv av 10. april 2006. Begjæringen omfatter dommen i sin helhet, likevel slik at domfelte vil akseptere domfellelse for overtredelse av straffeloven § 121 første ledd (brudd på taushetsplikten) i stedet for straffeloven § 121 annet ledd.

Som grunnlag for gjenåpning påberopes straffeprosessloven § 392 annet ledd, idet det hevdes å foreligge særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig. Det er påpekt at endringen av bestemmelsen, som kom etter kjæremålsutvalgets behandling av Treholts forrige begjæring om gjenopptakelse, innebærer at det nå stilles noe lempeligere krav for gjenåpning enn tidligere.

På forespørsel fra kommisjonen har domfelte ved sin forsvarer stilt seg positiv til at de faktiske og rettslige anførsler som først er påberopt etter at saken ble pådømt, også vurderes i forhold til straffeprosessloven § 391 nr. 3. Dette gjelder selv om de har vært påberopt og er blitt prøvet ved tidligere begjæring om gjenopptakelse, og gjelder eksempelvis nye omstendigheter rundt pengebeviset.

Hovedpunktene i de enkelte anførslene vil bli gjengitt under drøftelsen av de enkelte temaene nedenfor. For en fullstendig fremstilling av det som anføres som grunnlag for gjenåpning, henvises til støtteskrivet til begjæringen.

3. Kort om påtalemyndighetens uttalelse

Påtalemyndigheten avga 5. mars 2008 uttalelse til begjæringen, med påstand om at begjæringen ikke tas til følge. Hovedpunktene i uttalelsen vil bli gjengitt under drøftelsen av de enkelte temaene nedenfor.

4. Kommisjonens arbeid med saken

Kommisjonen har innhentet og gjennomgått kopisett II av straffesaksdokumentene i saken. Videre har kommisjonen gjennomgått de av saksdokumentene som er gradert ”Strengt hemmelig” og derfor oppbevares etter Sikkerhetsinstruksen hos Politiets sikkerhetstjeneste (PST). Kommisjonen har for øvrig satt seg inn i den kommentarlitteratur som finnes om saken, herunder Arne Haugestads bok ”Kappefall”.

Kommisjonen har også hatt tilgang til samtlige lydopptak fra hovedforhandlingen i lagmannsretten.

Domfelte har ønsket foretatt vitneavhør av Titov, Zjizjin og Makarov. Kommisjonen har stilt seg positiv til slike avhør, og har undersøkt mulighetene for å få dette gjennomført. Treholts forsvarer har overfor kommisjonen gitt uttrykk for at de har ønsket å forklare seg, men har imidlertid senere opplyst at de ikke kan stille opp i formelle avhør. Forsvarer har, som et alternativ til formelle avhør, oversendt kommisjonen kopier av intervjuer som disse tre har gitt til media, og tilbudt kommisjonen å stille skriftlige spørsmål til dem. Kommisjonen har også selv innhentet enkelte intervjuer de har gitt til norske og utenlandske journalister.

Kommisjonen har gjennomgått disse intervjuene, som samtlige er gitt etter at dommen mot Arne Treholt ble rettskraftig. Kommisjonen har ikke funnet grunn til å stille skriftlige spørsmål til de tre. Kommisjonen har oppfattet det slik at de fremdeles er bundet av

taushetsplikt, og at de ikke har tilgang til relevant dokumentasjon og aktuelle arkiver. Skriftlige erklæringer ville for øvrig neppe blitt tillatt fremlagt for retten ved en ny prøving av saken, og er dermed uten verdi også for kommisjonens avgjørelse.

Domfelte har ønsket avhør av en tidligere sovjetrussisk borger ved navn Gordijevskij, som har ”hoppet av” og nå bor i Storbritannia på sperret adresse. Gordijevskij har i sitt forfatterskap etter avhoppingen omtalt Treholt-saken, og har ifølge forsvarer vært overvåkingspolitiets anonyme kilde i saken. Kommisjonen har forsøkt å få kontakt med Gordijevskij via hans forlag. Forlaget har videreformidlet ønsket om avhør til Gordijevskij, som ikke har svart på kommisjonens henvendelse.

Kommisjonen bemerker for ordens skyld at ingen av de fire vitner som ønskes avhørt, har forklaringsplikt overfor kommisjonen eller norske myndigheter forøvrig. Det kan også generelt stilles spørsmål ved bevisverdien av vitneforklaringer gitt i ettetid. Andre mulige vitner har vært nevnt fra Treholts side, men ønske om avhør av disse er senere trukket tilbake. Kommisjonen har heller ikke funnet grunn til å gjennomføre slike avhør.

Kommisjonen har innhentet laboratorieundersøkelsen som ble gjort på Kripos i 1993 på grunnlag av Bengt Calmeyers bok ”Forsinket oppgjør”. Calmeyer omtalte der blant annet rettelsene som er foretatt på sidene 65 og 66 i Eidsivating lagmannsretts dom 20. juni 1985. Laboratorieundersøkelsen i 1993 viste at det ikke var gjort endringer i teksten utover ren korrektur, bl.a. ved at dollarbeløp ble rettet fra tall til bokstaver.

Domfelte har bedt kommisjonen foreta ytterligere undersøkelser av dommens side 66 bl.a. i lys av forskjellige forhold som Bengt Calmeyer har stilt spørsmål ved.

Kommisjonen har fått undersøkt dommens sider 65 og 66 ved Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) i Linköping, Sverige. Resultatet av undersøkelsen gjennomgås nedenfor under pkt. 5.3.3.

Ulikheter mellom originaldommen og Justisdepartementets kopi av dommen er også undersøkt av kommisjonen, etter anmodning fra statsadvokaten. Så langt de er undersøkt, refererer ulikhetene seg til ren korrektur. Innholdsmessige ulikheter er ikke påvist, og kommisjonen finner at forholdet er uten betydning for spørsmålet om gjenåpning.

Kommisjonen har videre hatt samtale med en av Treholts forsvarere under hovedforhandlingen, advokat Ulf Underland. Samtalen er foretatt etter ønske fra Treholt, som har fritatt advokat Underland fra hans taushetsplikt. Hensikten med samtalen har primært vært å få klarlagt forholdene rundt føringen av pengebeviset.

Kommisjonen har 16. oktober 2008 mottatt en henvendelse fra professor emeritus Ingolf Hådem med forslag om ytterligere (fotogrammetrisk) analyse av pengebeviset. Henvendelsen er forelagt for sakens parter, som har uttalt seg til behovet for en ny sakkyndig undersøkelse, valg av sakkyndige samt mulig mandat. Kommisjonen har deretter foretatt en vurdering av behovet for en slik ytterligere sakkyndig analyse, samt forespurt de foreslåtte sakkyndige om hva en kan forvente av en slik ny undersøkelse. Kommisjonen har kommet til at en ny sakkyndig undersøkelse av pengebeviset ikke vil kunne opplyse saken på en slik måte at det får betydning for spørsmålet om gjenåpning. Selv om nye målemetoder er mer nøyaktige nå enn i 1985-86, antas dette bare i marginal utstrekning å kunne belyse saken utover det som ble gjort av de sakkyndige den gang.

Annen utredning kommisjonen har foretatt vil bli redegjort for nedenfor, i den sammenheng det er relevant.

Partene er kjent med resultatene av kommisjonens utredningsarbeid i saken, og har fått anledning til å uttale seg til dette.

5. Kommisjonen skal bemerke

5.1 Innledning

Begjæringen om gjenåpning skal behandles etter straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25 kapittel 27. Etterforskningen og pådømmelsen av saken mot Arne Treholt skjedde imidlertid etter straffeprosessloven av 1887, idet straffeprosessloven av 1981 først trådte i kraft 1. januar 1986. Saker om straff etter straffelovens kapitler 8 og 9 – der bl.a. straffeloven §§ 90, 91 og 94 er plassert – skulle behandles etter reglene i lov om rettergang i landssviksaker av 21. februar 1947 nr. 2. Denne loven inneholdt enkelte særregler, bl.a. om ransaking. For øvrig ble straffeprosessloven av 1887 forutsatt å få anvendelse. Kommisjonen vil i det følgende angi særskilt når den refererer til straffeprosessloven av 1887. Når kommisjonen henviser til straffeprosessloven uten å angi årstall, menes straffeprosessloven av 1981 (gjeldende straffeprosesslov).

Støtteskrivet til begjæringen er bredt lagt opp. Drøftelsen nedenfor vil ta for seg de sentrale punktene i begjæringen og vurdere disse opp mot straffeprosessloven § 391 nr. 3 i den grad det er tale om nye omstendigheter eller bevis. På grunn av anførslenes karakter vil straffeprosessloven § 391 nr. 1 også i noen utstrekning bli vurdert, selv om bestemmelsen ikke er påberopt av Treholt. For øvrig vurderes det anførte i relasjon til straffeprosessloven § 392 annet ledd. Kommisjonen har av hensyn til fremstillingen på de fleste punkter funnet det hensiktsmessig å sitere fra støtteskrivet til begjæringen samt påtalemyndighetens bemerkninger.

Kommisjonen har foretatt en grundig og objektiv vurdering av det samlede materiale i saken, men har ikke funnet grunn til eller behov for å gjengi eller kommentere alt som er anført. Forhold kommisjonen mener er av betydning for spørsmålet om gjenåpning av saken, er tatt med.

5.2 Bevisvurdering i straffesaker

Norsk straffeprosess bygger på det som kalles fri bevisbedømmelse. Dette i motsetning til tidligere tider da bevisbedømmelsen ofte var knyttet til formelle regler som anga hvilken vekt de enkelte bevis skulle ha, eller det var fastsatt nærmere regler om hvilke vilkår som måtte være oppfylt for at noe skulle legges til grunn som bevist. En fri bevisbedømmelse, sammen med de strenge krav til bevis som gjelder i straffesaker, vil best sikre mot at uskyldige blir dømt.

Hensynet bak uskyldspresumsjonen – at enhver er uskyldig inntil det motsatte er bevist – tilsier imidlertid at en siktet må være vernet mot vilkårlig bevisvurdering, jf. Asbjørn Strandbakken, *Uskyldspresumsjonen*, 2003, side 213. Strandbakken har i bokens kapittel 8 en gjennomgang av ulike bevisteorier, og han oppsummerer på side 244:

”Bevisbedømmelsen vil aldri kunne reduseres til en matematisk sannsynlighetsberegning, men må ses i lys av at det er tale om en psykologisk erkjennelsesprosess. Subjektive fordommer og referanserammer vil aldri kunne være fundament for en dom. Bevisbedømmelse må heller ikke bygge på en ren intuisjon eller ureflekterte helhetsbetraktninger.

(...)

Det beste grunnlaget for å nå en riktig dom er å bygge på en rasjonell vurdering med utgangspunkt i at enhver sak er unik.”

Johs. Andenæs skriver om fri bevisbedømmelse i *Norsk straffeprosess*, bind 1 (2000) 3. utg. på side 183:

”Dommeren kan ikke nøye seg med en ureflektert intuisjon. Bevisstoffet må tankemessig bearbeides. De forelagte bevis må sammenholdes med alminnelige erfaringssetninger om deres verdi, og på dette grunnlag må dommeren ta standpunkt til om det foreligger en tilstrekkelig grad av sannsynlighet til at han kan bygge på den.”

Det skilles tidvis mellom direkte bevis og indisiebevis. Andenæs skriver om dette på side 185:

”Direkte bevis er f. eks. en tilståelse fra siktede, vitneprov fra personer som har sett ham utføre handlingen, et ærekrenkende brev som blir fremlagt i retten. Det er her tale om bevis som direkte sier noe om det straffbare forhold. Eksempler på indisiebevis er utsagn fra vitner som har sett siktede i nærheten av åstedet på gjerningstiden, blodflekker på siktedes klær, forklaringer som viser at siktede har slått om seg med penger etter ranet. Det som her er direkte gjenstand for bevis, er omstendigheter som ikke i seg selv har rettslig betydning. Det er ikke straffbart å befinne seg i nærheten av et sted hvor et mord blir begått, heller ikke å ha blod på klærne eller slå om seg med penger. Men disse omstendigheter kan, enkeltvis eller samlet, gi grunnlag for mer eller mindre sikre slutninger om siktedes skyld.

Sondringen mellom direkte bevis og indisiebevis forekommer ikke i loven, og den har etter min oppfatning liten verdi. Også det direkte bevis gir i virkeligheten bare grunnlag for mer eller mindre sikre slutninger om siktedes skyld. Om et vitne forklarer at det så siktede utføre drapet, kan man ikke bygge på dette uten å forutsette (1) at vitnet har *sett* riktig, (2) at det *husker* riktig, og (3) at det *gjengir* riktig. På alle tre punkter kan feil snike seg inn. I tillegg har man muligheten for at vitnet forklarer seg bevisst usant, f. eks. for å hevne seg på siktede. De tekniske bevis (fingeravtrykksundersøkelser og rettskjemiske og rettsmedisinske undersøkelser av forskjellig slag) er som regel bare indisiebevis, men de kan ofte skape en visshet som er langt sterkere enn den man kan få ved såkalt direkte bevis.”

I en straffesak vil det ofte bli presentert flere typer bevis slik som forklaringer, beslaglagte bevisgjenstander, dokumenter m.v. Retten må vurdere bevisenes styrke, både enkeltvis og samlet, og kan bare domfelle hvis den er overbevist om at tiltalte er skyldig. I noen tilfeller kan ett bevis være avgjørende for å overbevise retten om tiltaltes skyld, i andre tilfelle er det summen av flere bevis som leder til en slik overbevisning.

Svein Slettan og Toril Øie uttaler i *Forbrytelse og straff*, bind I (2001) side 25:

”Men absolutt visshet forekommer sjelden eller aldri i det virkelige verden. Når den tunge avgjørelsen om skyld eller uskyld skal treffes, er det ofte en margin av tvil. En helt teoretisk tvil – den tvilen som består i at en alltid kan ta feil – er ikke nok til å frifinne. Noe i det konkrete saksforholdet må skape tvil: Løy hovedvitnet? Kan han ha sett feil eller ha blandet sammen to personer? Var fartsmåleren i uorden?

I uttrykket ”rimelig tvil” ligger det følgelig at tvilen må være *fornuftig* og *begrunnet* (jf. det engelske: beyond reasonable doubt). - Hvis det praktisk sett ikke kan være tvil om at den tiltalte er skyldig, kan han dømmes.”

Kommisjonen finner også grunn til å vise til Høyesteretts uttalelse, inntatt i Rt. 2005 side 1353 avsnitt 14:

”Prinsippet om at enhver rimelig og fornuftig tvil skal komme den tiltalte til gode er en bærebjelke i straffeprosessen. Kravet gjelder for bevisresultatet som sådan – i vår sak om A hadde utvist forsett med hensyn til den omstendighet at det dreide seg om narkotika. Bevisbedømmelsen beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen.”

For kommisjonen vil vurderingstemaet være om vilkårene for gjenåpning er til stede: Dersom det fremkommer nye omstendigheter eller bevis etter hovedforhandlingen som synes egnet til å føre til frifinnelse eller en vesentlig mildere straff, blir saken å gjenåpne etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Men selv om det kan reises tvil ved ett eller flere av bevisene, vil ikke det i seg selv bety at saken skal gjenåpnes så lenge en samlet bevisbedømmelse ikke gjør det tvilsomt om dommen er riktig.

Dersom det foreligger særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig, kan gjenåpning skje i medhold av straffeprosessloven § 392 annet ledd dersom tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvet på ny.

5.3 Straffeprosessloven § 391 nr. 1 og 3

Etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 kan en dom kreves gjenåpnet bl.a. når et vitne har gitt falsk forklaring i saken eller et dokument som er brukt under saken er falskt eller forfalsket, og det ikke kan utelukkes at dette har innvirket på dommen til skade for siktede. Med "falsk forklaring" menes her er forklaring som er bevisst usann. Også en bevisst fortielse vil etter omstendighetene kunne bli å regne som en falsk forklaring.

Etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 skal krav om gjenåpning til gunst for domfelte tas til følge "når det opplyses en ny omstendighet eller skaffes frem et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge". Uttrykket "synes egnet til" innebærer at en rimelig mulighet har vært ansett tilstrekkelig for gjenåpning etter denne bestemmelse.

Omstendigheter og bevis er nye når de ikke har vært fremme for den dømmende rett, og dermed ikke har kunnet påvirke dommens innhold. Vurderingstemaet vil være betydningen av de nye omstendigheter eller bevis dersom de hadde foreligget for retten da saken ble pådømt, sett i sammenheng med de øvrige bevis og omstendigheter som forelå for den dømmende rett.

Høyesterett har i Rt. 2005 side 1665 presisert hva som anses som nye omstendigheter og bevis etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 (s. 1668):

"Ved avgjørelsen av hva som må anses som nytt i forhold til straffeprosessloven § 391 nr. 3, må det sammenlignes med hva som ble fremlagt for den dømmende rett. Det kan ikke i seg selv forhindre gjenopptagelse etter denne bestemmelsen at de omstendigheter som påberopes, har vært fremlagt i forbindelse med en tidligere gjenopptagelsesbegjæring."

Kommisjonens vil vurdere de påberopte forholdene rundt pengebeviset etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 (nye omstendigheter og bevis), eventuelt etter § 391 nr. 1. Subsidiært vil dette inngå i kommisjonens samlede vurdering etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, jf. nedenfor under pkt. 5.5.

5.3.1 De påståtte pengemottak

Lagmannsretten la til grunn at Treholt hadde mottatt penger fra russisk og iraksk etterretning, og at dette var betaling for straffbar etterretningsvirksomhet. Retten bygget sitt standpunkt på flere forhold, bl.a. at det få dager etter at Treholt hadde hatt møter utenlands med representanter for henholdsvis sovjetrussisk og iraksk etterretning, ble gjort betydelige pengefunn ved ransaking av leiligheten hans og at det ble satt inn større pengebeløp på hans konto i Swiss Bank i New York.

5.3.1.1 Ransakinger hos Treholt

Det har vært avholdt flere ransakinger hos Treholt. Sentralt står ransakingene på hans bopel i Oslo den 17. mai og 22. august 1983. Det har vært rettet kritikk mot ransakingene.

Innsigelsene synes først å ha kommet opp etter at rettskraftig dom forelå, og er i tidligere gjenopptakelsessaker blitt drøftet i forhold til vilkårene i straffeprosessloven § 391 nr. 1 og 3.

Kommisjonen behandler først hvordan ransakingene og pengebeviset (i vid forstand) ble omtalt i dommen, og hvordan de fremsatte innsigelsene er blitt behandlet ved de to tidligere begjæringene om gjenopptakelse. Deretter gjennomgår kommisjonen nærmere anførselene som fremsettes i den foreliggende begjæringen om gjenåpning og foretar en vurdering av disse.

Behandlingen i 1985

Fra lagmannsrettens dom sidene 65 og 66 siteres:

”Ved ransaking av tiltaltes leilighet 17. mai 1983 fant politiet US \$ 10 000 i pent brukte sedler. Pengene som lå i hans attachékoffert på soverommet, besto av US \$ 5 000 i hundre dollarsedler og US \$ 5 000 i femti-dollarsedler. Sedlene var ordnet i bunker etter valører med nøyaktig US \$ 5 000 i hver. Pengene ble tellet opp og fotografert. Tiltalte har stilt seg uforstående til beløpet i attachékofferten ved denne anledningen. Han har hevdet at pengene i dokumentmappen utgjorde hans reisekasse og at beløpet var vesentlig mindre. Politiet må således ha tatt feil.

Tiltaltes forklaring finnes ikke troverdig. Retten finner det godtgjort at tiltalte mottok beløpet på US \$ 10 000 av Titov i Helsinki 14. mai 1983 for materiale som han har overlevert til Titov og som han dømmes for i nærværende sak.

Ved ny ransaking i tiltaltes leilighet 22. august 1983 fant politiet i samme attachékoffert nærmere US \$ 30 000 i kontanter. Pengene var fordelt i 3 bunker. To av bunkene ble tellet opp nøyaktig. Den ene inneholdt US \$ 10 000 i ubrukte hundre-dollar sedler. Sedlene lå i nummerrekkefølge. Den andre bunken utgjorde US \$ 15 000 og besto av femti-dollar- og tyve-dollarsedler. Den tredje bunken ble ikke tellet opp nøyaktig. Den ble anslått å inneholde ca. US \$ 5 000 med en mulig feilmargin på et par hundre dollar i hver retning. Bunken besto av femti-dollar- og tyve-dollarsedler. Fordelingen mellom disse valørene er ukjent.

Retten finner bevist at det samlede beløp på ca. US \$ 30 000 var godtgjørelse for etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet og Irak som tiltalte hadde mottatt av Titov og Rahdi Mohammed henholdsvis den 20. august i Wien og den 18. eller 19. august i Paris. Retten legger til grunn at US \$ 10 000 i nye sedler skrev seg fra den irakske etterretningsoffiseren og resten – US \$ 20 000 fra sovjetrusserne. En eventuell annen fordeling mellom de to etterretningstjenester ville heller ikke i dette tilfellet få noen rettslig betydning idet retten som nevnt finner bevist at det totale beløp var betaling for straffbar etterretningsvirksomhet.”

Første gjenopptakelsessak

I første gjenopptakelsessak ble det anført at rapportene fra ransakingene 17. mai og 22. august 1983 var uriktige for så vidt gjaldt de pengebeløpene som skulle være observert og optalt. Vedrørende ransakingen 22. august 1983 ble det konkret reist spørsmål om 15 000 dollar i sedler av de angitte valører

(seddelbunke nr. 2 - "pengebeviset" i snever forstand) kunne få plass i den avbildede konvolutten, og om den kunne få plass under koffertlokket slik bildene viste.

Domfelte gjorde gjeldende at det ikke var mer penger i kofferten enn det han selv hadde erkjent, og at det ikke var grunn til å fravike hans forklaring om sedlenes opprinnelse, valør m.v.

Det ble videre vist til at ransakingsordrene var datert henholdsvis 16. mai og 22. august 1983 og at rapportene med fotografier av attachékofferten med innhold var datert henholdsvis 18. mai og 23. august 1983. Dokumentene ble imidlertid først journalført i 1985. Dette ble hevdet å gi "sterke indikasjoner på at både overvåkings-sjefens ransakingsordrer og ransakings skjemaene er skrevet på et annet tidspunkt enn de er datert".

Det var også anført at det etter dagjeldende straffeprosesslov § 224 første ledd skulle være et vitne til stede ved ransakingen, og at dette påbudet ikke var fulgt.

Eidsivating lagmannsrett forkastet 11. februar 1988 domfeltes begjæring om gjenopptakelse. Kjennelsen ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Fra kjæremålsutvalgets kjennelse avsagt 15. august 1988, Rt. 1988 side 824 siteres (side 833 flg.):

"Høyesteretts kjæremålsutvalg er enig med lagmannsretten i at en polititjenestemann kan være vitne ved en ransaking. Men utvalget antar at en tjenestemann som selv deltar i ransakingen ikke kan anses som et vitne i lovens forstand, og at det således foreligger en feil. Slik utvalget vurderer bevisene kan feilen imidlertid ikke ha betydning.

Heller ikke det som er anført om ransakingsordrene eller rapportene gir i seg selv holdepunkter for at det foreligger innholdsmessige feil eller er foretatt uriktig datering. Det som her er påberopt kan eventuelt bare ha betydning i sammenheng med det som ytterligere anføres, og som gjelder det billedmateriale som ble fremlagt sammen med ransakingsrapporten 23. august 1983.

Anførselene om billedmaterialet ble tatt opp høsten 1985 av advokat Haugestad, og gjelder den bunke 50 og 20 dollarsedler som tilsammen utgjorde 15.000 dollar. Siden dette ble tatt opp etter at lagmannsretten hadde avsagt sin dom, hadde lagmannsretten ingen foranledning til å komme inn på hvordan beløpet fordelte seg på de to valører eller på

bunkens plassering i det som senere er beskrevet som en grå avlang konvolutt. Det advokat Haugestad reiste spørsmål om, var om 15.000 dollar i sedler av de angitte valører kunne få plass i den avbildede konvolutt, og om den kunne få plass under koffertlokket, slik den er vist på bildene.

Dette førte til at politiet iverksatte rekonstruksjonsforsøk og gransket bildene fra ransakingen nærmere. Det fremgår ikke av rapporten hvordan totalbeløpet fordelte seg på 50 og 20 dollarsedler, men på fotografier som viser 20 dollarsedlene i vifteform, fant politiet 23 slike sedler. På basis av tellingen har påtalemyndigheten senere lagt til grunn at det var 315 sedler i bunken, fordelt på 25 20 dollarsedler og 290 50 dollarsedler.

Etter ytterligere kontakt mellom advokat Haugestad og påtalemyndigheten i november/desember 1985 ble besluttet at de tre fotografier fra ransakingen 22. august 1983 som viser pengenes plassering i kofferten m v, skulle granskes av sakkyndige.”

Kjæremålsutvalget gjennomgikk deretter prosessen rundt valg av sakkyndige, deres mandat samt hva de ulike uttalelser og rekonstruksjonsforsøk gjaldt, før utvalget fortsatte, side 836 flg.:

”I gjenopptakelsesbegjæringen og kjæremålet er i det vesentlige anført:

De 315 sedler som politiet og påtalemyndigheten hevder lå i kofferten er det minste antall som tilfredsstiller kravet om at alle synbare 20 dollarsedler skal være med og at summen skal være 15.000 dollar. Det øvrige materiale indikerer at antallet sedler var lavere og at Treholts forklaring om de beløp kofferten inneholdt er riktig.

Det er meget vanskelig å få plass til 315 sedler i en konvolutt med 10,5 cm bredde. Lagmannsretten klarte det, men konvolutten sprakk etter tredje gangs innputting. Det er lite trolig at så mange sedler blir levert i en så liten konvolutt. Dette gjelder også om konvolutten var 11 cm bred.

En konvolutt med 315 sedler vil uansett 10,5 eller 11 cm bredde bli tykkere enn vist på åstedsbilde nr 3 og også tykkere enn forenlig med åstedsbilde 1 og 2.

Når det gjelder ransakingen 22. august 1983 mener forsvareren at det ble avgitt uriktige forklaringer, men det utelukkes ikke helt at det kan skyldes feilerindring, jf foran under 3. januar.

Høyesteretts kjæremålsutvalg vil bemerke:

Utvalget kan ikke se at de anførte uoverensstemmelser kan skyldes slurv, unøyaktighet eller feilerindring. Hvis forsvareren skal gis medhold i sine

anførsler, må det i tilfelle være på det grunnlag at rapportene og forklaringene bevisst er gitt et uriktig innhold.

Beregningen av sedlenes fordeling på 20 og 50 dollarsedler er foretatt ut fra bilder fra ransakingen som viser 20 dollarsedler i vifteform med 50 dollarsedler underst. Det finnes 3 slike bilder og viften er forholdsvis bred. Politiet har tallet 23 synlige 20 dollarsedler og lagt til grunn at antallet slike sedler var 25. Fotografiene gir ikke grunnlag for å si at dette ikke er riktig.

Både Dodds og Hådem kommer til at den grå konvolutt sannsynligvis var 10,5 cm bred i flat tilstand - feilmarginen er anslått til henholdsvis 0,5 og 0,4 cm i begge retninger. Både politiet og lagmannsretten i gjenopptakelsessaken har ved forsøk plassert 315 sedler i en konvolutt med denne bredde.

Sedlene i konvolutt var ifølge ransakingsrapporten brukte. Brukte sedler lagt sammen gir tykkere bunke enn om sedlene var nye, og tykkelsen kan variere med graden av slitasje på sedlene.

Rekonstruksjonen kan for så vidt aldri bli sikker. Alle rekonstruksjoner i saken er for øvrig basert på lavere valører enn de som etter rapporten lå i konvolutt. Dollarsedler har imidlertid uavhengig av valør samme størrelse og papirkvalitet.

Forsvareren har i saken fremlagt 315 brukte 1 dollarsedler og to selvlagde konvolutter - tapet på den ene av sidene. Den konvolutt lagmannsretten benyttet er påført påskriften: "Sprukket etter 3. gangs innputting". Da Høyesteretts kjæremålsutvalg skulle gjennomføre samme forsøk som lagmannsretten, viste det seg at tapen på den ubrukte konvolutt enten var sprukket tidligere eller sprakk da konvolutt ble åpnet, men før innføring av pengene. Denne konvolutt ble da ikke benyttet, men seddelbunken ble puttet i den konvolutt som lagmannsretten hadde benyttet, og uten at den sprakk ytterligere. Revnen ble imidlertid større ved gjentatt innputting. På bakgrunn av de forsøk som er gjennomført tidligere, så utvalget ikke grunn til å tilveiebringe ny konvolutt: Disse forsøk viser at det er fullt mulig å legge 315 sedler i en konvolutt av den størrelse som det her må antas å være tale om.

Når 315 sedler legges i en konvolutt på 10,5 cm, eventuelt 11 cm, blir den tykkere på midten enn på kantene. Tykkelsen varierer dessuten med konvoluttens bredde - sedlene blir mer sammenpresset jo smalere konvolutt er. I politiets rekonstruksjon 24. desember 1985 ble tykkelsen ca 3,7 cm på kanten og ca 4,5 cm på midten. I bilder fra rekonstruksjonen 30. desember 1985 er midtmålet ca 4,9 cm, mens tykkelsen ved kant også her er ca 3,7 cm. I Gjersviks

rekonstruksjonsforsøk er brukt 11 cm bred konvolutt. Kantmålet er her oppgitt til ca 4,4 cm og midtmålet til ca 5,5 cm.

Som nevnt foran har Hådem søkt å beregne tykkelsen på basis av åstedsbilde nr 3 slik konvolutt fremtrer i det bakerste rom i koffertlokket. Etter hans beregninger i rapporten fra 20. januar 1986 er konvolutt mellom 3 og 3,9 cm ved kanten og mellom 3,3 cm og 4,3 cm på midten. Disse intervaller bygger på anslag for feilkilder (pluss eller minus) og en angitt K-faktor (2,13) som gjelder sannsynlighetsgraden for at konvolutt ligger innenfor de nevnte grenseverdier, se Andersens beregninger nedenfor. I Hådem og Gjersviks sammenfattende konklusjon 10. mars 1986 sies det i punkt 3 at det "er ikke forenlig med de målinger og de rekonstruksjoner de sakkyndige har foretatt at den grå avlange konvolutt på åstedsbilde nr 3 inneholder 315 brukte dollarsedler".

Til Hådem's beregninger er det imidlertid knyttet en viss usikkerhet. Dette gir Hådem selv uttrykk for, men dette er ytterligere understreket av Harley og Andersen som mener at det må opereres med andre og større feilmarginer. Dette har ikke sammenheng med den metode som er benyttet, men med at fotografiet gir begrensede og til dels usikre muligheter for sikker beregning. Om dette sier Hådem selv:

"Det har ikkje vore råd å rekonstruere konvolutt numerisk med den presisjon som den fotogrammetriske metode egentlig er god for. Dette først og fremst fordi det ikkje har vore råd å bygge direkte på sikre identifiserbare bildepunkt på både over- og underkant av konvolutt. Ein har derfor i staden måtte bygge på tildels usikre tilleggsopplysningar. Slike opplysningar gjorde det mogleg i bildet å konstruere eit punkt som definerte den eine usynlige underkanten av konvolutt. Dette punkt har vore den største usikkerhetsfaktoren. Ein annan usikker, men nødvendig tilleggsopplysning galdt kor langt setelbunken var dytta inn i konvolutt. Ein har prøvt å vurdere innverknaden av dei viktigaste feilkjeldene på spesielt estimeringa av konvoluttens tjukkeleik, og utfrå dette sett opp rimelige feilgrenser på denne estimering (intervallestimering)."

Uttalelsene fra Harley og Andersen inneholder en kritisk gjennomgåelse av Hådem's undersøkelse og de data den bygger på. Det er reist en rekke spørsmål om riktigheten av målinger og beregninger, og om anslag for feilkilder m m. I Harleys uttalelse heter det blant annet:

"Considerable assumptions are made concerning the identification of points defining the lower edge of the envelope (20,22). Since the estimate of the thickness of the bundle of notes depends on a correct

location of the point 22 which reputedly defines the lower surface, this is a crucial matter.

Considering the difficulties of being sure about identification of image points, it seems to me that the measuring errors become almost irrelevant and the fairly elaborate discussion of errors somewhat meaningless.

There seems to be some confusion about standard error (or precision) and accuracy. Accuracy will depend on many things other than measuring error, mainly in this case on identification. The estimate of the standard error (Hådem (iii), page 4) in measuring photocoordinates ($\pm 0.29\text{mm}$) is based on the resection, using well defined points (1, 2, 3, 4, 5), as compared with the crucial image points which are ill defined. He gives no indication of how the standard errors in e, f are obtained; one wonders if they really are standard errors; if not they should not be used in the error analysis in the way shown. It seems to me that the use of his factor K is not well justified.

...

Although the method of resection and intersection is sound in principle it depends, as I have said, on certain assumptions about the geometry of the object and it depends on correct identification of the image points. I have serious doubts about the accuracy of the results in both regards. It may be possible to improve the former in some respects but these improvements could well still be overridden by errors of identification. The result given depends entirely on the estimate of the length of a single line; this is a weak situation. I do not believe that the error analysis is entirely appropriate; the errors are probably greater in magnitude than indicated.”

Det Harley her sier om usikkerhet om punkt 22 er det samme som Hådem selv er inne på (“Dette punkt har vore den største usikkerhetsfaktoren”).

Andersen går inn på de foran nevnte usikkerhetsfaktorer og også på andre, og også han vurderer feilkildene som større enn Hådem's anslag. Ved bruk av sitt eget anslag og med utgangspunkt i Hådem's tall for mest sannsynlig tykkelse ved kant og på midten, har Andersen laget følgende tabell for alternative intervaller:

Konfidens	Faktor K	Intervall kant	Intervall midt	Sjans for at sann tykkelse er større enn intervallgrense
90%	2,13	2,8-4,1cm	3,1-4,5cm	5%
95%	2,78	2,6-4,3cm	2,9-4,8cm	2,5%
99%	4,60	2,1-4,8cm	2,2-5,4cm	0,5%

I Hådem og Gjersviks uttalelse 19. juni 1988 er det foretatt nye beregninger av intervallene, basert på de tre nevnte konfidensalternativer. Beregningen viser som høyeste verdier for henholdsvis kant og midtmål 3,8/4,3, 3,9/4,35 og 4,05/4,5 cm. Den bygger dels på noe andre størrelser enn de Hådem og Andersen tidligere har bygget på. Hådem og Gjersvik opprettholder sine tidligere konklusjoner.

Etter det som foreligger må utvalget konstatere at det knytter seg usikkerhet til enkelte størrelser som er avgjørende for beregningene. Selv om den metode som danner grunnlaget for fotogrammetriske målinger er anerkjent, foreligger det her særlige svakheter i grunnlaget for bruken av den. Beregningene er knyttet til ett enkelt bilde og en vesentlig usikkerhet ligger blant annet i at de baseres på et konstruert punkt som bygger på en usikker tolking av bildet. Det må gjøres anslag for feilkilder og disse anslag bygger på skjønn.

Den slutning som kan trekkes av dette er at konvoluttens slik den vises på bildet ikke kan beregnes med nøyaktighet - man kommer ikke lenger enn til å kunne angi intervaller for tykkelsen med større eller mindre sannsynlighetsgrad. Det foreligger intervallberegninger som er forenlige med at konvoluttens inneholdt 15.000 dollar. Når dette sammenholdes med det som for øvrig foreligger, kan ikke utvalget finne holdepunkt for at rapportene er uriktige.

Den konklusjon som Hådem og Gjersvik har trukket på grunnlag av åstedsbilde nr 3, og som er sitert foran, bygger for øvrig også på en rekonstruksjon Gjersvik har gjort av dette bildet. Gjersvik hevder at den konvolutt man ser på det originale bilde er tynnere enn den man ser på hans rekonstruksjon. Denne rekonstruksjon er imidlertid foretatt med en konvolutt som er 11 cm bred, og derfor tykkere enn en konvolutt som er 10,5 cm bred, jf foran. Utvalget antar at ytterligere rekonstruksjonsforsøk vedrørende dette bilde ikke vil kunne kaste mer lys over saken.

Et av fotografiene fra ransakingen viser kofferten åpnet slik at man ser inn mot koffertlokket, men klaffene er ikke holdt åpne slik at man får noe

inntrykk av hva som befinner seg bak de bakerste klaffer (åstedsbilde nr 1). Gjersvik har rekonstruert også dette bildet og mener å kunne vise at med en konvolutt inneholdende 315 brukte sedler plassert bak den bakerste klaffen, ville klaffen bule utover slik at det skulle være synbart. På originalbildet vises imidlertid klaffelommen som tilnærmet rett. Det foreligger også rekonstruksjonsbilder tatt av politiet.

Kvaliteten av Gjersviks og politiets rekonstruksjon av samme bilde har vært gjenstand for nærmere vurdering, senest i Gjersvik og Hådem's uttalelse 19. juni 1988. Utvalget finner det ikke mulig å utlede noe av betydning av rekonstruksjonene. Ifølge Gjersviks opplysninger har klaffen i koffertlokket endret form på grunn av rekonstruksjonsforsøkene. Det synes vanskelig å foreta nye og mer pålitelige rekonstruksjoner.

Et fotografi fra ransakingen viser en bunke pengesedler liggende løse bak klaff nr 2 regnet fra lokket (åstedsbilde nr 2). Det dreier seg her om de 10.000 dollar i nye sedler som er nevnt i lagmannsrettens dom.

Fotograferingen er muliggjort ved at klaffen med en hånd er holdt ut fra klaffen bakenfor, slik at man ser ned i bunnen av dette rommet. Om dette bildet sier Gjersvik at et par "enkle rekonstruksjonsforsøk med konvolutter med henh. vis 100, 200 og 315 sedler i en konvolutt lagt i bakre lomme viser at med så tykke bunker liggende bakerst vil det ikke være mulig å få til dette bildet: Bakre lommevegg ville i begge tilfeller bule så markert ut at den nærmest ville dekke for bunnen".

Foranlediget av dette er de to politimenn som foretok ransakingen, under det bevisopptak som er nevnt foran, spurt om de flyttet på innholdet i bakre lomme før fotografiet ble tatt, eventuelt tok ut den grå konvolutten. Forklaringene gav ikke noe bestemt svar på dette. Ytterligere forsøk på rekonstruksjon er etter utvalgets mening uten interesse her.

Utvalget vil sammenfatte dette slik:

I dommen og rapporten er lagt til grunn at det ved ransakingen 17. mai 1983 ble funnet 10.000 dollar i kofferten, d.v.s. ca. 3.000 dollar mer enn Treholt erkjenner kan ha vært i den. For så vidt gjelder ransakingen 22. august 1983 er uoverensstemmelsen 3.000/4.000 dollar for så vidt gjelder totalbeløpet. Dessuten er det uoverensstemmelser mellom det Treholt sier om beløpets sammensetning og fordeling på valører og om forholdet mellom nye og brukte sedler.

Utvalget kan som nevnt foran ikke se det annerledes enn at skal man sette til side det bevismateriale som ligger i rapportene med vedlegg og polititjenestemennenes forklaringer, kan det ikke være med noen annen begrunnelse enn at rapportene bevisst er gjort uriktige, og at

polititjenestemennene har forklart seg falsk. Etter utvalgets oppfatning kan ikke anførselene foran gi grunnlag for en slik konklusjon.”

Andre gjenopptakelsessak

I andre gjenopptakelsessak gjorde domfelte gjeldende at ransakingene var ulovlige fordi verken Treholt eller andre var varslet i samsvar med § 225 annet ledd i straffeprosessloven av 1887, og fordi det heller ikke var noe vitne til stede.

Videre ble det anført å foreligge straffbare forhold fra påtalemyndighetens side, nærmere bestemt brudd på straffeloven § 116 (ulovlig ransaking), § 147 (innbrudd) og § 168 (falsk anklage). Domfelte anførte at påtalemyndighetens villfarelse om å befinne seg i en nødrettssituasjon måtte bedømmes som en rettsvillfarelse etter straffeloven § 57 i relasjon til overtredelse av straffeloven § 116. Noen rettsvillfarelse som ga grunnlag for frifinnelse eller straffenedsettelse, forelå etter domfeltes oppfatning ikke.

Treholt påberopte derfor at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 var oppfylt, idet det ikke kunne utelukkes at det straffbare forhold hadde innvirket på dommen til skade for ham.

Det ble også vist til siktedes krav på underretning om grunnen til og innholdet av siktelsen mot ham, jf. EMK artikkel 6, jf. FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14, den tidligere straffeprosessloven § 97 og den gjeldende straffeprosessloven § 82. Domfelte hevdet ellers at sterke grunner talte mot å tillate bruk av de ulovlige ransakingene som bevis, og at han hadde protestert mot bevisføringen under hovedforhandlingen.

Subsidiært påberopte han seg straffeprosessloven § 391 nr. 3 som rettslig grunnlag for kravet om gjenopptakelse.

Eidsivating lagmannsrett forkastet domfeltes begjæring 19. mars 1991. Domfeltes kjæremål over lagmannsrettens kjennelse ble forkastet av Høyesteretts kjæremålsutvalg 8. mai 1992, Rt 1992 side 698 (side 703 flg.):

”Det er på det rene at ransakingene ble gjennomført uten at bestemmelsene i dagjeldende straffeprosesslov § 224 første ledd og §

225 annet ledd ble fulgt. Utvalget legger til grunn at det ikke rent faktisk var noe til hinder for å varsle Treholt, men at man av hensyn til etterforskningen ikke fant det formålstjenlig å varsle ham.

Kjæremålsutvalget er kommet til at det må anses utelukket at manglende varsel kan ha innvirket på dommen til skade for Treholt, jf straffeprosessloven § 391 nr 1. Det er da ikke nødvendig for utvalget å ta stilling til spørsmålet om det i forbindelse med ransakingene ble foretatt straffbare handlinger av representanter for politiet eller påtalemyndigheten.

Utvalget vil i det følgende redegjøre nærmere for sitt standpunkt.

Treholt hevder at bevis er skaffet til veie ved en ulovlig og straffbar fremgangsmåte. Disse bevis kan bare ha hatt betydning for avgjørelsen ved at de ble ført under hovedforhandlingen. Gjenopptakesspørsmålet må derfor sees i sammenheng med spørsmålet om det var adgang til å føre de bevis det dreier seg om. Dersom det var adgang til å føre bevisene uten hensyn til den måte de var tilveiebrakt på, vil det være manglende sammenheng i reglene om det senere skulle kunne kreves gjenopptakelse på det grunnlag at beviset faktisk var blitt ført. Gjenopptakelsesbestemmelsene må på dette punkt sees i sammenheng med reglene om bevisførsel.

Det kan da spørres om bestemmelsen i straffeprosessloven § 391 nr 1 om gjenopptakelse på grunn av straffbare forhold fra politi eller påtalemyndighet, medfører at bevis som er tilveiebrakt på en straffbar måte, må nektes ført. Etter kjæremålsutvalgets syn er det ikke grunnlag for å anta det. I den tilsvarende gjenopptakelsesbestemmelse i straffeprosessloven av 1887, § 414 nr 1, var straffbare forhold fra politi og påtalemyndighet ikke tatt med. I forarbeidene til straffeprosessloven av 1981 er tilføyelsen ikke nærmere kommentert, se Straffeprosesslovkomiteens innstilling side 342. Det er ikke grunn til å anta at en her tilsiktet noen endring i gjeldende rett med hensyn til adgangen til å føre bevis som var ervervet på irregulær måte. Dette spørsmålet behandles på side 197 der det konkluderes slik:

”Etter komiteens mening lar det seg ikke gi noe generelt svar på spørsmålet om hvilken virkning prosessuelle feil bør ha for adgangen til å bruke et bevis. Hensynet til å motvirke ulovlige metoder fra politiets side som har spilt så stor rolle i amerikansk praksis, har under våre forhold ikke samme vekt. Mulige misbruk fra politiet lar seg mer hensiktsmessig motarbeide ved administrative og disiplinære forholdsregler enn ved å avskjære bevis som kanskje er avgjørende for oppklaring av saken. Hovedregelen bør visstnok være at beviset kan

føres til tross for feilen, med mindre lovgrunnen for vedkommende prosessuelle regel tilsier det motsatte. Om dette er tilfellet vil imidlertid ofte kunne stille seg tvilsomt. Det kan undertiden også anføres andre grunner til fordel for avskjæring, f.eks. at det vil være støtende at rettsvesenet benytter seg av et materiale som er skaffet til veie ved grove brudd på gjeldende regler. En lovregulering av disse spørsmål er imidlertid vanskelig, og ville belaste loven uforholdsmessig i betraktning av den nokså beskjedne praktiske betydning problemet har hos oss. Man er derfor blitt stående ved å overlate løsningen til teori og praksis på samme måte som hittil.”

Rettspraksis og teori etter straffeprosessloven av 1887 har derfor fremdeles interesse. Betydningen av at bevis er ervervet på ulovlig måte er bl a behandlet av Bratholm i en artikkel i TfR-1959-109 og av Andenæs i Straffeprosessen i første instans (1962) side 336 flg. Andenæs fremhever at det ikke kan gis noe generelt svar på spørsmålet om et ulovlig ervervet bevis skal tillates ført. Det må foretas en analyse av de enkelte tilfelle og vurderes hvilken reell betydning ulovligheten har hatt. Som eksempel på tilfelle hvor beviset bør tillates ført, nevner Andenæs en situasjon hvor et hjemmebrentapparat, et mordvåpen eller et parti kokain er beslaglagt ved en ulovlig ransaking. Når det gjelder nyere rettspraksis, viser utvalget til Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt. 1991 side 616, der det på side 623 bl a heter:

”Som kjent er det ikke slik at ethvert ulovlig innhentet bevis skal nektes ført. Spørsmålet er ikke lovregulert, men forarbeidene til straffeprosessloven forutsetter at avgjørelsen må treffes ut fra en konkret bedømmelse, se særlig Straffeprosesslovkomitens innstilling side 197. Det må ved denne bedømmelse legges vekt både på de prinsipielle hensyn og på forholdene i den konkrete sak.”

I straffeprosessloven av 1887 lød § 225 annet ledd:

”Skal Nogens Bolig eller Rum ransages, bliver han eller, hvis han er fraværende, en af hans Husfæller eller Naboer at tilkalde, naar dette kan ske uden Ophold”

En ransaking kunne således under visse forutsetninger finne sted i mistenktes fravær og uten at han selv, husfeller eller naboer var varslet. Det var heller ikke noe krav om at husfelle eller nabo, hvis de var varslet, skulle komme tilstede og vareta mistenktes interesser. At mistenktes interesser ikke var varetatt av ham selv eller av andre på hans vegne, medførte ingen begrensning i adgangen til å benytte det som kom frem under ransakingen som bevis. Lovens forutsetning var således at også en

slik ransaking kan være tilstrekkelig betryggende. Utvalget viser til dets tidligere kjennelse vedrørende manglende vitne.

Motforestillingene mot fremleggelse av opplysninger fra en ransaking som er gjennomført uten varsel, selv om varsling var mulig, knytter seg således ikke først og fremst til bevisverdien, men til at det vil virke støtende om rettsvesenet benytter seg av materiale som er skaffet til veie ved brudd på gjeldende regler, jf det som er gjengitt ovenfor fra Straffeprosesslovkomitens innstilling side 197. Komiteens syn er imidlertid at mulige misbruk fra politiets side mer hensiktsmessig lar seg motarbeide ved disiplinære forholdsregler ”enn ved å avskjære bevis som kanskje er avgjørende for oppklaring av saken.” Dette må etter kjæremålsutvalgets syn være utgangspunktet også i tilfeller da den fremgangsmåte som er benyttet, ikke bare kan være gjenstand for disiplinære forholdsregler, men også for straffansvar.

Kjæremålsutvalget kan ikke se at det er i strid med EMK artikkel 6 at bevis som er ervervet ved en ulovlig eller straffbar fremgangsmåte, etter en nærmere vurdering blir tillatt ført. Kjæremålsutvalget vil her vise til dom av Den europeiske Menneskerettighetsdomstolen i “The Schenk case” av 12 juli 1988 (EMD-1984-10862) der det under punkt 46 bl a heter: “While Article 6 of the Convention guarantees the right to a fair trial, it does not lay down any rules on the admissibility of evidence as such, which is therefore primarily a matter for regulation under national law.”

Det må således etter utvalgets syn foretas en avveining av hensyn for og imot at ”pengebeviset” kan tillates brukt som bevis ved domstolsbehandlingen av straffesaken.

Mot bruk av bevismaterialet taler først og fremst at gjeldende regler om ransaking bevisst ble satt tilside av påtalemyndigheten og politiet. Bestemmelsene om varsel til den ransakingen foretas hos, skal vareta rettssikkerheten for den enkelte. At ransaking foretas, gir ham status som siktet, jf den tidligere straffeprosessloven § 97 og någjeldende lov § 82. Utvalget peker på at EMK i artikkel 8 har bestemmelser til vern for borgerne mot ulovhjemlet inngrep fra offentlig myndighet i deres privat- og familieliv m v, og i artikkel 6 en bestemmelse om at den som siktes for en straffbar handling, snarest skal underrettes om grunnen til og innholdet av siktelsen mot ham. Varsel gjør det mulig for ham å vareta sine interesser, og kan medvirke til at det ikke senere oppstår tvil om de bevis som eventuelt blir funnet ved ransakingen.

Utvalget finner at det må legges til grunn at tilsidesettelse av regelverket ikke har hatt innvirkning på de bevis det her gjelder. I forbindelse med

den tidligere gjenopptakelsesbegjæringen ble Treholts innsigelser mot bevismaterialet grundig belyst, uten at kjæremålsutvalget fant at det heftet feil ved ”pengebeviset”.

Et moment av vesentlig betydning ved avveiningen av om et ulovlig ervervet bevis kan tillates ført, er hvilke lovstridige handlinger saken gjelder. Hensynet til sakens opplysning gjør seg sterkere gjeldende ved alvorlige forbrytelser enn ved mindre grove forhold. Tiltalen mot Treholt gjaldt svært alvorlige forbrytelser, som det var av stor betydning å få oppklart.

Utvalget vil også bemerke at ”pengebeviset” bare var ett av flere bevis som ble påberopt fra påtalemyndighetens side. Under hovedforhandlingen ble det ført en rekke vitner og fremlagt omfattende dokumentbevis. Utvalget legger videre til grunn at både tiltalte og hans forsvarere var kjent med det bevismaterialet ransakingene ga.

Etter kjæremålsutvalgets syn var det ingen feil at beviset ble tillatt ført, og det må anses utvilsomt at lagmannsretten ville ha tillatt bevisføringen, også om spørsmålet om å nekte dette var blitt tatt opp av Treholts forsvarere slik det nå er gjort i gjenopptakelsessaken. Kjæremålsutvalget finner derfor ikke grunn til å gå inn på hvilke innvendinger som faktisk ble reist fra forsvarerens side under hovedforhandlingen, og har ikke funnet det nødvendig å avvente nærmere anførsler fra Treholts side i tilknytning til lydbåndopptakene fra hovedforhandlingen. Utvalget tilføyer at både Treholt og hans forsvarere må ha vært klar over at varsel etter straffeprosessloven § 225 annet ledd ikke var gitt.

Kjæremålsutvalget finner således at det ikke vil foreligge noen gjenopptakelsesgrunn etter straffeprosessloven § 391 nr 1 selv om det skulle være riktig at det foreligger straffbare forhold i forbindelse med ransakingen, noe utvalget derfor ikke har funnet grunn til å gå inn på.”

Domfeltes begjæring for Gjenopptakelseskommisjonen

Kommisjonen vil nedenfor gjengi domfeltes begjæring for kommisjonen samt påtalemyndighetens bemerkninger til begjæringen for de enkelte tema. Kommisjonen drøfter først enkelte prosessuelle forhold knyttet til de to ransakingene av Treholts leilighet i Oslo. Dernest vil kommisjonen behandle spørsmål i forbindelse med pengesedler som ble funnet under de to ransakingene. Etter dette vil det bli foretatt en samlet vurdering av domfeltes innvendinger mot ransakingene og pengefunnene.

Spørsmålet kommisjonen står overfor er den bevismessige betydningen av de nevnte forhold, dersom disse hadde foreligget for den dømmende rett, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Domfelte har ikke påberopt straffeprosessloven § 391 nr. 1 som grunnlag for gjenåpning for kommisjonen. Kommisjonen vil likevel vurdere bestemmelsen der den kan være aktuell.

5.3.1.2 Unnlatt varsel til siktede om ransakingene m.v.

Treholts begjæring om gjenåpning for kommisjonen

Begjæringen er på dette punkt begrunnet slik (side 24 flg.):

”Var ”pengebeviset” ulovlig ervervet?”

To tjenestemenn fra Overvåkingspolitiet foretok 17. mai og 22. august 1983 hemmelig ransaking i Treholts hjem, og det hevdes at større pengebeløp i dollar ble tellet opp og fotografert (jf. 9.2.1). Politifolkene opptrådte særlig forsiktig under ransakingen for at de ikke skulle bli oppdaget. (Dette er ikke omtalt i dommen, men kom frem i statsadvokatavhøret i september 85, og i forbindelse med bevisopptaket for Høyesterett i februar 86.)

Det kan neppe være tvilsomt at denne fremgangsmåte var uforenlig med kravene til ransaking som følger av strprl. §§ 199 og 200. Ved ransaking eller beslutning om ransaking får den mistenkte stilling som siktet. Ransakingene ble i dette tilfelle bevisst foretatt på et tidspunkt da Overvåkingspolitiet visste at Treholt ikke var hjemme. Dette var åpenbart for å avskjære ham fra å utøve rettigheter som siktet. Det var ikke bare en formforskrift, men et av de sentrale prinsipper i vår straffeprosess om siktedes partsrettigheter som ble overtrådt. En ransaking overfor en mistenkt uten hans vitende, ligger åpenbart utenfor det lovgiveren har regnet med. Overvåkingssjef Erstad uttalte da også i et intervju i Aftenposten 14. januar 1989 at det var tvil om man skulle bruke pengebeviset, som man var klar over var et ”ulovlig ervervet” bevis. Det var derfor det ble fremlagt så sent (først umiddelbart før hovedforhandlingen). Men han forsvarte ransakingen med nødrett, og henviste til en artikkel av professor Carl August Fleischer i Aftenposten noen dager tidligere.

Spørsmålet blir om ransaking i strid med lovens regler kan være berettiget som et utslag av nødrett? I utgangspunktet må svaret være nei.

Formålet med etterforskningen er, som det heter i strpl. § 226, å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, og å tjene som forberedelse for sakens behandling ved retten. Men politiet står ikke fritt med hensyn til de metoder som kan brukes til oppklaringen. Straffeprosessen består i stor utstrekning av regler som avveier hensynet til å oppklare saken mot andre hensyn. Reglene gjelder uansett om saken er mer eller mindre viktig, og om mistanken er mer eller mindre sterk. At politiet skulle kunne sette seg ut over de prosessuelle regler ut fra et konkret skjønn om hvor viktig det er å få saken oppklart, er fremmed for vårt straffeprosessuelle system. Det kan neppe være tvilsomt at ”pengebeviset” må vurderes som et ulovlig ervervet bevis.

Burde beviset vært avskåret?

Dersom politiet har gått ulovlig frem under etterforskningen, kan det bli spørsmål om et eller flere beviser for en straffbar handling er ulovlig ervervet, og hvilken virkning det har. Er fremgangsmåten grov nok, kan et bevis fremskaffet under slike omstendigheter bli avskåret, det vil si at retten ikke tillater at påtalemyndigheten benytter seg av det.

Slik lå det an i en sak inntatt i Rt 1999, s. 1269 (Verksbetjent-dommen). En politimann under falsk identitet, og med skjult mikrofon, avslørte en verksbetjent ved et fengsel som var mistenkt for å ha hjulpet en innsatt med å rømme. En slik etterforskningsmetode var i strid med det alminnelige selvinkrimineringsforbudet i blant annet EMK artikkel 6 nr. 1 og strpl. § 232, og det ville være en fortsatt krenkelse av prinsippet dersom man tillot beviset ført. Lagmannsrettens dom, hvor beviset var blitt ført og verksbetjenten var dømt, ble derfor opphevet på grunn av saksbehandlingsfeil.”

Videre anføres (side 33 flg.):

”Formalia

Det gjøres gjeldende at de to ransakingene ikke skjedde i henhold til den fremgangsmåte som fremgikk av dagjeldende straffelov § 224. Det var ikke noe vitne til stede, og noen ransakingsrapport med forklaring om hvordan ransakingene ble gjennomført, ble først skrevet 25. september 1985. Det hevdes å ha skjedd i forbindelse med at forsvarerne stilte spørsmålstegn ved holdbarheten av det påberopte bevismaterialet rundt pengebeviset. Treholt ble heller ikke varslet om sin status som siktet i forbindelse med ransakingen, slik loven foreskrev.

Videre er det verdt å merke seg at det ikke forelå noen ransakingsbegjæring fra retten, men kun en ordre fra overvåkingssjef Erstad. Det

kan stilles et velbegrunnet spørsmål om vilkåret for beslutning fra påtalemyndigheten forelå i dette tilfellet. Det vil si om det er "fare ved opphold".

Påtalemyndighetens uttalelse til begjæringen

Til dette punkt har påtalemyndigheten anført (side 29 flg.):

"Som redegjort for i støtteskrivets punkt 8.10, omhandler bevisavskjæringsspørsmålet to separate forhold. For det første om det såkalte "pengebeviset" var ulovlig ervervet, og dernest om beviset burde vært nektet ført.

Det er på det rene at de ransakingene som fant sted i Treholts leilighet 17. mai og 22. august 1983, fra politiets side skjedde under den forutsetning at Treholt skulle være uvitende om at de hadde funnet sted. Fra påtalemyndighetens side er det grunn til nå å presisere at det ikke fra noe hold hevdes at ransakingene som sådan var uhjemlet. Det forelå skjellig grunn til mistanke mot Treholt og vesentlige hensyn til Norges interesser tilsa at ransakingene burde gjennomføres. Betingelsene for å gjennomføre ransakingene var til stede og det var således ikke noen ulovlige ransaker som fant sted.

Det denne anførselen i realiteten dreier seg om, er hvorvidt det var en saksbehandlingsfeil at Treholt eller et utenforstående vitne ikke ble tilkalt for å være til stede under ransakingen. Det er med andre ord politiets fremgangsmåte ved gjennomføringen av ransakingene som er omdiskutert. Den bestemmelsen som ikke ble fulgt, er § 225 annet ledd i straffeprosessloven av 1887, som lød:

"Skal Nogens Bolig eller Rum ransages, bliver han eller, hvis han er fraværende, en af hans Husfæller eller Naboer at tilkalde, naar dette kan ske uden Ophold."

Som man ser er regelen ingen absolutt regel i den forstand at man kan gjøre unntak fra den. Regelen tilsvarer vår nåværende straffeprosesslov § 200 annet ledd. Dog skal det bemerkes at ved lov av 3. desember 1999 nr. 82 ble det gitt en uttrykkelig hjemmel for å utsette underretning til siktede om en ransaking og i blant annet i spionasjesaker fullstendig å unnlate å gi underretning om foretatte ransaker.

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte seg i sin kjennelse av 15. august 1988 om manglende tilkalling av et utenforstående vitne under ransakingene hos Treholt:

"Høyesteretts kjæremålsutvalg er enig med lagmannsretten i at en polititjenestemann kan være vitne ved en ransaking. Men utvalget antar at en tjenestemann som selv deltar i ransakingen

ikke kan anses som et vitne i lovens forstand, og at det således foreligger en feil. Slik utvalget vurderer bevisene kan feilen imidlertid ikke ha betydning.”

Om politiets fremgangsmåte var ulovlig, har vært omdiskutert. I artikkelen ”Hemmelig ransaking” i festskrift til Anders Bratholm, utgitt i 1990, skriver professor Johs. Andenæs at straffeprosesslovens regler gjelder uansett om saken er mer eller mindre viktig, og om mistanken er mer eller mindre sterk. Videre presiserer han at ved bruk av ransaking eller andre tvangsmidler blir den mistenkte siktet med tilhørende partsrettigheter. Etter kort å angi hva partsrettighetene innebærer, konkluderer han med at slike regler beskytter ikke bare den uskyldige mistenkte, men gir også den skyldige en større sjanse til å gå fri. Det er den pris vi betaler for rettssikkerhet og fair play, skriver Andenæs.

I en artikkel i Lov og Rett 1992 side 23 omtaler professor Carl August Fleischer de hemmelige ransakingene i Treholt-saken. Under overskriften ”Andenæs’ uholdbare synspunkter om ulovlig ransaking” skriver han at det ikke var noen ulovlig ransaking som fant sted. Dette, skriver han, følger av flere vesentlige juridiske betraktninger, som hver for seg er avgjørende og tilstrekkelig. Han går så gjennom syv rettslige grunnlag som tilser at også gjennomføringsmåten ved ransakingene var lovlig. Om nødrett som rettslig grunnlag skriver Fleischer:

”Vi sto overfor en person som hadde opparbeidet seg et helt særlig kontaktnett i det norske samfunn, med muligheter til å influere på våre helt avgjørende interesser – blant annet i havområdene og når det gjaldt mulighetene for alliert støtte i en krisesituasjon. Samtidig solgte han seg til vår mulige motpart. Undersøkelsen var et nødvendig ledd i arbeidet for å avsløre og stanse denne virksomhet, og lovlig allerede av den grunn.”

Nettopp nødrettsbetraktningene var utslagsgivende for at politiet gjennomførte ransakingene på den måten som ble gjort. Det fremgår av intervjuet med overvåkingsjefen i Aftenposten 14. januar 1989, som påpekt i støtteskrivet.

Det kan etter dette konstateres at det er ulike syn på lovligheten av gjennomføringsmåten. Det interessante for gjenopptakelsesspørsmålet er om den eventuelle saksbehandlingsfeilen burde ha medført at ”pengebeviset” skulle ha vært avskåret.

I Verksbetjent-dommen (Rt. 1999 side 1269), som er nevnt i støtteskrivet, angir Høyesterett hva som man skal legge vekt på ved vurderingen av om et ulovlig ervervet bevis skal tillates ført. Høyesterett skriver:

”Ved vurderingen av om et ulovlig ervervet bevis skal tillates ført, må det blant annet legges vekt på om føringen av beviset vil representere en gjentakelse eller fortsettelse av det rettsbrudd som ble begått ved ervervet av beviset. I tilfeller hvor føring av beviset vil representere en gjentakelse eller fortsettelse av rettsbruddet, må beviset normalt nektes ført. I andre tilfeller må spørsmålet bero på en interesseavveining. Ved denne avveiningen må det blant annet legges vekt på grovheten av den krenkelse som ble begått ved ervervet av beviset, om den som satt med beviset pliktet å forklare seg eller utlevere dette, hvor alvorlig eller viktig saken er, og bevisverdien av beviset”.

Man kan vanskelig hevde at den eventuelle feilen som bestod i manglende tilkalling av Treholt eller et utenforstående vitne, ble fortsatt eller gjentatt ved at beviset ble ført i lagmannsretten. Den interesseavveining som Høyesterett da gir anvisning på at skal finne sted, vil – slik påtalemyndigheten ser det – åpenbart medføre at det ikke var noen saksbehandlingsfeil å tillate beviset ført.

For øvrig skal bemerkes at den i støtteskrivet påberopte høyesterettsdommen, hvor lagmannsrettens dom ble opphevet, gjaldt en helt annen type etterforskningskritt og slik sett har resultatet i den saken ikke noen direkte overføringsverdi til Treholt-dommen.”

Kommisjonens vurderinger

Spørsmålet om pengebeviset var fremskaffet ved en ulovlig ransaking, ble ikke formelt tatt opp da saken sto for den dømmende rett. Pengebeviset ble heller ikke påstått avskåret.

Det påberopte er dermed nytt, og vil bli drøftet i relasjon til vilkårene for gjenåpning i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Høyesteretts kjæremålsutvalg har tidligere prøvet den formelle fremgangsmåten ved ransakingene i forbindelse med Treholts to foregående begjæringer om gjenopptakelse.

I Rt. 1988 side 824 (Treholt I) på side 833 flg. fastslo kjæremålsutvalget at lovens krav til vitne under ransakingen ikke var oppfylt, men at dette ikke var av betydning for saken, jf. ovenfor der kjennelsen er sitert. Kjæremålsutvalget drøftet forholdet i relasjon til vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

I kjæremålsutvalgets behandling av Treholts andre begjæring om gjenopptakelse (Rt. 1992 side 698, Treholt II) ble manglende varsel og manglende vitne, manglende status som siktet og forholdet til EMK drøftet på side 703 flg., jf. ovenfor.

Etter kjæremålsutvalgets syn ”var det ingen feil at beviset ble tillatt ført, og det må anses utvilsomt at lagmannsretten ville ha tillatt bevisføringen, også om spørsmålet om å nekte dette var blitt tatt opp av Treholts forsvarere”, jf. ovenfor. Utvalget la også til grunn at tilsidesettelsen av regelverket ikke hadde hatt innvirkning på bevisene.

Selv om Høyesteretts kjæremålsutvalg i 1992 vurderte anførselene i relasjon til straffeprosessloven § 391 nr. 1, er spørsmålet om bevisene ville blitt tillatt ført det samme etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Kommisjonen slutter seg i hovedsak til kjæremålsutvalgets konklusjoner. Det skal bemerkes at kommisjonen er av den oppfatning at de materielle vilkår for ransaking var tilstede, og at feilene kun var av formell karakter. Kommisjonen vil likevel påpeke at gjeldende formelle regler om ransaking bevisst ble satt til side av politi og påtalemyndighet. Brudd på formelle regler vil kunne få betydning for verdien av beviset, jf. pkt. 5.3.4 og 5.5 nedenfor.

Med det standpunkt kommisjonen har tatt til adgangen til å føre bevisene, følger det også at vilkårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 ikke er til stede.

Treholt stiller også spørsmål ved om det var hjemmel for at påtalemyndigheten selv besluttet ransaking i dette tilfellet. Om dette vil kommisjonen vise til at lov om rettergang i landssviksaker § 19 åpnet for at ransaking etter daværende straffeprosesslov kapittel 18 alltid kunne foretas uten beslutning av retten. Bare dersom det ble foretatt beslag uten besitterens samtykke, skulle dette snarest mulig innberettes til retten som skulle avgjøre om beslaget skulle opprettholdes. I forbindelse med de to ransakingene ble det ikke

gjort beslag, og det var dermed ingen feil at ransakingen ikke ble lagt fram for retten.

5.3.1.3 Ransakingen 17. mai 1983

Treholts begjæring om gjenåpning for kommisjonen

Begjæringen er på dette punkt begrunnet slik (side 35 flg.):

”17. mai ransakingen

Denne ransakingen reiser to sentrale spørsmål utover de formelle behandlet ovenfor:

Er beløpet angitt av ransakerne i rapporten datert 18. mai 1983 riktig? (1)

Kan beløpet – helt eller delvis – ha vært Treholts reisekasse, slik han selv hevder? (2)

1)

I følge tjenestemennenes ransakingsrapport av 18. mai fant de følgende penger:

US \$ 10.000, 5.000 \$ i 100-dollar sedler og 5000 \$ i 50-dollar sedler, alt i brukte, pene sedler.

I følge ransakingsrapporten ble ”både pengene og lommeboken fotografert og lagt tilbake på plass. Kopier av bildene følger ransakingsrapporten”. Det dreier seg om bilder av dollarsedler fotografert mot nøytral bakgrunn. Bilde tre har følgende tekst: ”Fotografi av 10.000 \$.”. Bildene dokumenterer ikke størrelsen på beløpene, valørene eller når og hvor de er tatt. Det ble heller ikke foretatt beslag, jf. rapporten.

Retten beskriver ransakingen, pengefunnene og bevisgrunnlaget slik (s. 65 tredje avsnitt):

”Ved ransaking av tiltaltes leilighet 17.mai 1983 fant politiet US \$ 10000 i pent brukte sedler. Pengene som lå i hans attachekoffert på soverommet, besto av US \$ 5000 i hundre dollar sedler og US \$ 5000 i femti-dollarsedler. Sedlene var ordnet i bunker etter valører med nøyaktig US \$ 5000 i hver. Pengene ble tallet opp og fotografert. Tiltalte har stilt seg uforstående til beløpet i attachekofferten ved denne anledningen. Han har hevdet at pengene i dokumentmappen utgjorde hans reisekasse og at beløpet var vesentlig mindre. Politiet må således ha tatt feil.”

Hvorfor fremgår ikke at pengene lå i en ”åpen konvolutt” (min utheving) (advokat Harald Stabell – kommisjonens merknad), jf. ransakingsrapporten av 18. mai 1983 og ransakernes forklaring i lagmannsretten, i henhold til lydbåndet? Det har betydning for vurderingen av konvolutten med ca. \$ 5.000,- (bunke 3) ved ransakingen 22. august.

Retten stiller altså ingen spørsmål ved polititjenestemennenes forklaring, ei heller ved opptellingen og fotograferingen. Retten ”finner det godt gjort” at Treholt mottok disse 10.000 \$ fra Titov, og at det var betaling for overlevert materialet (s. 65 siste avsnitt og s. 66 første avsnitt).

I Treholts forklaring om at beløpet var vesentlig mindre og at det utgjorde hans reisekasse uttaler retten: ”Tiltaltes forklaring finnes ikke troverdig”. Ytterligere forklaring på hvorfor, gis ikke.

Retten må ved sin bevisslutning ha bygget på polititjenestemennenes generelle og spesielle troverdighet.

Flere forhold svekker denne troverdighet i ikke ubetydelig grad:

2)

Det er først nødvendig å besvare spørsmålet om pengene som ble funnet kan ha vært Treholts reisekasse – helt eller delvis. I forbindelse med ransakingen den 22. august forklarte tjenestemennene i sin rettslige forklaring for lagmannsretten (i følge lydbåndet – jf. mitt notat av 7. februar 2006) at beløpet i en hvit vanlig konvolutt (bunke 3) kan ha ligget over fra 17. mai ransakingen. Denne forklaring fra polititjenestemennene i lagmannsretten er ikke kommentert i dommen. Forklaringen om at denne konvolutten kan ha vært en ”overligger”, bekreftes av politiransakerne i statsadvokatavhøret 19. september 1985, og i deres ransakingsnotat av 25. september 1985. Dersom polititjenestemennenes forklaring er riktig, styrker det Treholts forklaring om at han alltid hadde en reisekasse i sin koffert og at dette også gjaldt pengene i kofferten, henholdsvis 17. mai (i sin helhet), og 22. august (delvis). Treholts forklaring styrkes også av funnet av 7.925,10 norske kroner, 1.702 US dollar, 500 francs, 1000 østerrikske shilling og 100 spanske pesetas som ble beslaglagt ved arrestasjonen 20. januar 1984 (Fornebu-beslaget). I tillegg nevnes en ransaking gjennomført av FBI i Treholts leilighet i New York i begynnelsen av august 1982, like før han reiste tilbake til Oslo for å begynne på Forsvarets Høyskole. Her fant ransakerne et beløp tilsvarende ca \$ 9.000,- (\$ 6.800,- i en liten brun konvolutt, og ca. \$ 2.200,- i US dollar og greske drakmer i en tilsvarende konvolutt) (dok. 12.3 mappe II).

De to polititjenestemennene som foretok ransakingene forklarer intet i retten om at funnet av 10.000 \$ 17. mai kan ha vært en del av denne reisekassen. Dette kan ha sin naturlige forklaring, da polititjenestemennene ikke hadde mulighet for å vite noe om overliggende penger, da det så vidt vites var første gang de to var i kofferten til Treholt. Det anføres imidlertid at dersom det eksisterte en reisekasse både ved august-ransakingen, og ved den forsøkte utreisen 20. januar 1984, er det lite sannsynlig at det ikke skulle foreligge noen reisekasse i kofferten 17. mai. Det anføres å være oppsiktssvekkende at det ikke fra noen av aktørene – heller ikke retten – ble stilt spørsmål til polititjenestemennene om muligheten for en slik reisekasse 17. mai.

Til tross for at begge ransakerne altså har gitt klart uttrykk for at den hvite, vanlige konvolutt, som ble funnet 22. august, kan ha ligget over fra 17. mai, legger retten uforbeholdent til grunn at hele beløpet på 10.000 \$ 17. mai og de ca. 5.000 \$ beskrevet ved 22. august-ransakingen kom fra KGB (Titov) og var betaling for overleverte dokumenter. Hvorfor ble det ikke av retten stilt spørsmål om den hvite konvolutt var stor nok til å ha inneholdt hele 150 brukte dollarsedler 17 mai? Dette dreide seg om en ordinær forretningskonvolutt, og det anføres at det ikke kan være sannsynlig at 150 brukte dollarsedler fikk plass i denne. Hvorfor stilte ikke aktoratet eller forsvarerne spørsmål om dette? Hvorfor ble ikke ransakerne spurt om hvorfor de ikke tok beslag i konvolutt og pengene, i hvert fall den 22. august?

Treholt anslo sin reisekasse til mellom 3-5.000 \$ med tillegg av reise- og oppholdsutgifter som Titov dekket. Denne forklaringen ga han både til politiet og i retten.

Det var først i politiavhør 17. januar 1985 at Treholt ble spurt om hva han hadde av penger i vesken i mai 1983.

Også i det rettslige avhør under bevisopptaket for Høyesterett (februar 86), sto omstendighetene rundt opptellingen og selve tellingen sentralt. Ved avhørene ble muligheten for overliggende penger ikke nevnt av tjenestemennene. Den ene tjenestemannen antydte kun at konvolutt "tilsynelatende var av samme type som den vi så 17 mai". Som forklaring på hvorfor beløpet i "den hvite konvolutt" kun ble anslått og ikke telt, fremgår av statsadvokatavhøret (19 september) at det var fordi pengene det dreide seg om tidligere var oppservert og telt opp under ransakingen i mai. Under bevisopptaket for Høyesterett var forklaringen på den omtrentlige opptellingen fra tjenestemennene en annen: Sedlene i

den hvite konvolutt var så krøllet inn i hverandre at de ikke våget å ta pengene ut for å telle.

Fra avhøret hos statsadvokaten 19 september 1985 til rettsmøtet i februar 1986 endret altså polititjenestemennene sine forklaringer på et sentralt punkt i saken.

Min (advokat Harald Stabell – kommisjonens merknad) konklusjon er at retten ikke har stilt nødvendig spørsmål ved polititjenestemennenes troverdighet/hukommelse, og at de ovenfor nevnte momenter – i beste fall – tilsier forsiktighet i bevisbedømmelsen av politiets påståtte pengefunn i leiligheten 17. mai 1983.

Det gjøres gjeldende at selv om lagmannsretten ikke hadde anledning til å vurdere polititjenestemennenes forklaring i statsadvokatavhøret 19. september, i rapporten sin av 25. september 1985 eller i bevisopptaket til Høyesterett i februar 1986, er disse opplysninger Gjenopptakelseskommisjonen har anledning til å vektlegge i sin vurdering av polititjenestemennenes troverdighet/erindringer.”

Påtalemyndighetens bemerkninger

Til dette punkt har påtalemyndigheten anført (side 12 flg.):

”I støtteskrivet behandles først den såkalte 17.-mai-ransakingen. Det ble da funnet 10.000 dollar i kofferten, hvorav 5000 var i 100-dollarsedler og 5000 var i 50-dollarsedler. Ifølge ransakingsrapporten ble pengene funnet i ”åpen konvolutt i attachéveske”. I støtteskrivet spørres det hvorfor det av dommen ikke fremgår at pengene ble funnet i en konvolutt. Slik påtalemyndigheten ser det, er dette en detalj som ikke kan ha betydning for forståelsen av den bevisvurdering som lagmannsretten foretok.

Dernest reises spørsmålet om pengene som ble funnet bare var Treholts ”reisekasse”. Til det skal det bemerkes at attachékofferten også tidligere var blitt brukt til oppbevaring av penger han mottok for sin ulovlige etterretningsvirksomhet. Treholt har erkjent å ha mottatt betydelige beløp fra den irakske etterretningsoffiseren Rahdi Mohammed, jf. Treholts politiforklaring av 19. mars 1984, side 181 i dok. 7. Som nevnt ble det funnet penger tilsvarende ca. 9000 dollar ved ransakingen 13. august 1982. Fra Treholts forklaring hitsettes:

”Siktete mottok nye 5000,- dollar av MOHAMMED i Aten i august 1982. En del av disse pengene ble brukt til å dekke

hotellutgifter i VOULAGMENI. De resterende pengene oppbevarte siktede i sin dokumentmappe, hvor de stort sett har befunnet seg.”

Penger som var betaling for ulovlig etterretningsvirksomhet, hadde Treholt således tidligere oppbevart i attachékofferten. Det er således ikke grunn til å bebreide lagmannsretten for at den ikke har drøftet muligheten for at pengene som ble funnet 17. mai 1983, utgjorde Treholts ”reisekasse”. Retten hadde heller ikke noen foranledning til å vurdere om det var plass til 150 sedler i konvoluttene som pengene ble funnet i. Påtalemyndigheten kan heller ikke se at det nå foreligger noen nye omstendigheter som skulle tilsi at man skal trekke i tvil pengene funnet den 17. mai 1983.

Til den i støtteskrivet påståtte endring av forklaring som de to polititjenestemennene skal ha gjort mellom det såkalte statsadvokat-avhøret og bevisopptaket i Oslo forhørsrett, skal det bare kort bemerkes at de to nevnte årsakene til den manglende nøyaktige opptellingen av sedlene i bunke nr. 3 ved ransakingen 22. august 1983 er innbyrdes forenlige. Begge de nevnte forholdene kan således ha begrunnet den manglende opptellingen, og det er derfor ikke grunnlag for å si at forklaringene ble endret.”

Kommisjonens vurderinger

Domfelte har hele tiden hevdet at pengene som ble funnet i dokumentmappen ved ransakingen 17. mai 1983, utgjorde hans reisekasse, og at beløpet var vesentlig lavere enn \$ 10 000.

Anførselen er således ikke ny, men vurderes likevel her fordi domfelte anfører at retten ikke stilte nødvendige spørsmål ved polititjenestemennenes troverdighet eller hukommelse. Han anfører at påliteligheten av polititjenestemennenes forklaringer svekkes ved at de fra ”avhøret hos statsadvokaten 19 september 1985 til rettsmøtet i februar 1986 endret (...) sine forklaringer på et sentralt punkt i saken”.

Polititjenestemennenes forklaringer

Kommisjonen har gjennomgått lydopptak av polititjenestemennenes forklaringer for den dømmende rett. Spørsmålene som ble stilt under hovedforhandlingen, synes gjennomgående ikke å ha hatt til formål å avdekke eventuelle feilkilder i tilknytning til ransakingene. Dette gjelder spørsmål fra alle aktørene i saken. Et unntak var spørsmål fra

dommerne og aktor om hvorvidt ”bunke 3”, som ble funnet under ransakingen 22. august 1983, kunne ha ligget over fra ransakingen 17. mai 1983. I alle fall ett av vitnene bekreftet at det kan ha vært samme konvolutt. Knapp tid til rådighet og en krøllet seddel i pengebunke 3 ved ransakingen 22. august 1983 ble også nevnt.

Kommisjonen har videre gjennomgått notat fra statsadvokatavhøret 19. september 1985, polititjenestemennenes rapport av 25. september 1985 og bevisopptaket for Høyesterett 3. og 4. februar 1986.

Det fremgår av notatet 19. september 1985 at begge de to polititjenestemennene overfor statsadvokaten forklarte henholdsvis at pengene funnet 22. august 1983 ”kunne vært i konvolutten under forrige ransaking”, og at den hvite konvolutten ”kunne være en ”overligger” fra ransakingen i mai”. Slik kommisjonen leser notatet, ble muligheten for at dette var ”mai-konvolutten” imidlertid ikke brukt som begrunnelse for at beløpet i ”bunke 3” ikke ble nøyaktig talt opp 22. august 1983, slik domfelte hevder. Årsaken til at ”bunke 3” ikke ble talt opp nøyaktig den 22. august 1983, fremgår etter kommisjonens syn ikke av notatet.

Heller ikke i etterforskningsnotatet 25. september 1985 var dette vist til som begrunnelse. Det er vist til at beløpet var angitt til ca. 5.000 \$ ”fordi det fantes en del krøllede sedler der som vi ikke glattet ut for telling”. Det ble også uttalt at konvolutten kan ha vært den samme som ble funnet den 17. mai 1983.

Under bevisopptaket for Høyesterett 3. februar 1986 uttalte en av polititjenestemennene at pengene ikke ble nøyaktig talt opp fordi det var en del sedler som var krøllet delvis inn i hverandre. Det ville ha tatt tid og det ville vært vanskelig å få lagt dem tilbake på samme måte. Han uttalte også at det kan ha vært den samme konvolutten som de fant 17. mai 1983. Hans kollega forklarte seg i hovedtrekk i samsvar med dette da han ble avhørt 4. februar 1986.

Kommisjonen kan etter denne gjennomgang ikke se at polititjenestemennene etter domfellelsen har gjort endringer i sine forklaringer, som er egnet til å svekke tilliten til deres pålitelighet eller

troverdighet. Forklaringene for statsadvokaten og det senere bevisopptaket for Høyesterett er ikke nødvendigvis uforenlige. En gjennomgang viser at fokus har vært noe forskjellig i statsadvokatavhøret og bevisopptaket. Eksempelvis var ”bunke 2” (”pengebeviset”) hovedfokus i statsadvokatavhøret. Dette kan være årsaken til at det i notatet etter statsadvokatavhøret av 19. september 1985 ikke sies noe om årsaken til at ”bunke 3” ikke ble talt opp nøyaktig den 22. august 1983. Det er videre ikke benyttet dialogutskrift (spørsmål og svar) ved protokollering av forklaringene, noe som også kan ha virket inn på detaljene i de gjengitte svarene i bevisopptaket.

Lagmannsretten diskuterer ikke i dommen muligheten for at noen av pengene som ble observert i august 1983 (bunke 3), var de samme som i mai 1983. Dette var imidlertid kjent for retten, jf. ovenfor, og utgjør dermed ikke noe nytt i saken. Kommisjonen vil i denne forbindelse også bemerke at muligheten for overliggerer mellom de forskjellige ransakingstidspunktene i seg selv ikke indikerer en ”reisekasse”. Kommisjonen forstår anførselen slik at det er penger som Treholt påstår har ligget i kofferten hele tiden, fra ransaking til ransaking. Det ransakingene etter kommisjonens syn viste, var at Treholt i det aktuelle tidsrommet var i besittelse av en betydelig mengde kontanter. Dette forklarte han også selv. Selv om det er enkeltheter som retten ikke drøfter, herunder at pengene lå i en konvolutt og om denne konvolutt kunne romme 150 sedler, svekker dette ikke dommen.

Tidspunktene for tilstedeværelsen av disse pengene har også inngått i rettens bevisvurdering, se dommen side 65 og 66. Retten viste til at Treholt den 14. mai 1983 møtte Titov i Helsinki, og fant det godtgjort at Treholt da mottok beløpet på \$ 10 000 som ble funnet under ransakingen 17. mai 1983. Likeledes fant retten at beløpet på \$ 30 000 som ble funnet 22. august 1983 i sin helhet var vederlag for etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjetunionen og Irak. Pengene hadde Treholt mottatt henholdsvis 20. august 1983 fra Titov i Wien og 18. eller 19. august 1983 fra Radhi Mohammed i Paris.

Kommisjonen nevner likevel i denne forbindelse at bevisverdien av pengefunnene hadde vært sterkere om det hadde foreligget opplysninger om hvor mange penger som var i Treholts besittelse i attachékofferten på andre tidspunkter enn kun like etter de avtalte møtene.

Retten har som nevnt ikke funnet domfeltes forklaring troverdig når han hevdet at pengene som ble funnet 17. mai 1983 var hans reisekasse, og at beløpet var mindre og i andre valører, jf. dommen side 65. Slik kommisjonen vurderer forholdet, har det ikke tilkommet noe nytt gjennom gjenåpningsbegjæringen som kan føre til en annen vurdering av dette forhold. Det er heller ikke holdepunkter for at vilkårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 er til stede, herunder for at ransakerne har løyet.

5.3.1.4 Ransakingen 22. august 1983

Treholts begjæring om gjenåpning for kommisjonen

Begjæringen er på dette punkt begrunnet slik på side 37 flg. (s. 38):

”Ransakingen 22. august 1983

Ransakingen 22. august 1983 beskrives slik av lagmannsretten (s. 66, 2. avsnitt):

”Ved ny ransakning i tiltaltes leilighet 22. august 1983 fant politiet i samme attachékoffert nærmere US \$ 30.000 i kontanter. Pengene var fordelt i 3 bunker. To av bunkene ble tellet opp nøyaktig. Den ene inneholdt US \$ 10.000 i ubrukte hundre-dollar sedler. Sedlene lå i nummerrekkefølge. Den andre bunken utgjorde US \$ 15.000 og besto av femti-dollar- og tyve-dollarsedler. Den tredje bunken ble ikke tellet opp nøyaktig. Den ble anslått å inneholde ca. US \$ 5.000 med mulig feilmargin på et par hundre dollar i hver retning. Bunken besto av femti-dollar- og tyve-dollarsedler. Fordelingen mellom disse valørene er ukjent”.

Ransakingen ble foretatt bare få dager etter at Treholt hadde truffet sin irakiske kontakt Mohammed i Paris og Titov i Wien.

Det første spørsmålet jeg vil ta opp – og som ikke er behandlet i tidligere gjenopptagelsesbegjæringer eller rettslige avgjørelser (utover en påvisning av feilen i Rt 1988, s. 833, 2. avsnitt) – er følgende:

Bunke nr 3

Hva bygger retten på når den legger til grunn at den tredje bunken inneholdt ca. US \$ 5000 ”bestående av ”50-dollar og 20-dollar sedler”, når det i ransakingsrapporten (datert 23. august 1983) (dok.6.09) skrives at denne konvolutten inneholdt ”ca US \$ 5000 i gamle 100 og 50 \$ sedler”, (min utheving)?

Jeg har ikke funnet noe i domspremissene som tilsier denne forskjellen fra ransakingsrapporten. Retten konkluderer bare med at bunken besto av ”femti-dollar og tyve-dollar sedler”, uten å redegjøre nærmere for denne bevisslutning. Dette anføres å være oppsiktsvekkende og høyt bemerkelsesverdig på bakgrunn av rettens bevisførsel:

I sin forklaring for lagmannsretten (i følge lydbåndet) sa de to polititjenestemennene at bunke 3 dreide seg om 100- og 50-dollar sedler. (Jf. mitt notat fra PST 7. februar 06). Det fremgår ikke klart av lydbåndet, men det synes som om de to har hatt med seg og lest fra sin ransakingsrapport datert 23. august. Det virket ikke som om retten hadde rapporten foran seg, og de ba heller ikke om at den ble fremlagt. Her minnes for øvrig om at rettsboken ikke sier noe om at rapporten ble fremlagt for retten, og at heller ikke originaldokumentet har påtegning om en slik fremleggelse.

Selv om retten ikke hadde tilgang til polititjenestemennenes etterforskningsnotat av 25. september 1985 eller bevisopptaket for Høyesterett fra februar 1986, er det interessant og relevant å vektlegge at de to polititjenestemennene her fastholder at det dreide seg om 100- og 50-dollar sedler i den tredje bunken. I statsadvokatavhøret av 19. september 1985 ga ransakerne ingen angivelse av antall sedler eller valører i denne bunken. De ble imidlertid konfrontert med sin ransakingsrapport av 23. august 1983 (dok 609), uten at de hadde noen utfyllende kommentarer til denne.

Kan forskjellen mellom rettens premisser og ransakingsrapporten være så enkel som at det foreligger en skrivefeil enten fra dommerne eller sekretær? Begge deler virker usannsynlig. De syv dommerne har antagelig alle gjort sine notater, og i tillegg har retten lydbåndet. Om sekretæren kan ha skrevet feil, må vurderes opp mot at setningen i dommen er rettet.

Videre åpner det for nye merknader og spørsmål når retten legger til grunn at både ”bunke 2” (US \$ 15.000) og ”bunke 3” (ca.US \$ 5000), skrev seg fra Sovjet:

Ved rettens valørbetegnelser er det forbindelse mellom de to bunkene, i motsetning til i ransakingsrapporten. Og når retten legger til grunn at de to bunkene stammer fra en samtidig KGB-utbetaling fra Titov i Wien noen dager før ransakingen, blir likheten i valører et bevismoment av betydning. Utbetalingen fra Titov har i følge retten skjedd 20. august og må da forstås som en og samme utbetaling, men beløpene befant seg i to forskjellige konvolutter.

Treholts forklaring var at han ved de to anledningene (Paris og Wien) hadde mottatt US \$ 20 fra Irak og 3-4000 i reisepenger fra Titov. Resten av pengene tilhørte hans reisekasse. Retten legger til grunn at US \$ 20.000 var ”fra sovjetrusserne” (bunke 2 og 3), mens bunke 1 ”inneholdt US \$ 10.000 i ubrukne 100-dollar sedler” som skrev seg fra ”den irakiske etterforskningsoffiseren” (s. 66). Retten angir ikke om sedlene i bunke 2 og 3 var nye eller brukte.

Det anføres at sedlenes valør er et viktig moment også fordi man har erfaring for at KGB som oftest betaler med brukte sedler av lav valør. Det ble angivelig bekreftet av Ørnulf Tofte i hans rettslige forklaring. Da dette avhøret ikke ble tatt opp på lydbånd, bør Treholts nålevende forsvarere kunne uttale seg om Toftes forklaring på dette punkt.

Når det gjelder spørsmålet om de ca. \$ 5.000 kunne være penger som lå over fra 17. mai ransakingen, vises til min redegjørelse foran under punktet ”17. mai ransakingen”.

Bunke nr. 2

Det er bunke 2 (US \$ 15.000) som av ransakerne i rapporten er angitt å ha ligget i en ”grå avlang konvolutt” funnet i hans ”attache veske” – som særlig er gitt betegnelsen ”pengebeviset”.

Før jeg ser nærmere på denne bunken/konvolutt, noen ord om bildene som fulgte ransakingsrapporten av 23. august, og de bilder som ligger i saken i eget omslag og dokumentnummer (dok.17.13). Det dreide seg om til sammen 14 bilder. Ingen av bildene kan identifisere stedet de er tatt. For nærmere redegjørelse for hvilke bilder som fulgte ransakingsrapporten og hvilke som er lagt inn annet sted i saken, vises til mitt notat til kommisjonen av 13. desember punkt 2.3 (vedlegg 1) og notat av 20. desember pkt 4 (vedlegg 2).

Når det gjelder ”pengebeviset” (bunke 2), vil jeg først og fremst behandle dette ut fra to perspektiver: (1) politiransakernes troverdighet og (2) domstolenes vurdering av denne troverdighet basert på ransakernes forklaringer og dokumentasjon.

Utgangspunktet er at både lagmannsretten og senere Høyesteretts kjæremålsutvalg synes å ha hatt full tillitt til polititjenestemennenes rapporter og forklaringer (jf. imidlertid forskjellen mellom rapporten av 23. august 1983 og domspremissene (s. 66, 2. avsnitt) angående valørene i bunke 3 – som jeg pr. i dag ikke har funnet forklaringen på).

Ikke på noe punkt i dommen eller i kjæremålsutvalgets avgjørelser (HR) er det stilt spørsmål ved polititjenestemennenes troverdighet.

Det var først under ankesaken for Høyesterett og den første gjenopptagelsessaken, at daværende advokat Haugestad tok opp problemstillingen ved om US \$ 15.000 i gamle 50 og 20-dollar sedler kunne få plass i den konvolutten som var fotografert ved ransakingen.

Selv foretok Haugestad undersøkelser som styrket mistanken om at dette kunne være tilfelle. Etter henvendelse til Riksadvokaten i september 1985, ble det fra riksadvokaten bestemt at det skulle opptas forklaringer av de to ransakerne. Det ble gjort ved det såkalte statsadvokatavhøret 19. september 1985. I tillegg ble det fra politiet gjennomført flere rekonstruksjoner og målinger av pengebunker og konvolutter. Dette er nærmere redegjort for i den første gjenopptagelsesbegjæringen (bokformen s. 69-85), og i Arne Haugestads bok ”Kappefall” (s. 298-322).

Til statsadvokatavhørene av de to ransakerne 19. september 1983 er verdt å merke seg enkelte punkter, og sammenholde disse med rapporten deres av 25. september 1985 og bevisopptaket for Høyesterett av de to 4 ½ mnd senere (februar 1986):

a)

Det ble ikke bare sørget for at de to tjenestemennene ikke fikk anledning til å konferere før avhøret, men tvert i mot oppfordret statsadvokaten dem direkte til det (statsadvokatens bilag til redegjørelse av 2. oktober 1985, s. 3, 2. avsnitt).

b)

I ransakingsrapporten av 23. august 1983, er det opplyst at sedlene besto av "gamle 50 og 20 \$ sedler". Antallet og fordelingen er ikke angitt. Av fotografiene ser det ut til å være fotografert ca. like mange sedler av de to valører. (De samme sedlene ble fotografert en rekke ganger, jf. Haugestads "Kappefall" s. 307.) I sin forklaring til statsadvokaten sier politiransaker 1 at han "kunne ikke huske noe om fordelingen av sedler i den grå avlange konvolutten" (bilag 1 til statsadvokatens redegjørelse av 2.10.83, s. 2, tredje avsnitt). I avsnittet etter sier han at de ikke kom noe lenger etter å ha "snakket en god del rundt ransakingsrapporten".

c)

I forklaringen fra politiransaker 2 litt senere på dagen uttalte han i nevnte bilag (s. 4, tredje avsnitt), etter å ha blitt spurt om pengefordelingen: "De fleste var 50 \$ sedler" uten å kunne si noe nærmere om dette.

d)

Etter å ha gransket og målt seddelbunker på Kripos samme kveld (19.09.83), kom tjenestemennene fram til at det dreide seg om 325 sedler. Noen dager senere husket de at det var 315 sedler i konvolutten.

I sin rapport av 25. september 1985 har ransakerne kommet fram til at det dreide seg om 22 stk 20 \$ sedler som høynes til 25, resten er 50 \$ sedler (290).

20 \$ sedlene ble telt ved bruk av lupe på bildene som ble tatt. Det ble da lagt til grunn at bildene 4, 5 og 6 viser en vifte med 20 og 50 \$ sedler. Og i denne viften finnes samtlige 20 \$ sedler fra denne ene konvolutten. (S. 2, 6. avsnitt).

Det fremgår ikke hvordan de telte 50 \$ sedlene og kom fram til 290 sedler (jf. 7. avsnitt).

Det sies intet i rapporten om de noterte seg fordelingen av valørene under ransakingen. Før rekonstruksjonen la de til grunn at det dreide seg om 315 sedler (jf. 7. avsnitt).

Merknad:

Tjenestemennene har fra ikke å kunne huske noe om fordelingen av sedler (tjenestemann 1 og delvis 2 under statsadvokatavhøret) kunnet huske eksakt fordeling i løpet av 5 dager i september 1983.

I bevisopptaket fra Høyesterett 3. og 4. februar 1986 forklarte polititjenestemann 1 seg identisk med rapporten av 25. september 1985 (s. 283 i bevisopptaket). Politimann 2 forklarte at de to ikke noterte fordelingen under ransakingen, men kun konsentrerte seg om å telle

pengene (s. 252 i bevisopptaket). Han sa intet om bruk av ”lupe” på bildene vedrørende 20 \$ sedlene, og hvordan man kom fram til 290 50 \$ sedler.

e)

Ved statsadvokatavhøret forklarer de to tjenestemennene den manglende optellingen av bunke 3 (ca 5.000 \$) med at denne ”vanlige” hvite konvolutten kan ha vært den samme som ble sett og fotografert ved ”17. mai ransakingen”. Den ene kaller det en ”overligger”. Hvis dette medfører riktighet – og den hvite konvolutten er rester etter funnene 17. mai av 10.000 \$ – representerer de ca. 5000 \$ ikke betaling fra Titov i Wien 20. august, slik lagmannsretten legger til grunn (s. 66, 3. avsnitt). De ca. 5.000 \$ kunne da ha vært Treholts ”reisekasse”.

Polititjenestemennene forklarte i retten (i følge lydbåndet) at bunke 3 kunne være en konvolutt som lå over fra 17. mai ransakingen. Som forklaring på hvorfor det kunne bli angitt en ca. beløp forklarte ransakerne at tiden ble snau og at det ble funnet en krøllet seddel, jf. mitt notat fra PST 7. februar 06). Retten uttaler intet om dette, kun at ”den tredje bunken ble ikke talt nøyaktig” (s. 66 annet avsnitt).

I sitt etterforskningsnotat av 25. september 1985 skriver de to ransakerne at grunnen til at beløpet ble anslått var at ”denne konvolutten kan ha vært den samme som ble funnet i den samme attachekoffert ved ransakingen 17. mai 1983” (s. 2, annet avsnitt), jf. statsadvokatavhøret 6 dager tidligere.

I bevisopptaket for Høyesterett (primo februar 86) er imidlertid forklaringen på manglende optelling en annen: Tjenestemann 1 sier intet om hvorfor antallet kun var et anslag (s. 234, nest siste setning i bevisopptaket). Tjenestemann 2 begrunner manglende optelling med at en del av sedlene var ”krøllete” og at disse ikke ble glattet ut, ”slik at de ikke fikk noe helt nøyaktig beløp” (s. 253, 2. avsnitt i bevisopptaket). I tredje avsnitt antydes imidlertid en mulig sammenheng med ransaking 1 med følgende uttalelse: ”Vitnet kunne ikke se bort fra at det dreide seg om samme konvolutt som var i kofferten 17. mai 1983, idet de to konvoluttene hadde veldig mye til felles”.

Merknad:

Endringen fra en mulig ”overligger” i statsadvokatavhøret til ”krøllete” sedler i bevisopptaket er bemerkelsesverdig: Det styrker Treholts forklaring om at han alltid hadde en ”reisekasse”. Dessuten svekker det funnet av US \$ 10.000,- 17. mai: Dersom det eksisterer en reisekasse ved ransakingen 22. august kan det tyde på at det også eksisterte en tilsvarende reisekasse 17. mai. I så fall svekkes de påståtte

pengefunnenes beviskraft. Dersom kommisjonen hadde mulighet for en teknisk undersøkelse av fotomaterialet fra de to ransakingene i et forsøk på å klarlegge om det var de samme sedlene som ble funnet 22. august, hadde det vært av stor bevismessig betydning.

f)

Forklaringen fra de to ransakerne under bevisopptak på hvorfor det ikke ble tatt bilder av alle sedlene i bunke 2, var dels at bilder skulle være et supplement til rapporten, ”dels ville de ikke hatt tid til å fotografere samtlige sedler idet de under ransakingen opererte innenfor en viss tidsramme” (s. 240, 2. avsnitt i bevisopptaket). Under statsadvokat-avhøret uttalte ransaker nr 1 at de ikke var under tidspress, mens ransaker nr 2 uttalte at ”de hadde dårlig tid”.

For nærmere å få fastslått mulighetene for at politiets forklaringer/og fotografier om sedlene i den grå konvolutten (bunke 2) kunne være praktisk mulig, ba forsvarerne om oppnevning av fototeknisk sakkyndige. Dette avslo Høyesteretts kjæremålsutvalg med den begrunnelse at det bare hadde betydning for skyldspørsmålet. Etter avtale mellom påtalemyndigheten og forsvareren ble imidlertid Hådem, Gjersvik og Dodds oppnevnt. Nærmere om deres rekonstruksjoner og målinger er grundig beskrevet i første gjenopptagelsesbegjæring (s. 76-85 i bokformen, i Arne Haugestads bok ”Kappefall” (s. 310-315), Torstein Eckoff art. i Lov og Rett 1988 (s. 628-629), samt i Høyesteretts kjennelse i saken (Rt 1988, s. 824 (s. 836-840).

I hovedkonklusjonen fra Hådem og Gjersvik (brev av 29. april 1986) heter det at det ikke er forenlig (min utheving) (advokat Stabell - kommisjonens merknad) med de målinger og rekonstruksjoner av noen av de 3 åstedsbilder som forelå, at den grå konvolutten inneholdt 315 brukte sedler.

Både lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg (i 1988-kjennelsen) valgte å legge mer vekt på politirapportene med vedlegg og polititjenestemennenes forklaring, enn de sakkyndiges tekniske undersøkelser og beregninger. Høyesterett uttalte som innledning til sine bemerkninger ”at dersom forsvareren skal gis medhold i sin anførsel må det i tilfelle være på grunnlag av at rapportene og forklaringene bevisst er gitt et uriktig innhold (Rt 1988 s. 824 (s. 836, nest siste avsnitt).

Nå hadde ikke forsvareren påstått dette, men vist til at man ikke kunne se bort fra en feilerindring. Dette fordi de to tjenestemennene husket så lite fra ransakingen, og at rapportene muligens var skrevet lenge etterpå.

I forbindelse med annen gjenopptagelsesbegjæring (25.06.1990) nøydet Høyesteretts kjæremålsutvalg seg her med å henvise til utvalgets tidligere kjennelse av 15. august 1988 (jf. Rt 1992 s. 698 (s. 706/707)).

Jeg vil igjen påpeke at lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalgs tillitt til politiet (deres rapporter og forklaringer) er bemerkelsesverdig.

Ut fra lesing av domspremissene synes saken lite tilfredsstillende opplyst hva gjelder pengebeviset spesielt og forholdene omkring ransakingene generelt. Som vist til i mitt notat fra PST 7. februar 06, tok avhørene av de to tjenestemennene til sammen kun 40 minutter. Det ble ikke stilt spørsmål fra forsvarerne, og retten hadde kun få spørsmål. Lagmannsrettens drøftelser og konklusjoner vedrørende bevisbedømmelsen er knappe og bombastiske.

Høyesteretts kjæremålsutvalg legger til grunn som tilstrekkelig sannsynliggjort at det befant seg 315 dollar i konvolutten, i strid med eksperters konklusjon og uten å ta hensyn til en rekke anførsler der det stilles spørsmål ved tjenestemennenes troverdighet/ hukommelse. I denne forbindelse viser jeg til 1.voterendes uttalelse i den såkalte boomerang-saken (Rt 1998 s. 11 (s. 17-20)). Her stilles spørsmål ved politiets generelle og spesielle troverdighet opp mot ”den viktige rettsgaranti som ligger i at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode” (s. 19).”

Påtalemyndighetens bemerkninger

Til dette punkt har påtalemyndigheten anført (side 13 flg.):

”Når det gjelder ransakingen som fant sted 22. august 1983, kan det konstateres at det ikke gjøres innsigelser mot funnet av 10.000 dollar som Treholt har forklart at han hadde mottatt fra Rahdi Mohammed. Denne pengebunken er bunke nr. 1 i ransakingsrapporten. I støtteskrivet behandles først bunke nr. 3 i ransakingsrapporten, d.v.s den på 5000 dollar. Det kan ikke være tvilsomt at det i dommen er en feil når valørene er angitt til femti- og tyvedollarsedler. Gjennom ransakingsrapporten, etterforskernes forklaring for lagmannsretten, senere forklaringer for statsadvokatene og for Oslo forhørsrett under bevisopptaket er det klart at valørene var hundre- og femti-dollarsedler. Dette er – som nevnt i støtteskrivet – kommentert av Høyesteretts kjæremålsutvalg, som skriver

at feilen har ingen betydning. Mest sannsynlig står vi her overfor en skrivefeil. I støtteskrivet nevnes det at setningen i dommen er blitt rettet. Den foran nevnte rapporten fra SKL viser at rettingen ikke har noen relevans for beskyldningen om at dommen er forfalsket. Rettingen har heller ikke noe med den aktuelle skrivefeilen å gjøre.

Skulle det mot formodning ikke være en skrivefeil, men være slik at retten var av den oppfatning at valøren var som angitt i dommen, kan muligens rettens uriktige oppfatning være av betydning for spørsmålet om de 5000 dollarene var restbeløpet av de 10.000 dollar som ble funnet i kofferten ved ransakingen 17. mai. Dette har sammenheng med at det reelt sett var samme valører i de to bunkene. Et slikt resonnement, som for øvrig ikke er påberopt i støtteskrivet, er forholdsvis spekulativt, og vil uansett ikke ha noen betydning for spørsmålet om gjenåpning av saken.

Det er pengebunke nr. 2 som også i de tidligere gjenopptakelsesrunder har vært gjenstand for mest oppmerksomhet. De sakkyndiges erklæringer omhandler denne bunken, som bestod av 15.000 dollar i gamle femti- og tyvedollarsedler. Bakgrunnen for at denne bunken ble så sentral etter at dommer var avsagt, er advokat Haugestads teori og private rekonstruksjon som går ut på at det ikke skulle være plass til en bunke på 15.000 dollar i en slik konvolutt som kunne sees på bildene fra politiets ransaking. Det er ingen grunn til her å gjengi lagmannsrettens og Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurderinger i gjenopptakelsesrunde nr. 1. Kjæremålsutvalgets konklusjon er gjengitt foran. Imidlertid er det grunn til å komme med noen få bemerkninger til anførselene i støtteskrivet.

Under bokstav d) på side 40 i støtteskrivet fremstilles det som påfallende at polititjenestemennene den ene dagen skal ha ment at det var 325 sedler i bunken, for så noen dager senere å ha "husket" at det var 315 sedler. Det er intet påfallende ved polititjenestemennenes forklaringer. Det første tallet er basert på en rekonstruksjon, det andre tallet på en telling ved hjelp av lupe foretatt på grunnlag av et av bildene som ble tatt under ransakingen. Det helt nøyaktige tall er for så vidt mindre interessant. Uansett er det ingen tvil om at tjenestemennene under ransakingen foretok en nøyaktig optelling som viste at beløpet i bunke nr. 2 var 15.000 dollar.

Under bokstav f) på side 42 vises det til at tjenestemennene som utførte ransakingen, herunder optellingen og fotograferingen, har hatt forskjellige syn på om de hadde det travelt eller ikke da ransakingen ble gjennomført. Det ligger i sakens natur at når man gjennomfører en slik

hemmelig ransaking, vil man utvilsomt oppleve at man er under et visst tidspress. Riktignok ville de bli varslet om Treholt skulle være på vei tilbake til leiligheten. Men at hele situasjonen tilsa at man handlet relativt raskt, kan ikke være tvilsomt. I det såkalte statsadvokatavhøret 19. september 1985 forklarte førstebetjent nr. 2 om dette:

”Førstebetjent [nr. 2] var av den oppfatning at de ved ransakingen hadde dårlig tid i den forstand at den skulle skje så raskt som mulig, men det var ingen spesiell ”stressituasjon”, og det var dekket godt opp med spanere utenfor. Ransakingen gikk rolig og ordnet for seg.”

Begge ransakingene ble gjennomført i løpet av ca. en halv time, jf. forklaringene under bevisopptaket.

I støtteskrivet fremstilles det som om både lagmannsretten og Høyesteretts kjeremålsutvalg har lagt mer vekt på polititjenestemennenes forklaring enn på de sakkyndiges tekniske undersøkelser og beregninger. I støtteskrivet underslås det faktum at det forelå flere sakkyndige uttalelser. Sjefsfotograf Creer uttalte seg kritisk om Gjersviks rekonstruksjonsforsøk. De sakkyndige professorene Harley og Andersen mente at det måtte opereres med andre og større feilmarginer enn hva den sakkyndige Hådem hadde gjort. Det forelå med andre ord ikke noen enighet mellom de sakkyndige.

De to polititjenestemennenes forklaringer under bevisopptaket er tilgjengelige for kommisjonen. Bevisopptaket skjedde for åpne dører med pressen til stede. En viss interesse kan det derfor kanskje ha å se hvordan en av de journalistene som fulgte både hovedforhandlingen og bevisopptaket, oppsummere situasjonen etter at de to tjenestemennene hadde gitt sine forklaringer. Journalist og forfatter Michael Grundt Spang har på side 191 i boken ”Treholt-saken Hva skjedde?”, Aschehoug 1986, gitt følgende oppsummering:

”Politivite nr. 2 forklarte seg helt identisk med sin kollega. De gjorde begge et sterkt inntrykk på hele pressebenken. Fra de mørke skyggene av en lukket lagmannsrettssak trådte nå to mennesker av kjøtt og blod ut. Det var ordentlige, alminnelige mennesker, med ansikt og kropp. De fortalte en historie om et oppdrag de hadde hatt. Deres beretning lød helt tilforlatelig. Den tanken at de skulle hatt med seg en bunke ekstra dollar i lommen – eller at de skulle ha fusket med fotografiene – forklart seg falsk

– den ble med ett så horribel og fjern. For hvorfor skulle de det, da? Det måtte da være det samme for dem om de fant 20 000 eller 30 000 dollar i Treholts koffert, et formidabelt bevis var det i alle fall.”

Det hører med til vurderingen av pengebeviset at både dommerne i lagmannsretten og i Høyesteretts kjæremålutvalg i gjenopptakelsesrunde nr. 1 selv prøvde om det lot seg gjøre å dytte 315 dollarsedler inn en slik konvolutt man mente ble avfotografert i Treholts leilighet. Om dette heter det lagmannsrettens kjennelse, dok. 23.01.08, på side 30:

”Retten kan heller ikke se at forsvarernes argument at det var unaturlig å plassere så mange sedler i en så vidt liten konvolutt, har særlig gjennomslagskraft. Forsvareren har sendt retten 315 dollarsedler og 2 konvolutter med de angitte mål. Retten har ved selv å prøve kunnet konstatere at det lot seg gjøre uten påfallende vanskeligheter å putte sedlene inn i konvolutten.”

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse, dok. 23.01.13, (Rt. 1988 side 824) heter det i oppsummeringen:

”Disse forsøk viser at det er fullt mulig å legge 315 sedler i en konvolutt av den størrelse som det her må antas å være tale om.”

Etter påtamyndighetens oppfatning er det etter lagmannsrettens hovedforhandling ikke fremkommet noen nye omstendigheter eller nye bevis knyttet til pengefunnene i Treholts leilighet som tilsier gjenåpning av saken.”

Kommisjonens vurderinger

Spesielt om bunke 3

Domfelte har stilt spørsmål ved hvorfor lagmannsretten ved beskrivelsen av den tredje pengebunken anga at bunken besto av ”femti-dollar- og tyve-dollarsedler” når de to polititjenestemennene i sine vitneprov uttalte at bunken besto av hundre- og femtidollar-sedler. Ransakingsrapporten samsvarer med vitneforklaringene.

Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte om dette ved behandlingen av kjæremålet i første gjenopptakelsessak, Rt. 1988 side 824 på side 833:

”I dommen er det uriktig angitt at bunken som inneholdt ca 5.000 dollar besto av 50 og 20 dollarsedler - det riktige er 100 og 50 dollarsedler. Feilen har ingen betydning.”

Valørbetegnelsen er utvilsomt uriktig angitt i lagmannsrettens dom. Hva som er årsak til dette, er det vanskelig for kommisjonen å ha noen sikker formening om.

Til domfeltes anførsel om at sovjetrusserne var kjent for å betale med brukte sedler av lav valør, bemerker kommisjonen at det avgjørende for den antatte forbindelsen mellom de forskjellige sedlene og henholdsvis iraksk og sovjetisk etterretningstjeneste ikke først og fremst synes å ha vært valørene, men om det var tale om nye eller brukte sedler. Nye sedler ble ansett å stamme fra Irak. Rett nok var sedlenes valør også tema, men retten la eksempelvis til grunn at pengene som ble funnet ved ransakingen 17. mai 1983, stammet fra Sovjet. Det var her tale om brukte hundre- og femtidollarsedler.

Kommisjonen har etter ønske fra domfelte spurt hans forsvarer under hovedforhandlingen, advokat Ulf Underland, om hvorledes dette ble belyst i retten. Advokat Underland mente å huske at det var nye kontra brukte sedler som var det sentrale ved bevisvurderingen.

Kommisjonen viser for øvrig til at lagmannsretten i dommen åpnet for at fordelingen mellom penger fra Sovjetunionen og penger fra Irak kunne være en annen enn retten hadde lagt til grunn, men at dette ikke ville ha noen betydning for skyldspørsmålet idet det totale beløp ble ansett å være betaling for straffbar etterretningssvirkning.

Den endring/retting av dommen som domfelte påberoper til støtte for sitt syn om at det ikke kun er tale om en skrivefeil, refererer seg til ren korrektur (fra ”20” til ”tyve”). Dette fremgår av sakkyndig

vurdering 16. januar 2008 fra Statens kriminaltekniska laboratorium, Linköping, Sverige, som kommisjonen har fått utført. Rettingen har derfor ikke betydning for sakens realitet.

Treholt har også anført at dersom bunke 3 var en ”overligger” fra ransakingen 17. mai 1983, kunne pengene ikke samtidig representere betaling fra Titov mottatt i Wien 20. august 1983.

Kommisjonen kan ikke utelukke at de ca. \$ 5 000 som lå i den hvite konvolutten ved ransakingen 22. august 1983, helt eller delvis var en overligger fra ransakingen 17. mai 1983. I dommen nevnes ikke dette. Forholdet kan være egnet til å skape usikkerhet rundt hvilke beløp Treholt har mottatt. Muligheten for ”overligger” var imidlertid kjent for den dømmende rett idet dette ble belyst gjennom vitneførselen, jf. ovenfor. Retten la likevel til grunn at pengene utgjorde betaling fra Titov mottatt i Wien 20. august 1983. Det kan dermed ikke gi grunnlag for gjenåpning, verken av skyld- eller straffespørsmålet.

Under henvisning til det ovenstående finner kommisjonen det uten interesse å få foretatt tekniske undersøkelser av fotoene fra de to ransakingene, slik Treholt ber om, bl.a. for å få belyst om det er tale om penger som har ligget over fra den ene ransakingen til den andre.

Spørsmål om pengene utgjorde Treholts ”reisekasse”, er behandlet av kommisjonen ovenfor under vurderingen av ransakingen 17. mai 1983.

Spesielt om bunke 2 ”Pengebeviset”

Ransakingen 22. august 1983 har etter domfellelsen vært gjenstand for omfattende undersøkelser, avhør, bevisopptak, sakkyndige vurderinger, artikler, bøker m.m. Domfelte har også i denne omgang hatt flere innvendinger mot ransakingen.

Domfelte anfører at fotografiene fra ransakingene ikke identifiserer hvor de ble tatt, størrelsen av beløpene m.v. Kommisjonen er enig i

at fotografiene ikke dokumenterer at de er tatt i Treholts leilighet. Det som kan knytte fotografiene til Treholt, er at pengene er fotografert i en attachékoffert av samme type som Treholt hadde, og at politiet har fotografert nedtegninger i Treholts syvende sans. Fotografiene er heller ikke egnet som dokumentasjon for beløpets størrelse og hvordan dette fordelte seg på de ulike valører. Fotografier som hadde dokumentert dette, ville skapt mindre rom for tvil.

Det er fra politi og påtalemyndighet anført at fotografiene ikke skulle tjene som dokumentasjon, men kun som en ”illustrasjon”. Det er for kommisjonen uklart hva denne distinksjonen består i (og hvilken straffeprosessuell betydning den eventuelt har). Når politiet valgte en slik fremgangsmåte samtidig som det ikke ble foretatt beslag, står man igjen med beskrivelsen i ransakingsrapporten supplert med polititjenestemennenes vitneforklaringer for retten. Polititjenestemennenes pålitelighet og troverdighet blir dermed sentralt ved bevisvurderingen.

Polititjenestemennenes forklaringer

I den foreliggende begjæring om gjenåpning anføres at både lagmannsretten og senere Høyesteretts kjæremålsutvalg synes å ha hatt full tillit til polititjenestemennenes rapporter og forklaringer, og at dette er bemerkelsesverdig. Det anføres en rekke argumenter til støtte for Treholts syn, - at man må stille spørsmål ved polititjenestemennenes pålitelighet og troverdighet. Argumentasjonen refererer seg til forhold som har kommet til etter den fellende dom, og blir dermed å drøfte under synsvinkelen nye omstendigheter og bevis.

Kommisjonen har gjennomgått den utvikling i forklaringene som domfelte påberoper. Etter kommisjonens syn er det ikke tilstrekkelige holdepunkter for at polititjenestemennene, verken objektivt eller subjektivt, har forklart seg uriktig.

Allerede i statsadvokatavhøret 19. september 1985 ga tjenestemann 2 ”uttrykk for at han trodde at de fleste var 50-dollarsedler, uten at

han kunne si noe nærmere om dette". Det er således ikke fullt ut dekning for domfeltes påstand om at polititjenestemennene "har fra ikke å kunne huske noe om fordelingen av sedler (tjenestemann 1 og delvis 2 under statsadvokatavhøret) kunnet huske eksakt fordeling i løpet av 5 dager i september 1983" (skal være 1985 - kommisjonens merknad).

Av notat utarbeidet av de to tjenestemennene 25. september 1985 fremgår følgende: "Tre av bildene, nr. 4, 5 og 6, viser en "vifte" med 20 og 50-dollarsedler, og i denne "viften" finnes samtlige 20-dollarsedler fra denne ene konvolutten. Ved å telle med lupe på dette bildet finner vi 22 20-dollarsedler."

Utviklingen i tjenestemennenes forklaringer, fra de ble avhørt av statsadvokatene 18. og 19. september 1985 til de skrev sin rapport 25. september 1985, har etter kommisjonens syn sammenheng med den analyse av fotomaterialet og den rekonstruksjon m.v. som ble utført i denne perioden.

Sakkyndiges uttalelser om "pengebeviset"

Domfelte hevder at lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg i første gjenopptakelsessak i 1988 valgte å legge mer vekt på politirapportene med vedlegg og tjenestemennenes forklaring enn de sakkyndiges tekniske undersøkelser og beregninger.

Kommisjonen vil til dette påpeke at det forelå flere sakkyndige uttalelser i saken, og at det ikke var enighet mellom de sakkyndige. Det forelå dessuten uttalt usikkerhet rundt konklusjonene.

Høyesteretts kjæremålsutvalg gjennomgikk nøye de ulike sakkyndiges syn på om 315 sedler kunne ha fått plass i den avbildede konvolutten, jf. ovenfor. Kjæremålsutvalget foretok endog en egen rekonstruksjon. Basert på dette fant kjæremålsutvalget ikke grunnlag for å konkludere med at polititjenestemennene forklarte seg falskt om pengefunnet. Det har etter kommisjonens syn ikke fremkommet noe som tilsier en annen vurdering av dette spørsmålet.

Kommisjonens konklusjon på dette punkt er at det ikke har fremkommet nye omstendigheter eller bevis rundt ”pengebeviset” (bunke 2) eller ransakingene for øvrig som får betydning for gjenåpningsspørsmålet etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Straffeprosessloven § 391 nr. 1 er heller ikke anvendelig.

5.3.1.5 Andre spørsmål knyttet til ransakingene

Treholt har anført at ransakingsrapportene som er datert henholdsvis 18. mai og 23. august 1983 og overvåkningssjefens ransakingsordrer av henholdsvis 15. mai og 21. august, trolig er tilbakedatert. Dette er også anført i tidligere gjenopptakelsesbegjæringer uten at det har ført frem. Anførselen var ikke fremme for den dømmende rett, og blir dermed også å vurdere etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Til støtte for mistanken om tilbakedatering har domfelte vist til at disse dokumentene først ble journalført i saken i januar/februar 1985. Det er videre vist til at ransakingsrapporten inneholder Arne Treholts fulle navn til tross for at han under etterforskningen i 1983 bare ble omtalt under kodenavnet ”Foxtrot”. Videre at det i ransakingsrapporten ble vist til at Treholt var siktet for forbrytelser mot straffeloven §§ 90, 91 og 94, til tross for at det i alle dokumenter helt fram til og med pågripelsesbeslutningen bare var vist til § 90.

Kommisjonens vurdering

At ransakingsordrene og –rapportene først ble journalført i 1985 synes å være et faktum, jf. journalnummerstemplene på dokumentene. Ved en samtidig opprettelse og journalføring ville man ha sikret notoritet omkring tidspunktet for opprettelsen av dokumentene.

Kommisjonen har ikke funnet holdepunkter for at dokumentene er tilbakedatert. Kommisjonen legger bl.a. vekt på at det nettopp ved bruk av tvangsmidler vil være nødvendig av hensyn til identifikasjonen å benytte siktedes fulle navn.

Kommisjonen har også brakt på det rene at domfeltes fulle navn og de aktuelle straffebud ("strl. §§ 90, 91, 94 nr. 2 eller 4, og/eller lov om forsvarshemmeligheter av 19. august 1914 nr. 3 §§ 4 og 6") ble benyttet i saksdokumentene så tidlig som i 1978 og 1982, i forbindelse med begjæring om tvangsmidler (bl.a. telefonkontroll).

Det fremkommer at politi og påtalemyndighet lenge var usikre på om pengebeviset overhodet skulle påberopes. Dette kan være årsaken til at Treholt først i avhør 17. januar 1985 ble konfrontert med pengefunnene i hans dokumentmappe. Den sene journalføringen kan ha sin forklaring i dette, og er i seg selv ikke egnet til å reise tvil om riktigheten av innholdet i rapportene.

Verken straffeprosessloven § 391 nr. 1 eller 3 kan derfor føre til gjenåpning på dette grunnlag.

5.3.2 Andre nye omstendigheter og bevis

Som nevnt under pkt. 2 har Treholt overfor kommisjonen opprinnelig bare påberopt straffeprosessloven § 392 annet ledd i sin begjæring om gjenåpning.

Basert på Høyesteretts uttalelser i Rt. 2005 side 1665, jf. ovenfor i punkt 5.3, tilskrev kommisjonen sakens parter 24. september 2007 med spørsmål om anvendelse av straffeprosessloven § 391 nr. 3.

I svarbrev av 6. november 2007 uttalte advokat Stabell på vegne av Treholt at basert på denne lovforståelse må flere av de faktiske og rettslige anførsler anses som nye omstendigheter og bevis, eksempelvis forhold vedrørende pengebeviset. Saken ble samtidig også bedt vurdert etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, idet flere av de påberopte forhold faller utenfor § 391 nr. 3.

I replikken av 9. april 2008 har advokat Stabell gitt følgende ytterligere eksempler på det som tidligere er påberopt av nye

omstendigheter og bevis i saken: Opptaket på Forsvarets høgskole, Treholts økonomi, innholdet i samtalene mellom Treholt og Titov ved møtene i Helsingfors og Wien i -83, avhoppere som kilde og skadevirkningene av spionasjen Treholt ble kjent skyldig i. Kommisjonen drøfter de forhold som påberopes under de bestemmelser kommisjonen mener er aktuelle.

Kommisjonen er eksempelvis av den oppfatning at anførselene fra Treholt om at anonym vitneførsel medfører konvensjonsstrid og strid med straffeprosessuelle prinsipper, må vurderes under synsvinkelen ”særlige forhold (som) gjør det tvilsomt om dommen er riktig”, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd, jf. nedenfor under pkt. 5.4.3.2. Anførselen er etter kommisjonens syn ikke en ny omstendighet etter § 391 nr. 3. Allerede under hovedforhandlingen var det kjent for partene at vitnet politiinspektør Ørnulf Tofte viste til opplysninger fra en ikke navngitt kilde.

Tilsvarende gjelder anførselen om provokasjon i relasjon til opptaket på Forsvarets høgskole, jf. nedenfor under pkt. 5.4.3.13. Det har ikke fremkommet nye opplysninger om opptaket på høgskolen. Anførselen om provokasjon er en rettslig anførsel som først er fremmet etter at dommen falt. Nye rettslige anførsler drøftes under synsvinkelen særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

5.3.3 Kommisjonens utredning

Tekniske undersøkelser av dommens sider 65 og 66

Etter ønske fra Treholt har kommisjonen fått undersøkt tre kopier av side 66 i dommen. Undersøkelsene har blitt foretatt av Statens kriminaltekniska laboratorium, Linköping, Sverige. Laboratoriet ble gitt slikt mandat (utformet av domfelte og hans forsvarer):

”Undersøke om de to kopiene A og B er kopi av C, og herunder spesielt se på margene, mulige halvstegsfeil, breddesteg, mulig varierende

bokstavavstander og størrelse/bredde/høyde av samme ord, samt innenfor ett og samme ord.”

Statens kriminaltekniska laboratorium hadde også den aktuelle siden av originaldommen til rådighet ved sin undersøkelse.

I ”Slutsats” 29. januar 2008 fra Statens kriminaltekniska laboratorium fremgår følgende:

”Resultaten talar i någon mån för att samtliga tre kopior (A, B och C) har en gemensam förlaga men att kopiorna A och B inte är direktkopior av kopia C.”

Under punktet ”Undersökning” uttaler Statens kriminaltekniska laboratorium:

”Handlingarna har undersökts med avseende på likheter och olikheter mellan de tre dokumenten. Samtliga tre undersøkte handlingar synes vara kopior i en kedja med ett okänt antal mellankopior. Varje kopieringstilfälle kan medföra förändringer i utseendet på ett dokument, på grund av optiska skillnader mellan kopiatorer, vilket gör det vanskelig å bedöma betydelsen av eventuelle likheter och/eller olikheter. Ett antal defekter har dock påvisats på samtliga kopior tydande på ett gemensamt ursprung. (...)

De olikheter som har påvisats, och som nämns i skrivelsen ”Hva bør undersøkes?” punkt 1-8, är av sådant slag at de av alt at døma hærør från förändringer som oppstått i samband med en eller flere kopieringer.”

Advokat Stabell har i brev av 11. februar 2008 på vegne av Treholt uttalt følgende om den sakkyndige rapporten:

”Det anføres at konklusjonen kan synes å inneholde en motsigelse, men slik ordet *förlaga* må forstås kan det ikke bety annet enn at kopiene har hatt samme utgangspunkt, nemlig dommens s. 66.

For kopi A (kopien fra domsavsigelsen) er konklusjonen innlysende, da kopien ikke kan være tatt direkte fra C fordi det i kopi A er et sladdet avsnitt som selvfølgelig ikke gjenfinnes i kopi B og C.

Hovedpoenget anføres å være at kopi B (den avgraderte dommen fra 1991) antakelig ikke er en direkte kopi av C – (den påståtte originaldommen). Hva kopi B er kopi av, fremstår dermed som uvisst. Spørsmålet blir fortsatt om denne kopien kan være et endret/manipulert dokument.

Kopi B skulle – dersom alt har gått riktig for seg – være en direkte kopi fra originaldommen og således analog med kopi C. I følge

sakkyndiguttalelsen fra Sverige er den altså neppe det. Hvorfor de sakkyndige konkluderer slik, fremgår ikke av uttalelsen.

Etter sakkyndigrapporten fremstår fortsatt som uklart hva som ble lest opp av retten under domsavlesningen den 20. juni 1985. Lydbåndet er ikke funnet, og dommen er ikke underskrevet av dommerne. Spørsmålet hevdes fortsatt å være: ”Er dommen – omtalt som originaldommen – hos PST den virkelige originaldommen?”

Påtalemyndigheten har uttalt seg slik (tilsvaret side 6 flg.):

”Den andre delen av SKLs undersøkelse gjaldt en sammenligning av kopiversjonene av side 66 og originalen av samme side. SKLs konklusjon går ut på at samtlige tre kopier (A, B og C) har felles original, men at kopi A og B ikke er direktekopier av kopi C.

I forsvarers brev av 11. februar 2008 oppgis det svenske ordet ”förlaga” å bety ”utgangspunkt”. Ifølge en svensk-norsk ordbok (Svein Qvist-Eriksen, NKI-forlaget 1980) skal ordet ”förlaga” oversettes med ”original”. Det kan ikke herske tvil om at av det materialet som SKL fikk tilsendt fra kommisjonen, var dokumentet som var merket OVS.J.nr005530 1993, og gitt koden ”Beteckning 1” i undersøkelsen, originalversjonen av dommen. Det blir derfor helt uriktig når forsvarer i brev av 11. februar 2008 omtaler kopi C som ”den påståtte originaldommen”. (...)

At det påpekes at kopi A og B ikke er direktekopier av kopi C, er for så vidt uinteressant all den stund alle kopiene stammer fra samme original. Det er på det rene at mangfoldiggjøringen av dommen skjedde i flere omganger, blant annet som følge av at noen av eksemplarene hadde forskjellig gradering.”

Kommisjonens vurdering

Så lenge det kan antas at samtlige kopier er fra samme original (”gemensam förlaga”), støtter ikke analysen domfeltes teori om at det har skjedd uregelmessigheter med originaldommen. Det er uten betydning at kopi A og B ikke er en direkte kopi av C, så lenge det er på det rene at dommen har blitt kopiert i flere omganger.

Kommisjonen har funnet dokumentasjon på at dommen i sin tid ble kopiert i tre omganger, i til sammen 33 eksemplarer. Dette er det ført nøyaktig oversikt over. Den sakkyndige undersøkelsen bringer

således intet nytt inn i saken av betydning for spørsmålet om gjenåpning.

Kommisjonen ba Statens kriminaltekniska laboratorium om også å undersøke hva som står under korrekturlakken på sidene 65 og 66 i dommen, jf. pkt. 4. Resultatet viser at det kun er tale om ren korrektur, i samsvar med tidligere undersøkelser av samme tekst foretatt av Kriminalpolitisen, og gir ikke holdepunkter for at dommen er forfalsket eller lignende. Spørsmålet om rettelsene er foretatt før eller etter at dommen var avsagt og forholdet til domstollovens regler om retting, vil ikke bli nærmere vurdert da det uansett ikke kan føre til gjenåpning.

Justisdepartementets kopi av dommen

Foranlediget av henvendelse fra statsadvokaten har kommisjonen sammenholdt Justis- og politidepartementets kopi av dommen med originaldommen. Originalen oppbevares hos PST. Henvendelsen fra statsadvokaten var igjen foranlediget av oppslag i media om at departementets eksemplar av dommen skulle skille seg vesentlig fra originaldommen.

Kommisjonens undersøkelser viste at det er gjort endringer i departementets kopi av dommen. Disse endringene samsvarer med tilsvarende endringer i originaldommen. Det legges til grunn at det er tale om ren korrektur, som har blitt foretatt så vel i original som på kopi. Det ble ikke påvist innholdsmessige ulikheter i de to eksemplarene. I tillegg var dommernes navn mv. tilføyd med maskin på dommens siste side i departementets eksemplar, noe som ikke gjenfinnes i originaldommen.

I rettsboken er det på side 207 gjort følgende tilføyelse etter at dommen var lest opp, og som kan forklare rettelsene:

”Partene ble gjort oppmerksom på at enkelte feil er rettet opp i forbindelse med opplesningen av dommen, derved kan det være mindre uoverensstemmelser i forhold til den åpne domsutskriften som ble laget ferdig på forhånd.”

Heller ikke disse undersøkelser bringer således noe nytt inn i saken av betydning for spørsmålet om gjenåpning.

Lydopptak fra domsavsigelsen har ikke vært mulig å finne. Kommisjonen antar og legger til grunn at det ikke ble gjort lydopptak under domsavsigelsen, siden formålet med lydopptakene under hovedforhandlingen, ifølge skriv fra rettens administrator, var å ha forklaringer mv. tilgjengelig under domsskrivingen. Det fremgår også av lydopptaket at det kun er til rettens interne bruk. Videre oppbevaring av båndene skjedde i historisk øyemed.

Ikke undertegnet dom

Det har vært reist spørsmål om lagmannsrettens dom ble underskrevet eller ikke, og hva som i tilfelle var årsaken dersom dommen ikke ble undertegnet av dommerne.

Kommisjonen vil til dette bemerke at det etter straffeprosessloven av 1887, i motsetning til den någjeldende straffeprosessloven, ikke var et krav om at selve dommen skulle undertegnes. Etter § 124 siste punktum i straffeprosessloven av 1887 skulle det i rettsboken inntas alle rettens kjennelser, dommer og beslutninger, og etter § 129 i samme lov skulle rettsboken underskrives av dommerne. Eidsivating lagmannsretts rettsbok ble undertegnet av samtlige dommere som deltok ved behandlingen, og tilfredsstillte dermed lovens krav.

Fotografier av pengefunn

Arne Treholt har overfor kommisjonens utreder anført at de fotografier som politiet hevder å ha tatt i hans leilighet under ransakingene 17. mai og 22. august 1983 ("pengebeviset"), kan være konstruert i ettertid i romjulen 1984. Årsaken skal være at påtalemyndigheten var i bevisnød. Dette er opplysninger Treholt hevder at en av Osloavisene har mottatt av en anonym kilde som var pensjonert politimann.

Kommisjonen har gjennomgått billedmaterialet med dette for øyet. Negativene av fotografiene er undersøkt med tanke på merking av filmrullen med kode for produksjonsår. Slik merking er ikke funnet.

Dollarsedlene som er fotografert er også undersøkt. På to av sedlene fremgår henholdsvis produksjonsåret ("Series Date") 1974 og 1977. Andre årstall er utydelige, og lar seg ikke lese med sikkerhet. Det er en rekke synlige signaturer på sedlene. Kommisjonens undersøkelser viser at disse signaturer alle tilhører personer som fungerte i stillingen som "Treasurer of the United States" (hovedkasserer) før 17. mars 1981, med unntak av en (Angela Marie Buchanan) som fungerte i perioden 17. mars 1981 til 5. juli 1983.

Kommisjonens undersøkelser har således ikke avdekket noe som støtter domfeltes teori om at bildene ikke ble tatt under ransakingene i 1983, men i 1984.

5.3.4 Kommisjonens samlede vurdering

Som det fremgår av drøftelsene ovenfor, er kommisjonen av den oppfatning at det som foreligger av nye omstendigheter og bevis i saken isolert sett ikke gir grunnlag for gjenåpning.

Treholt har anført at politiet foretok ransaking av hans bolig uten at kravene til vitne og varsel i straffeprosessloven (1887) §§ 224 og 225 var oppfylt. Dette er nytt i saken etter at dom ble avsagt. Det var som kjent ved disse ransakingene det ble gjort pengefunn. Som det fremgår ovenfor er kommisjonen av den oppfatning at hver og en av disse nye omstendigheter isolert sett ikke er egnet til frifinnelse, avvisning, anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Kommisjonen vil også foreta en samlet vurdering av det som er nytt i saken. Vurderingstemaet vil være betydningen av de nye momenter sett i sammenheng med de øvrige omstendigheter og bevis som

forelå for den dømmende rett: Hva ville resultatet ha blitt dersom dette nye hadde foreligget for retten da saken ble pådømt?

Den fellende dommen var resultat av en samlet bevisvurdering. Pengene retten la til grunn at Treholt hadde mottatt fra Irak og Sovjetunionen var ett av flere momenter ved denne samlede bevisvurdering. Retten vektla også følgende andre momenter ved avgjørelsen av skyldspørsmålet vedrørende overlevering av materiale til russerne (dommen side 67):

- Treholts tilgang til sensitive dokumenter og de metoder han brukte for å samle og sikre seg materialet.
- Funn av notater, referater og dokumentkopier hjemme hos Treholt (hjemmearkivet); herunder at utforming av og innhold i referater og notater sterkt pekte i retning av at tiltalte hadde skrevet dem som informasjon til andre.
- Møtene med Zjiztjin og Titov, som etter rettens vurdering var av utpreget konspirativ karakter. Titovs grad og posisjon i KGB tilsa også at materialet var høyt verdsatt av mottakerne.
- Treholts politiforklaringer, der han ved flere anledninger gjorde rede for hvilke dokumenter han kan ha overlevert til russerne. Etter den øvrige bevisførsel la retten til grunn at når tiltalte overfor politiet forklarte at et dokument ”kan være overlevert”, var det også kompromittert.

Kommisjonen har vurdert det som har kommet til av opplysninger og bevis i saken etter at skyldspørsmålet ble avgjort, opp mot de øvrige bevis og omstendigheter som forelå for den dømmende rett. Det som er nytt er av formell karakter. Det er tale om brudd på formelle krav som stilles til politiet ved ransaking, som igjen skal sikre siktedes rettigheter og notoritet ved ransakingen. Kommisjonen finner det imidlertid vanskelig å konkludere med at bevisverdien av pengefunnene ved ransakingen ved dette er svekket, jf. ovenfor.

Når det gjelder straffeutmålingen anfører Treholt at rettens forutsetninger om skadeomfanget av hans virksomhet må anses som

uriktige. Etter kommisjonens vurdering kan dette ikke alene føre til gjenåpning av straffeutmålingen.

Kommisjonen kan ikke se at det samlet sett er fremskaffet slike nye opplysninger eller bevis i saken at det setter den dømmende retts vurdering av skyld- eller straffespørsmålet i et nytt lys. Bevisene som ledet fram til domfellelse var omfattende, og de nye forhold som er påberopt er ikke av en slik karakter at de – verken hver for seg eller samlet – tilsier en annen vurdering av saken. Vilkårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er dermed ikke til stede.

5.4. Straffeprosessloven § 392 annet ledd

Straffeprosessloven § 392 annet ledd gir adgang for gjenåpning ”når særlige forhold gjør det tvilsomt om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny.”.

Bestemmelsen ble endret i 1993. Før dette var lovens vilkår at det var ”meget tvilsomt” om dommen var riktig før gjenåpning skulle kunne skje. Lovendringen får anvendelse på dommer som er blitt rettskraftige etter 1. januar 1980, og det er dermed bestemmelsen slik den lyder i dag som får anvendelse i den foreliggende saken.

Selv om bestemmelsen ved lovendringen ble myket noe opp, er det fremdeles meningen at bestemmelsen skal ”brukes med stor varsomhet”, jf. Rt. 1999 side 554.

Etter bestemmelsens ordlyd gjelder ingen begrensninger med hensyn til hvilke ”særlige forhold” som kan være av betydning ved bedømmelsen av om det er tvilsomt om dommen er riktig. Også nye vurderinger av holdbarheten av de bevis som ble ført for den dømmende rett, kan således komme i betraktning. I forarbeidene er nevnt som grunnlag for gjenåpning at en ny analyse av beviskjeden får dommen til å fremstå i et tvilsomt lys.

Både før og etter lovendringen i 1993 har bestemmelsen i § 392 annet ledd vært ment som en ytterste sikkerhetsventil i de tilfeller der dommens riktighet fremstår som tvilsom, og ”saken alt i alt stiller seg slik at det etter rettens oppfatning bør skje en ny prøvelse av saken for at man skal føle seg overbevist om at ingen urett er skjedd”, jf. straffeprosesslovkommisjonens innstilling side 344, Ot.prp. nr. 78 (1992-1993) side 63 og Rt. 2001 side 612.

Gjenåpning etter § 392 annet ledd kan bare besluttes når det er tvilsomt om skyldspørsmålet er riktig avgjort. Innsigelser mot straffeutmålingen kommer derfor ikke i betraktning, jf. Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling av domfeltes andre gjenoptakelsesbegjæring (Rt.1992 side 698, Treholt II). De av domfeltes anførsler som utelukkende retter seg mot straffeutmålingen (støtteskrivets punkt 14 ”Straffutmålingen”), vil derfor ikke bli undergitt noen nærmere drøftelse i relasjon til § 392 annet ledd.

Disposisjon for den videre fremstilling

Under punkt 5.4.1 gis en punktvis, samlet og forkortet fremstilling av domfeltes anførsler. For en fullstendig redegjørelse for domfeltes syn vises til støtteskrivet. Deretter gis i punkt 5.4.2 et sammendrag av påtalemyndighetens bemerkninger til domfeltes begjæring. Til slutt, under punkt 5.4.3, drøfter kommisjonen anførselene enkeltvis før det foretas en samlet vurdering i pkt. 5.5. I den forbindelse gis en kort oversikt over sakshistorikken på det enkelte punkt dersom temaet har vært vurdert tidligere.

5.4.1 Domfeltes anførsler for kommisjonen

Treholt har i sin begjæring om gjenåpning på generelt grunnlag gjort rede for beviskravet i straffesaker, jf. støtteskrivet pkt. 8.2: For at noen skal kunne bli dømt etter straffeloven § 90, kreves at det ikke finnes rimelig tvil om at de objektive og subjektive vilkår for straff er oppfylt.

Under pkt. 9.1 i støtteskrivet foretas en mer generell, kritisk gjennomgang av hvilke spesielle dokumenter og opplysninger lagmannsretten mener er bevist overlevert, og på hvilket bevismessig grunnlag. Treholt konkluderer med at det ikke er ført tilstrekkelig bevis for overlevering av dokumenter/opplysninger overfor russerne, før han går mer konkret inn på bevisbedømmelsen.

Det er også anført at lagmannsrettens bevisbedømmelse fremstår som særlig oppsiktsvekkende, vurdert opp mot det skjerpede beviskrav som gjelder ved alvorlige forbrytelser.

5.4.1.1 Forhåndsdomming

Treholt anfører at Politiets overvåkningstjeneste (POT), riksadvokaten, regjeringen, og ikke minst Stortingets befatning med saken har vært av stor betydning for sakens utfall. Det vises til Arne Haugestads bok "Kappefall" for gjennomgang av POT, riksadvokaten og regjeringens handlemåte.

Stortingets vedtak om opphør av Treholts lønn og pensjon strider mot ordlyden i Grunnloven § 22. Etter denne bestemmelse beholder en avskjediget embetsmann to tredjedeler av sin gasje inntil neste Storting avgjør om vedkommende skal ha pensjon.

Mer alvorlig er imidlertid at vedtaket innebærer en skyldkonstatering i strid med EMK artikkel 6 (2).

EMK artikkel 6 (2) lyder slik: "Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven". Forbudet mot å konstatere straffeskyld uten at det er fastslått ved dom, retter seg ikke bare mot domstolene og påtalemyndigheten, men også mot andre statsorganer og de som opptrer på vegne av disse.

Etter regjeringens avskjedsvedtak av 6. april 1984 fattet et tilnærmet samlet Storting (kun to representanter stemte mot) vedtak om opphør

av Treholts lønn og pensjon. Vedtaket ble truffet mens saken var i etterforskningsfasen, forut for lagmannsrettens behandling av skyldspørsmålet.

Stortingets vedtak kan etter Treholts syn ikke tolkes som noe annet enn en meningsytring om skyldspørsmålet. Vedtaket kan ikke ha vært fattet for å spare penger, og må derfor tolkes som en konstatering av straffeskyld.

Når landets lovgivende forsamling uttaler seg om skyldspørsmålet i en straffesak forut for domstolsbehandling, er dette et klart brudd på uskyldspresumsjonen slik denne er vernet i EMK artikkel 6 (2). Stortingets vedtak var åpenbart egnet til å påvirke opinionen og domstolene. Det er i det hele meget vanskelig å tenke seg at en domstol skal være upåvirket av en skyldkonstatering foretatt av et tilnærmet enstemmig Storting. En slik påvirkning er konvensjonsstridig.

Det vises til Den europeiske menneskerettighetskommisjons avgjørelse i saken *Krause mot Sveits* (1979), samt Den europeiske menneskerettighetsdomstols (EMD) avgjørelser i *Allenet de Ribemont mot Frankrike* (1995) og *Butkevicius mot Litauen* (2002).

Plikten til å anse en siktet uskyldig inntil skyld er bevist etter loven, henger også sammen med kravet til upartiske domstoler i EMK artikkel 6 (1). Treholt stiller spørsmål ved rettens sammensetning (en borgerlig forankret domstol) og uttrekking av domsmenn. Også Stortingets rolle i ”forhåndsdommen” av Treholt underbygger at kravene til upartiskhet ikke er oppfylt.

5.4.1.2 Anonym vitneførsel

Treholt anfører at lagmannsretten lot påtalemyndigheten føre et anonymt tredjehåndsvitne. Dette skjedde ved at Ørnulf Tofte forklarte seg for retten om hva en ansatt i KGB skulle ha forklart til en samarbeidende hemmelig tjeneste. Det anføres å være ytterst

spesielt og i strid med straffeprosessuelle prinsipper så vel som EMK at retten tillot en tredjehånds muntlig gjengivelse av hva en anonym person skal ha sagt til en utenlandsk ”samarbeidende tjeneste”. I en slik situasjon hadde Treholt ingen muligheter til å forsvare seg, blant annet ved å stille spørsmål til vitnet.

Denne form for bevisførsel var i åpenbar strid med det kontradiktoriske prinsipp, som er en grunnpilar i norsk straffeprosess og EMK artikkel 6. Konvensjonskravet om rettferdig rettergang har ført til at det kontradiktoriske prinsipp har fått større betydning i norsk rett enn tidligere. Det ledende synet er at det ikke kan treffes materielle avgjørelser i en straffesak, uten at siktede gis anledning til å kommentere påtalemyndighetens anførsler og bevis. Dersom det foreligger brudd på det kontradiktoriske prinsipp, stilles det ikke store krav til sannsynligheten for at feilen kan ha innvirket på avgjørelsen, se Rt. 1991 s. 1524 og Rt. 1998 s. 472.

Treholt har også vist til EMDs avgjørelser *Barbera, Messegue og Jabardo mot Spania* (1988) og *Walston mot Norge* (2003). Høyesteretts avgjørelse i Krekar-saken (Rt. 2007 side 1573) og EMDs avgjørelse i *Al-Nashif mot Bulgaria* (2002) er også påberopt til støtte for konvensjonsstrid.

På bakgrunn av den praksis som foreligger fra EMD kan det etter Treholts syn ikke være tvilsomt at denne vitneførselen er uforenlig med den rettssikkerhetsgaranti EMK artikkel 6 oppstiller.

Treholt anfører at dette åpenbare brudd på det kontradiktoriske prinsipp ikke blir avhjulpet ved at lagmannsretten ga uttrykk for at beviset måtte brukes med forsiktighet og at det ikke var lagt til grunn som avgjørende bevis mot tiltalte (dommen s 79).

Manglende ivaretagelse av det kontradiktoriske prinsipp er uansett i strid med EMK artikkel 6, jf. bl.a. *Walston mot Norge*. Her ble det uttalt at manglende ivaretagelse av det kontradiktoriske prinsipp kan føre til krenkelse i sivil sak, uten hensyn til om mangelen har vært til

skade for parten. En slik virkning av unnlatt kontradiksjon må i endra større grad gjelde i straffesaker.

5.4.1.3 Overrumpling

Føringen av pengebeviset bærer etter Treholts mening preg av overrumpling og er uforenlig med prinsippet om at en siktet har krav på kontradiksjon samt tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar, jf. EMK artikkel 6 nr. 1 og nr. 3 b.

Først den 17. januar 1985, en måned før hovedforhandling, ble Treholt foreholdt at politiet skulle ha gjort pengefunn i hans leilighet, funn som sto i motstrid til de forklaringer han hadde gitt. Dette til tross for at bevismaterialet i følge dateringen hadde foreligget i cirka halvannet år.

Det fullstendige bevismateriale omkring de to ransakingene ble ifølge Treholt først presentert for hans forsvarere midt under selve hovedforhandlingen i lagmannsretten. Treholt ble ikke kjent med innholdet i ransakingsrapportene før de to betjentene forklarte seg i retten. Rapportene lå ikke i forsvarernes kopisett. Treholt viser her til Haugestads bok "Kappefall" s. 317-321 for ytterligere redegjørelse for hva som fant sted.

Prinsippet om rettferdig rettergang tilsier at tiltaltes forsvarere får tilgang til sakens bevis så tidlig som mulig, og under enhver omstendighet så tidlig at de får tid og anledning til å imøtegå anklagernes bevis. Føringen av "pengebeviset" i Treholt-saken krenket dette prinsipp. Det vises i denne sammenheng bl.a. til EMD-avgjørelsen *G.B. mot Frankrike* (2001), hvor anklagerne fremla nye bevis mot tiltalte på et sent stadium. Nektelsen av å etterkomme forsvarernes utsettelsesbegjæring var etter Domstolens oppfatning i strid med konvensjonen.

Straffesaken mot Treholt skulle også vært utsatt slik at forsvarerne og Treholt fikk tid til å imøtegå "pengebeviset". Treholt peker i

denne sammenheng også på domstolens selvstendige ansvar for å våke over sakens opplysning, jf. straffeprosessloven § 294.

Særlig betenkelig blir føringen av ”pengebeviset” sett i sammenheng med de løfter som tidligere var gitt. Rett forut for hovedforhandlingen ble advokat Underland forsikret av overvåkningssjef Erstad at penger ikke ville bli påberopt som motiv for spionasje til fordel for Sovjet. Erstad uttalte senere i en artikkel i Aftenposten (14. januar 1989) følgende: ”Det var tvil om vi skulle bruke pengebeviset som vi var klar over var et ”ulovlig ervervet” bevis. Det ble derfor fremlagt så sent.” Treholt anfører til dette at føringen av pengebeviset bærer preg av en form for illojalitet som er uforenlig med prinsippet om fair trial i EMK artikkel 6 skal sikre.

Først i politibilen underveis til rettslokalet under hovedforhandlingen i mars 1985 ble Treholt gjennom en nyhetssending i NRK-radio gjort kjent med at det ved to anledninger i 1983 angivelig skulle ha vært gjort pengefunn i hans leilighet.

Treholt ble under hovedforhandlingen aldri forevist verken politirapporter eller bilder av de angivelige pengefunn, som var samlet på dommernes bord. Han fikk først i august 1985 anledning til å gjøre seg kjent med billedmaterialet gjennom sine nye forsvarere. Det følger av EMK artikkel 6 at tiltalte har krav på å bli nøyaktig (”in detail”) opplyst om tiltalens faktiske og rettslige side. Det er åpenbart i strid med denne retten til dokumentinnsyn når domfelte først får innsyn i bevisene mot ham etter at dom er falt.

5.4.1.4 Ransakingene 17. mai og 22. august 1983 – pengebeviset

Når retten fant overlevering av gradert materiale bevist, ble det blant annet lagt vekt på at Treholt hadde mottatt penger fra russerne. Treholts innsigelser mot ransakingene og føringen av pengebeviset er gjengitt ovenfor under punkt 5.3.1 i forbindelse med drøftelsen av

om vilkårene for gjenåpning i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 3 er til stede.

5.4.1.5 Sirkelresonnementet

Betydningen av de påståtte pengemottak som bevis bestrides. Treholt griper fatt i følgende formulering i lagmannsrettens dom på side 66, nest siste avsnitt:

”I tillegg til de beløp som er omtalt ovenfor, finner retten godtgjort at tiltalte også har fått betaling fra KGB for sin etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet i hvert fall fra 1975 med unntak for årene 1977 og 1978.”

Treholt stiller deretter spørsmål ved hvilke pengemottak retten har tillagt betydning som bevis for kompromittering av § 90-opplysninger.

Treholt viser til et påstått ”sirkelresonnement” i dommen når det gjelder bevis for overlevering av dokumenter og bevis for overlevering av penger. Vedrørende overlevering av dokumenter heter det følgende i dommens bevissammendrag, side 67:

”De slutninger retten har trukket om karakteren og kvantiteten av de opplysninger tiltalte har gitt russerne styrkes i høy grad av de pengebeløp som det er lagt til grunn er utbetalt til tiltalte, men som han selv har nektet for å ha mottatt.”

På side 66 i dommen gjøres følgende oppsummering hva gjelder bevisbedømmelsen av påståtte mottatte pengebeløp:

”I betraktning av det betydelige og til dels høyt graderte materiale som tiltalte har gitt russerne i denne tiden, er det etter bevisførselen hevet over enhver tvil at han også har fått økonomisk vederlag for sine tjenester.”

Det gjøres gjeldende at argumentasjonen her gir uttrykk for en alvorlig svakhet i rettens bevisvurdering, både når det gjelder spørsmålet om dokumenter er overlevert og om pengebeløp er mottatt.

Ved første begjæring om gjenopptakelse ble uttalelsene karakterisert som en ”sirkelslutning”. Høyesteretts kjæremålsutvalg vurderte dette på en annen måte, Rt. 1988 side 824 (se side 847): Lagmannsrettens sitat på side 66 refererte seg til det beløp som skjønnsmessig ble antatt at Treholt hadde mottatt før 1982, mens ”de pengebeløp” som det ble referert til på side 67 var det som ble funnet bevist at Treholt hadde mottatt i 1982 og 1983.

Treholt hevder at dersom man legger kjæremålsutvalgets fortolkning av dommen til grunn, kan påståtte pengemottak før 1982 ikke tillegges betydning som bevis for § 90-opplysninger. Det vil således bare være de konkret angitte pengebeløp for 1982 og 1983 som er interessante å vurdere nærmere, d.v.s. innskuddet i Swiss Bank i New York i mars 1982 og pengefunnene ved ransakingene av Treholts leilighet i Oscarsgate i Oslo i mai og august 1983. Treholt har forklart at bankinnskuddet refererte seg til en bil han solgte til en greker i januar 1982 for \$ 25 000. Kjøperen har bekreftet handelen, men hevdet at beløpet var noe mindre. Restbeløpet kom fra andre kilder, bl.a. Irak. Treholt har hele tiden hevdet dette, og det er således ikke riktig når lagmannsretten på side 64 og 65 konkluderer med at han har gitt forskjellige forklaringer på denne differansen.

5.4.1.6 Treholts møter med Titov og Zjizjin

Ved bevisvurderingen legger retten til grunn at kontakten med Titov, og i New York-perioden også med Zjizjin, hele tiden hadde ”en utpreget konspirativ karakter”, jf. dommen side 67.

Treholt har forståelse for at retten uttalte dette, men anfører videre, jf. støtteskrivet side 46:

”(…) men slutningene som trekkes anføres det å ikke være bevismessig grunnlag for når det videre i avsnittet heter: ”rutinene for møtene på restauranter og i FN-bygningen og med Titov i Helsinki og Wien var lagt opp for å kunne gjennomføre overlevering av etterretningsmateriale. Møtefrekvensen, overleveringsmåten som tidligere er beskrevet, gir retten grunnlag for å fastslå at overleveringene samlet har et meget betydelig omfang. Titovs grad og posisjon i KGB forteller også at materiale har vært høyt verdsatt av mottakerne”.

Treholt har innrømmet å ha overlevert Zjizjin graderte dokumenter, og Zjizjin ønsket å holde samarbeidet skjult. Jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) vil imidlertid anføre at retten ikke har grunnlag for å konkludere med overlevering av straffeloven § 90-dokumenter/opplysninger, ut fra møtefrekvens og måte med de to russerne. Her ser man igjen at retten forutsetter det som skal bevises. Det samme gjelder avsnittet siste setning om at møtene med de to ”gir retten grunnlag for å fastslå at overleveringer samlet sett hadde et meget betydelig omfang” (min uthevelse).

Møtene med Titov i Oslo og Moskva i perioden 1971-1977 og i Helsinki og Wien 1979-1983 hadde ikke et tilsvarende konspirativt preg. De møttes på steder de lett kunne bli gjenkjent, og spaserte sammen i gatene. Langt større forsiktighetsregler ville vel blitt iaktatt hvis formålet med møtene var overlevering av store mengder sensitive opplysninger?”

5.4.1.7 Hjemmearkivet

Treholt hevder at retten har tillagt papirer og referater fra dokumenter han hadde befatning med i sitt arbeid, samt notater fra Forsvarets høgskole, stor betydning som bevis. Treholt er av den oppfatning at dette ikke kan tjene som bevis for dokumentoverlevering, og begrunner dette slik i støtteskrivet på side 44 flg.:

”I sin oppsummering (s. 67, 2. avsnitt) skriver retten: ”Bevisførselen om hvilke sensitive dokumenter tiltalte til enhver tid hadde adgang til og de metoder han har brukt for å samle og sikre seg materiale, gir retten en rekke holdepunkter for bevisvurderingen om dokumentoverlevering. Retten har også grunnlag for å trekke slutninger om det materiale tiltalte har gitt fra seg i de referater, notater og dokumentkopier som ble funnet i hans leilighet etter arrestasjonen og særlig da i det som er blitt kalt hans hjemmearkiv. Innholdet i referater og notater og utformingen av disse peker sterkt i retning av at tiltalte hadde skrevet dem som informasjon for andre.”

Rettens uttalelse her avslører igjen dens manglende faktiske grunnlag for å trekke bevismessig slutninger av sentral betydning for skyldspørsmålet.

Rettens slutning innledes med det velkjente ”leilighet gjør tyv-argumentet”. Derneft antydes utspekulerte og mistenkelige metoder for å sikre seg materiale. Ut fra sakens opplysninger kan jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) ikke se at ”metoden” er noen annen enn at Treholt tok med seg referater/kopier av arbeidsdokumenter hjem. At han

samlet på denne type dokumenter/opplysninger ut fra politisk interesse, samtidig som han arbeidet med boken "Atomvåpen og usikkerhetsspolitikk", kan vanskelig ses å gi retten "en rekke holderpunkter for bevisvurderingen om dokumentoverlevering" (min uthevelse).

Videre skriver retten at Treholts såkalte hjemmearkiv som ble beslaglagt etter arrestasjonen, gir "grunnlag for å trekke slutninger om det materiale tiltalte har gitt fra seg" (min uthevelse). Her konkluderer retten med at materiale er overlevert, uten å argumentere nærmere for hvorfor hans hjemmearkiv kan underbygge en bevismessig slutning om at annet materiale av straffelovens karakter allerede er overlevert.

Det synes tvert i mot å ha formodningen mot seg at hensikten med å samle stoffet var å kompromittere dette: Var han spion ville den naturlige handlemåte være å destruere etter overlevering av opplysningene. Det kan nevnes at referatene fra forelesningen på Forsvarets Høgskole var ordnet i en ringperm merket "Forsvarets Høgskole".

Jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) skal se nærmere på rettens bevisbedømmelse av postene om Treholts påståtte overlevering av opplysninger fra Forsvarets Høgskole. Jeg stiller meg imidlertid noe uforstående til rettens bevisslutning her. Hvordan kan Treholts notater fra denne skolen bli ansett som bevis for at han har gitt videre opplysninger herfra? Hans håndskrevne, knappe og nærmest uleselige notater i stikkordsform var på ingen måte egnet for etterretningsvirksomhet. En bevismessig slutning om dette anføres bare å kunne trekkes dersom retten allerede har tatt det standpunkt at Treholt var spion. Men da er man tilbake til min anførsel under punkt 8.1. (Forholdet mellom tiltale og dom) om at retten forutsetter det som skal bevises.

I følge det som er mulig å fastslå om innholdet i referatene, dreier disse seg i hovedsak ikke om militære spørsmål, men spørsmål som gjelder utenriks og sikkerhetspolitikk. Dersom Treholt har kompromittert de opplysninger retten legger til grunn at han har fra Forsvarets Høgskole, anføres disse da å måtte være overbrakt fra hans hukommelse og ikke fra hans referater.

Retten avslutter med følgende setning (s. 67): "Innholdet i referater og notater og utformingen av disse peker sterkt i retning av at tiltalte hadde skrevet dem som informasjon for andre". Retten sier ikke hvorfor den trekker denne slutningen. Antakeligvis ligger svaret i forhold angitt i dommen s. 70. For det første at "notater fra meldingene inneholder til dels forklaringer og presentasjoner som ikke finnes i meldingene". Noen nærmere eksempler på dette gis ikke. Retten viser imidlertid tidligere (s.

35, 2. avsn.) til et notat som ”bærer preg av å være skrevet som informasjon til andre”. ”Det er bl.a. opplyst i parentes at Dagens Nyheter er Sveriges største avis”. Dette eksempelet hevdes å være uegnet til å underbygge at notatet var skrevet for andre. For det første: Var det behov for å informere sovjetisk etterretning om at ”Dagens Nyheter” var Sveriges største avis? For det andre: Det er neppe uvanlig at man tilføyer stikkordspoeng i egne notater. Det finnes ingen andre eksempler i dommen som kan underbygge at Treholts notater skal være ”skrevet for andre”.

Som et annet forhold angis på s. 70 at enkelte notater er ”oppgraderte”. Her nøyer jeg meg med å vise til redegjørelsen i første gjenopptakelsesbegjæring.”

5.4.1.8 Fornebu-beslaget

Ved sin vurdering av spørsmålet om hvorvidt Treholt hadde overlevert russerne dokumenter/opplysninger av straffeloven § 90-karakter, la lagmannsretten vekt på det beslaget som ble foretatt ved pågripelsen på Fornebu 20. januar 1984. I sin attachékoffert hadde Treholt da noen graderte dokumenter, men ingen høyere enn ”Konfidensielt”. Lagmannsretten fant bevis for overleveringshensikt, men frifant Treholt på dette punktet under henvisning til at Fornebu-beslaget ikke inneholdt hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsa beskyttelse av.

Treholt anfører følgende i tilknytning til lagmannsrettens bevisvurdering, støtteskrivet side 49:

”Det bemerkelsesverdige er ikke rettens beviskonklusjon, men den generelle slutning retten traff av Fornebu-beslaget: ”Dette materialet kaster, etter rettens mening, lys også over tiltaltes fremgangsmåte ved tidligere utenlandsreiser. Dokumentene i hans attachékoffert illustrerer videre karakteren av tiltaltes virksomhet. Retten finner det ut fra arten av de dokumenter han hadde med seg ved pågripelsen, å kunne fastslå at han til enhver tid (min uthevelse) (advokat Stabell – kommisjonens

merknad) har gitt russerne gradert materialet fra det tilfang hans arbeidsområde kunne by på” (s. 58, siste avsnitt).

Hva er rettens faktiske grunnlag for å trekke disse bastante konklusjoner?

Ut fra ”arten av de dokumenter han hadde med seg” fastslås ”at han til enhver tid hadde gitt russerne gradert materiale”. Dette avsnitt kan vanskelig oppfattes på annen måte enn at retten gjennom beslaget finner støtte for sin bevisbedømmelse om overtredelse av straffeloven § 90 vedrørende andre dokumenter/opplysninger og overleveringer. Men den riktige slutningen å trekke ut fra arten av de dokumentene som ble beslaglagt, anføres å burde ha vært det motsatte: Ved at man ikke fant materialet av § 90 karakter og at han kun hadde med seg dokumenter fra sitt arbeid de siste dagene (uten etterretningsmessig interesse) til tross for at han ikke hadde truffet Titov eller andre russere siden august 1983, taler mot at han var spion.”

5.4.1.9 Treholts politiforklaringer

Treholt anfører at man ikke kan trekke den bevismessige slutning fra politiforklaringene som lagmannsretten har gjort, og begrunner dette slik, støtteskrivet side 46 flg.:

”I lagmannsrettens oppsummering av bevisene i forhold til punktet: ”Overlevering til russerne” (s. 66), heter det (s. 67, 4. avsnitt): ”Tiltalte har i sine politiforklaringer ved flere anledninger gjort rede for hvilke dokumenter han kan ha (min uthevelse) (advokat Stabell – kommisjonens merknad) overlevert til russerne. Retten viser til hvordan disse avhørene foregikk og den bevisverdi retten av den grunn tillegger dem.

Deretter heter det (4. avsnitt): ”Etter den øvrige bevisførsel legger retten til grunn at når tiltalte ovenfor politiet har forklart at et dokument kan være overlevert, er det også kompromittert. Hans forklaring om at han kan ha kommet i skade for i sine oversikter å ta med for mange dokumenter som overgitte tror retten ikke på”.

Det legges til grunn at lagmannsretten har bygget sin bevisvurdering hva gjelder overlevering til russerne, på Treholts politiforklaringer som 1 av 5 hovedmomenter, (jf. s. 66/67).”

Treholt reiser videre spørsmål om retten, i strid med bevisumiddelbarhetsprinsippet og forutsetningene i straffeprosessloven § 296, fikk seg forelagt alle hans politiforklaringer.

Deretter, og med henvisning til boken "Kappefall" samt annen tidligere omtale av temaet, gis følgende oversikt over hovedanførselene knyttet til Treholts forklaringer og hvordan retten har vurdert disse som bevis, støtteskrivet side 47 flg.:

"Til de faktiske forhold er det nødvendig å presisere at Treholt aldri har erkjent – verken til politiet eller i retten – å ha overlevert russerne straffeloven § 90-dokumenter/opplysninger. Allerede i første politiavhør uttalte Treholt, i følge avhørsprotokollen, at han "aldri har overlevert meldinger eller dokumenter som har vært til skade for Norges nasjonale sikkerhetsinteresser" (s. 18). Samtidig erkjente han å ha gitt russerne graderte dokumenter/opplysninger. Dette gjaldt i det alt vesentlige for 2 års perioden våren 1980 – våren 1982, og det kunne dreie seg om informasjon fra utvalgte sektorer som "Afghanistan, Midt-Østen og øst/vest- forholdet".

Det er verdt å merke seg at spørsmålet om mulig spionasje knyttet til Forsvarets Høgskole aldri ble tatt opp med Treholt fra politiets side før tiltalebeslutningen forelå, et drøyt år etter pågripelsen.

Det er videre viktig å være klar over at bare ett av de dokumenter Treholt opprinnelig innrømmet å ha overlevert russerne, av lagmannsretten ble subsumert under straffeloven § 90. Dette ene dokumentet trakk han i et senere avhør tilbake, med den begrunnelse at han som følge av reisefravær ikke hadde tilgang til dokumentet på det aktuelle tidspunkt. Det gjaldt et notat fra utenriksminister Frydenlund angående de velkjente problemer som Cocom-reglene skapte for handel med landene i øst, jf. tiltalens post VI A. Etter min (advokat Stabell – kommisjonens merknad) oppfatning kunne neppe et slikt dokument subsumeres under straffeloven § 90, jf. også professor Eckhoff i Lov og Rett 1988, s. 620 (siste setning): "...og det var svært tvilsomt om det var riktig å subsumere det under § 90". (...) Eckhoff skriver deretter (Lov og Rett 1988 s. 621 første avsnitt): "Det er derfor ikke helt treffende når kjæremålsutvalget i sin kjennelse av 15. august 1988 skriver at Treholt ikke har erkjent å overlevert materiale "som med rette (uthevet av meg) kan subsumeres under straffeloven § 90". Med det ene unntaket som er nevnt, har han heller ikke innrømmet å ha overlevert noe av det som etter hans mening med urette (understreket av Eckhoff) er subsumert under § 90 i dommen".

Som vist til i Treholts første politiavhør, gjaldt innrømmelsen å ha overlevert graderte dokumenter i alt vesentlig perioden våren-80 – våren-82. Før våren 1980 er en fortrolig ”UD-rapport” det eneste han har innrømmet å ha overlevert, jf. dommen s. 28 og s. 185-187.

Lagmannsretten finner det ”klart at innholdet (understreket i dommen) av rapporten ikke er slik at det angir hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet” (s. 186 siste avsnitt).

For perioden våren 1982 foreligger kun innrømmelse av det forannevnte Cocom-notatet. Den eneste fastholdte erkjennelse gjelder et foredrag som ikke er funnet å være overtredelse av straffeloven § 90, jf. dommen s. 54, og s. 225-226. Det er bemerkelsesverdig at retten i sin oppsummering (s. 67, siste avsnitt) ”etter den øvrige bevisførsel” legger til grunn at når Treholt har forklart til politiet at et dokument kan (min uthevelse) (advokat Stabell – kommisjonens merknad) være overlevert, så er det overlevert (kompromittert). Dette hevdes i beste fall å være tvilsom bevisvurdering. Særlig når det spesielt nevnes at den ”øvrige bevisførsel” er Treholts notater og referater fra dokumenter (se dommen s. 69-70). Retten slutter her fra ”mulighet” til ”realitet”.

Lagmannsretten lister på s. 68-69 opp ”de dokumenter retten med sikkerhet finner er levert KGB” (s. 68). For disse dokumentene ”foreligger det et slikt bevismateriale for overlevering at retten ikke er i tvil om at de faktisk er overlevert” (s. 69, siste avsnitt). Hvilket bevismateriale det bygges på besvarer lagmannsretten slik: ”Tiltaltes politiforklaringer peker ut noen av dokumentene som dokumenter som er overlevert” (s. 69 siste avsnitt). Hvilke dokumenter sies det intet om, ei heller i hvilke politiforklaringer disse pekes ut. Jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) kan ikke se at Treholt i noe avhør har pekt ut dokumenter som av retten ble subsumert som § 90-dokumenter. Retten bygger altså på at Treholt har innrømmet noe han faktisk aldri har innrømmet.

Videre heter det i dommen (s. 69 siste avsnitt): ”For en del av de øvrige dokumenter, det gjelder samtaler på statsminister-, utenriksminister- eller statssekretærnivå, har tiltalte i sine politiforklaringer sagt at de kan (understreket av retten), være overlevert”. Dokumentene individualiseres imidlertid ikke.”

5.4.1.10 Enkeltforbrytelse eller fortsatt forbrytelse

Treholt hevder at det antakelig ikke var rettslig adgang til å bedømme hans forhold som fortsatt forbrytelse, slik lagmannsretten gjorde. Dette er av sentral betydning for de krav som stilles til bevis for å domfelle. Følgende anføres i støtteskrivet på side 50:

”Lagmannsretten har bedømt Treholts forhold som en fortsatt forbrytelse i forhold til strl. § 90, jf dommen s. 80-81. Den trakk som konsekvens av dette at det var tilstrekkelig for domfellelse at man fant det bevist at det forelå noen overtredelser av vedkommende straffebud, selv om man ikke kunne spesifisere hvilke dokumenter som var overlevert og når dette var gjort. Med andre ord fant retten at en serie handlinger kunne betraktes som en enhet i bevismessig forstand. Ved at det overhodet ikke er angitt noen konkrete overleveringshandling (jf. § 90: ”noe åpenbares” og ”hemmeligheten er forrådt”), fremgår heller ikke hvem som skal ha mottatt opplysningene, og hvordan dette skal ha skjedd. Denne bevisvurderingen hadde vært uholdbar dersom Treholts forhold var blitt bedømt som selvstendige forbrytelser. Vurderingen av spørsmålet om fortsatt forbrytelse kan derfor ha fått avgjørende betydning for skyldspørsmålet i Treholtsaken. Jo flere handlinger man underkaster felles bedømmelse, desto større mulighet blir det for domfellelse, forutsatt at bevis for noen av dem er begått, anses tilstrekkelig.

Som Torstein Eckhoff har påvist i sin artikkel i Lov og Rett (1986) er det mye som kan tale for at lagmannsretten ikke hadde rettslig adgang til å bedømme Treholts forhold som fortsatt forbrytelse. Jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) viser til Eckhoffs grundige gjennomgang av praksis og teori på området. Eckhoff konkluderer med følgende:

”Min konklusjon er derfor at de beviser som angår Treholts virksomhet generelt ikke ga grunnlag for å dømme han for forbrytelse mot strl. § 90.

Skal domfellelse etter denne bestemmelsen kunne forsvares, må det være på grunnlag av bevis for overlevering av hvert enkelt dokument, eller eventuelt ved hvert enkelt møte”.

Treholt slutter seg til Eckhoffs synspunkter og viser i tillegg til Rt. 1964 side 787 som støtte for sitt syn. I tillegg anføres at lagmannsrettens vurdering av Treholts forhold som fortsatt forbrytelse reiser alvorlige spørsmål i forhold til prinsippet om at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode (in dubio pro re).

5.4.1.11 Anvendelsen av straffeloven § 90

Treholt gjør gjeldende at samtlige/størstedelen av de forhold han ble dømt for ikke rammes av straffeloven § 90, og anfører i den forbindelse i støtteskrivet på side 51 flg.:

”(O)pplysningene (kan) for det første ikke anses som ”hemmelige” i lovens forstand. Det anføres å gjelde samtlige av de ”politiske hemmeligheter” Treholt skal ha overlevert sovjetisk etterretning, og samtlige/deler av de militære forhold han ble domfelt for. (...)

Det anføres for det andre at ”de politiske hemmeligheter” ikke var av en slik karakter at de ”bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet”. Når det gjelder de militære forhold kan det vanskelig bestrides at de ”bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet”, dersom de må anses som ”hemmelig”. Når det gjelder de militære opplysninger foreligger det en entydig rettspraksis for at når gitte opplysninger først er hemmelige i § 90 forstand, er også vilkåret om at de bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, oppfylt.

Etter lovens ordlyd (strpl § 90) er det et vilkår for straff at ”noget åpenbares”. For at noe skal åpenbares er det en forutsetning at det ikke i samme grad har vært kjent tidligere. Hvorledes dette åpenbares er irrelevant. Det ”noget” som etter § 90 med åpenbares, må være ”noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet ovenfor en annen stat”.

Lovens ordlyd gir med andre ord henvisning på to vilkår. For det første må den aktuelle opplysning være hemmelig i lovens forstand. Dernest er det et vilkår at opplysningen angår og faktisk bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. I det følgende vil jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) se nærmere på disse to vilkår:

Hva er ”hemmelig” i relasjon til straffeloven § 90?

Hemmelighet:

Spørsmålet om det foreligger en hemmelighet i lovens forstand, vil ofte måtte bero på et skjønn. Dette skjønn er en del av rettsanvendelsen som må bygge på den bevisbedømmelse som er foretatt i den konkrete sak. Problemstillingen ved denne skjønnsutøvelse er behandlet og utdypet i en rekke høyesterettsdommer.

Veiledning finnes blant annet i den sammenfatning som er foretatt av annenvoterende i Rt 1980, s. 113 flg (Sjuesaken) og som de øvrige

voterende ikke tok avstand fra. Denne uttalelse har generell interesse. I annenvoterendes votum heter det blant annet (side 125):

”I enkelte tilfelle vil det fremgå av selve opplysningens innhold at det er tale om noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat. Men ofte vil vurderingen bare kunne foretas på grunnlag av et mer eller mindre omfattende bakgrunnsmateriale av faktiske opplysninger. Av forhold som vil kunne ha betydning, nevner jeg således hvilke direkte og indirekte slutninger en fremmed stat vil kunne trekke av opplysningen, hvor utbredt den kunnskap som fremgår av opplysningen er, hvorvidt opplysningen er tilgjengelig fra andre kilder og i tilfelle hvor lett det er å skaffe seg den, hva som fra informert hold gjøres for at opplysningen ikke skal bli kjent, og hvilke skadevirkninger det kan få om opplysningen kommer en fremmed stat i hende.”

Problemstillingen om hva som er hemmelig i relasjon til § 90 ble dessuten trukket opp første gang Høyesterett behandlet Ikkevold-saken, Rt 1986, s. 536. Avisen ”Ikkevold” ga i flere artikler en rekke opplysninger om et av forsvarrets lytteanlegg for lokalisering av ubåter. På side 540 sies det:

”For at man skal kunne snakke om en hemmelighet, må det foreligge opplysninger som ikke er alment kjent eller alment tilgjengelige. Forholdet må være ”så lite kjent at det kan betraktes som en hemmelighet”.

Høyesterett opphevet den fellende byrettsdom på grunn av mangelfulle domsgrunner. Samme sakskompleks ble på nytt behandlet i Høyesterett i Rt 1987, s. 950. De ansvarlige for artiklene ble frifunnet for tiltale om overtredelse av straffeloven § 90 og § 91. Det ble lagt til grunn at de opplysninger som var gitt, ikke kunne anses som hemmelige i lovens forstand.

Det anføres at de politiske opplysningene som lagmannsretten dømte Treholt for å ha overlevert sovjetisk etterretning, allerede var så vidt kjent at det ikke kan anses som hemmelighet i straffeloven § 90's forstand. Det vises her også til Eckhoffs gjennomgang og konklusjon vedrørende disse dokumenter – inntatt i Haugestads ”Kappefall” på s. 381-393.

Når det gjelder de militære opplysninger Treholt ble dømt for å ha overlevert Sovjet, anføres at alle/de fleste av disse var allment kjent eller allment tilgjengelig på det tidspunkt de skal ha blitt overlevert. Det innebærer at opplysningene ikke kan rammes av straffeloven § 90. Min anførelse her bygger på Haugestads omfattende redegjørelse vedrørende

gjennomgang av aktuelle åpne kilder som var allment tilgjengelige i forkant av det tidspunkt de skal ha vært overlevert, jf. Haugestads ”Kappefall” s. 249 flg. Det erkjennes at dette er en meget vanskelig oppgave å foreta omlag 25-30 år etter at opplysningene skal ha vært overlevert. Haugestad går igjennom et utvalg av tiltalepunktene Treholt ble domfelt for, og påviser at de militære opplysninger faktisk var allment kjent gjennom åpne kilder (særlig godt dokumentert er tiltalens punkt 1 A 19). Haugestad hevder i sin bok at dette gjelder alle tiltalepunktene Treholt er domfelt for, uten å dokumentere dette nærmere. Dersom kommisjonen finner å måtte gå inn i en mer fullstendig gjennomgang av dette spørsmålet, vil det selvsagt kunne være av nytte.

Bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet

Dette vilkåret drøftes i Eckhoffs artikkel – ”hva kan skade rikets sikkerhet?” i Lov og Rett 1986, s. 104-112. Her konkluderer Eckhoff med at dommen mot Arne Treholt burde oppheves som følge av rettens tvilsomme tolkning av straffeloven § 90.

Sentralt i bør-vurderingen er den eller de ”skadevirkninger det kan få om en annen stat får kjennskap til opplysningene”, jf Rt 1982, s. 436. Det må som et minstekrav foreligge en mulighet for skadevirkninger for at strl. 90 skal kunne anvendes. Jo større de potensielle skadevirkninger kan sies å være, jo lettere vil man si at de aktuelle opplysninger bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Et annet moment i vurderingen er hvilken fare/risiko det er for at skadevirkningene vil materialisere seg ved åpenbaring av hemmeligheten. Jo større fare/risiko som foreligger, jo lettere vil man si at den aktuelle opplysning bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Tradisjonelt er det åpenbaring av militære hemmeligheter som har blitt rammet av bestemmelsen. Det foreligger fast praksis for at § 90 kan brukes når militære hemmeligheter er røpet. I rettspraksis er det nærmest oppstilt en presumsjon for at når en opplysning først anses som hemmelig, er også vilkåret om at opplysningen bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet oppfylt.

Imidlertid er det langt mer usikkert om politiske opplysninger rammes av bestemmelsen, og i så fall i hvilke situasjoner. I disse tilfeller gjelder det ikke under noen omstendighet en presumsjon for at vilkåret om fare for skadevirkninger er oppfylt.

Prinsipielt kan nok også politiske opplysninger rammes av strl. § 90, selv om Treholt saken er det eneste eksempel på at noen er domfelt etter

bestemmelsen for å ha overlevert slike opplysninger. Imidlertid vil jeg anføre at de politiske dokumentene Treholt ble dømt for å ha overlevert er av en slik karakter at de unndrar seg en vurdering av om de bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.

Dommernes personlige holdning til sikkerhetspolitiske spørsmål, nærmere bestemt hvordan dommerne vurderte Sovjet, hadde trolig stor betydning for hvordan de vurderte aktuelle skadevirkninger av de opplysninger Treholt skulle ha overlevert. Til illustrasjon: De som mente at Sovjet var en ekspansiv makt som bare ventet på en mulighet til å erobre nærområdene vil naturlig nok ha en annen vurdering enn de som mente at Sovjet var like lite interessert i en storkrig som vestmaktene. En konkret opplysning, f.eks om uenighet innad i NATO om opprustning, kunne tenkes å bekymre de førstnevnte pga deres vurdering om økt krigsfare når denne ”svakhet” åpenbares russerne, mens samme opplysning kan virke beroligende på sistnevnte pga deres vurdering om redusert krigsfare.

Lagmannsretten kunne prinsipielt ikke ha noen viten om hvilke virkninger økt sovjetrussisk kunnskap om norske politiske forhold ville få. Hvorvidt denne kunnskap har innvirkning på krigsfaren, om den bidrar til å øke eller minske den, kunne lagmannsretten bare ha usikre formodninger om, slik som alle oss andre. Dette er et politisk spørsmål som en domstol ikke har særlige kvalifikasjoner for å vurdere. Dette gjelder uavhengig av om domstolen benytter seg av sakkyndige. Heller ikke de sakkyndige vil kunne ha noen sikker viten om disse spørsmål. De vil være henvist til å ta stilling til usikre hypoteser om innfløkte årsakssammenhenger. Hvordan man vurderer virkningen av at en gitt politisk opplysning blir kjent har stor sammenheng med ens sikkerhetspolitiske grunnsyn, og det bildet man hadde av Sovjet. Arne Treholt kan ikke dømmes for å ha et annet sikkerhetspolitisk grunnsyn enn lagmannsretten eller de oppnevnte sakkyndige. Av disse grunner anfører jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) at de politiske opplysninger Arne Treholt er dømt for å ha overlevert sovjetrussisk etterretning er av en slik karakter at de unndrar seg en rettslig vurdering av om de bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.

Eckhoff konkluderer da også med følgende i sin gjennomgang av denne problemstilling: *”Dette vil ha til følge at § 90 neppe vil kunne anvendes på annet en slike militære hemmeligheter hvor man har støtte i praksis for å kunne anse ”rikets sikkerhet” for å være skadet uten å foreta noen analyse av årsaksforholdene”.*

Det foreligger et grundig arbeid fra Arne Haugestad og professor Torstein Eckhoff hva gjelder rettsanvendelse for henholdsvis de militære og politiske dokumenter/opplysninger Treholt er domfelt for.

Jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) har nøye gått gjennom deres redegjørelser, og sammenholdt disse med sakens opplysninger. Jeg kan på denne bakgrunn slutte meg til det faktagrunnlag og den rettslige vurdering disse gir uttrykk for. Begge konkluderer med at det ikke foreligger beviste konkrete omstendigheter som gir holdepunkter for å anse straffeloven § 90 overtrådt.

Haugestads redegjørelse fremkommer på sidene 191-271 i hans bok "Kappefall".

Professor Torstein Eckhoffs erklæring er inntatt i Haugestads bok på s. 381-393.

Til slutt under dette punkt, finner jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) det riktig og pedagogisk nødvendig å foreta en oppsummering av forholdet mellom rettens beviste overleveringer av dokumenter/opplysninger, og dens subsumsjoner (rettsanvendelse).

Lagmannsretten foretar (s. 216-217) en oppsummering av hvilke overleverte dokumenter/opplysninger i tiltalens punktene I, II, III og VI den finner har et innhold som "tilsier anvendelse av straffeloven § 90".

I forhold til de "dokumentene retten med sikkerhet finner er levert KGB" (s. 68 siste avsnitt og s. 69), er bare seks av disse subsumert under straffeloven § 90 (I a, 11 c, d og h, II 6 og 11 samt et forhold under post VI A). De fem første gjelder referater fra politiske samtaler sentrale norske politikere hadde med kollegaer fra andre land i 1980 og 1981. Torstein Eckhoff fant at ikke noen av samtalene kunne antas å være omfattet av straffeloven § 90. Treholt selv har ikke innrømmet overlevering av noen av disse referatene.

Den siste blant de "sikkert overleverte" dokumenter/opplysninger er et regjeringsnotat av 22. juni 1983 vedrørende Cocom. (Tiltalens VI A.) Rettsanvendelsen i forhold til denne post er bemerkelsesverdig, og anføres generelt å svekke tillitten til rettens lovanvendelse (dommen s. 212-216).

De fire først oppnevnte sakkyndige (Egge-gruppen) kom til at regjeringsnotatet ikke hadde et innhold som tilsa hemmelighold av hensyn til rikets sikkerhet. De to senere oppnevnte sakkyndige (Østreng og Skogen) var i tvil og mente dokumentet lå i "gråsonen" (s. 215). Selv påtalemyndigheten mente at forholdet ikke kunne rammes av

straffeloven § 90, men kun av lov om forsvarshemmeligheter (dommen s. 15/16). Likevel kom altså retten til at det rammes av strl § 90 (dommen s. 216, 1. avsnitt og s. 217, 1. avsnitt).

Av de politiske dokumentene fant retten at ut over de ”sikre” var syv overleverte, og dokumentene under post III i tiltalen forsøkt overlevert (beslag fra arrestasjonen). Seks av de kompromitterte dokumentene var fra 1976, 1 fra 1980 (dommen s. 71, 3. avsnitt). Rettens bevisgrunnlag ble som tidligere vist ikke angitt. Av disse dokumentene fant retten at to av disse (I A 6 og 9) ikke kunne subsumeres under straffeloven § 90.

Av de bevist overleverte opplysninger fra Forsvarets Høgskole fant retten at to av tiltalepostene (I A 21 og 27) ikke kunne subsumeres under straffeloven § 90.”

5.4.1.12 Subjektiv skyld

Treholt anfører subsidiært at lagmannsrettens vurdering av om han har handlet med nødvendig skyld (forsett), er uriktig. Anførselen er slik begrunnet i støtteskrivet på side 55 flg.:

”Jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) behandler her kun skyldkravet etter straffeloven § 90. Hovedregelen er forsett, men uaktsomhet rammes av bestemmelsens 2. ledd.

Forsettet må omfatte at Treholt har vært klar over at han overleverte dokumenter/opplysninger ”som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet”. Det bestrides ikke at dersom kommisjonen finner overlevering tilstrekkelig bevist, har Treholt vært klar over hva han gjorde. Det sentrale spørsmål blir om Treholt var klar over at det dreide seg om dokumenter/opplysninger som ”bør (min uthevning) (advokat Stabell – kommisjonens merknad) holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet”, kan anses bevist i saken.

Retten har tolket uttrykket på s. 94, jf. s. 87/88: ”Det må foreligge en mulighet for skadevirkninger for at straffeloven § 90 skal kunne anvendes” (s. 94, siste avsnitt). Forutsatt at muligheten anses bevist vil Treholt kunne omfattes av forsettskravet dersom han var klar over farene.

Jeg (advokat Stabell – kommisjonens merknad) kan ikke se at retten har bevist Treholts kunnskap om mulighetene for skadevirkninger. Dersom Treholt har vært av den oppfatning at hans handlinger ikke kunne få de skadevirkninger retten krever i forhold til straffeloven § 90, kan han ikke dømmes for annet enn eventuell uaktsom overtredelse. Treholt skal kun

vrderes ut fra sine egne subjektive oppfatninger når det gjelder spørsmålet om hvilke virkninger det kunne få at KGB fikk visse opplysninger.

Retten slutter at Treholt ”har hatt meget gode forutsetninger for å vurdere faren – eller skademuligheten, ved kompromittering. At han med nevnte bakgrunn faktisk har sett (min uthevning) (advokat Stabell – kommisjonens merknad) farene eller skademulighetene, er etter rettens mening klart” (s. 104, 1. avsnitt).

Til rettens uttalelse under dens punkt ”Krav til subjektiv skyld” (s. 103 siste avsnitt, side 104, 1. avsnitt), vil jeg fullt ut tiltre Torstein Eckhoffs kommentar i hans artikkel i Lov og Rett 1986 s. 104 (s. 112, siste avsnitt): ”Retten uttaler seg altså som om ”faren eller skademuligheten” var en ting som man kan ”se” hvis man bare har tilstrekkelig innsikt og erfaring. Den har øyensynlig ikke skjønt at det dreier seg om usikre hypoteser om innviklede årsaksforhold som det er god plass for delte meninger om – også blant dem som har innsikt og erfaring. Jeg synes de siterte uttalelsene etterlater slik tvil om retten har forstått hva dens egen tolkning av § 90 innebærer, at det er grunnlag for å oppheve dommen.”

Mens Eckhoff mener dommen bør oppheves på dette grunnlag, vil jeg anføre at vilkårene for gjenopptagelse er til stede, jf. strpl § 392, 2. ledd. Hva gjelder skyldkravet vises for øvrig til Eckhoffs artikkel i Lov og Rett 1986 side 111-112.”

5.4.1.13 Provokasjon

Dersom kommisjonen finner bevis for overlevering av opplysninger som rammes av straffeloven § 90 og dette er opplysninger som Treholt skal ha fått kunnskap om på Forsvarets høyskole, anføres subsidiært at POTs og regjeringens klarering av Treholt var en nødvendig forutsetning for majoriteten av de forbrytelsene han ble dømt for. Opptaket på Forsvarets høyskole ble nærmest iscenesatt av POT og autorisert av regjeringen Willoch til tross for at mistanken mot Treholt var kjent. Treholt skulle ikke ha vært tatt opp på høyskolen.

Treholt anfører at myndighetene ved opptaket har fremprovosert straffbare handlinger som ellers ikke ville funnet sted. Hvis Treholt

ikke hadde kommet inn på Forsvarets høgskole, ville han aldri fått tilgang til militære hemmeligheter som kunne blitt kompromittert.

5.4.1.14 Forholdet til Irak

Treholt har innrømmet å ha mottatt penger for dokumenter/opplysninger han overleverte til irakeren Rahdi Mohammed (i alt \$ 40.000), og at det dreide seg om opplysninger fra fortrolige dokumenter. Treholt har imidlertid fremholdt at han aldri leverte dokumenter/opplysninger som kunne skade rikets sikkerhet. Det erkjennes at Treholt kan domfelles for overtredelse av straffeloven § 121 første ledd, også overfor Irak. Treholt anfører at det ikke er ført bevis for overlevering av dokumenter/opplysninger av straffeloven § 90-karakter og anfører, jf. støtteskrivet side 59:

”På bakgrunn av rettens domspremisser hva gjelder Irak, anføres at det kun er ett moment som kan gi retten et visst holdepunkt for sin slutning om overlevering av dokumenter/opplysninger av straffeloven § 90-karakter. Det gjelder et notat fra Treholt av 18. august 1983, etter møte med Mohammed i Paris. Her heter det bl.a.: ”Ville gjerne ha 5 oversikter, forelesninger: Nord og Sør flanke, Frankrike, Nato gen og styrkeforhold”. (s. 245, 2. avsnitt under 18.08.)

Retten trakk den slutning at dette notatet – sammen med det moment at Treholt møtte Mohammed i oktober 1983 og da i følge retten mottok \$ 20.000 – var tilstrekkelig bevis for overlevering av opplysninger av straffeloven § 90-karakter fra Forsvarets Høgskole.

Det bestrides at bevisgrunnlaget er tilstrekkelig for en slik slutning. Det er ikke bevist at Mohammeds ønske om nevnte opplysninger ble etterkommet. Videre bestrider Treholt at han mottok penger fra Mohammed i oktober 1983. Treholt mener at den siste utbetalingen fra Mohammed skjedde i august 1983 i Paris. Det kan ikke ses bevist at Treholt leverte noen utredning til Mohammed i oktober 1983. Dersom han har gjort det, er det ikke konkrete holdepunkter for at det dreide seg om de ønskede opplysninger fra notatet. Det vises her til at notatet også angikk forhold knyttet til Israel, Tyrkia og Iran. Det anføres for øvrig at slike opplysninger antagelig ville ha vært mer interessante for Irak enn militæropplysninger fra Forsvarets Høgskole.

Mottak av større pengebeløp synes av retten å være ansett for bevis av betydning for overlevering av dokumenter/opplysninger av straffeloven § 90-karakter: ”Utbetaling av slike beløp kan ikke forklares som godtgjørelse for den type materialet tiltalte hevder han har gitt Mohammed” (s. 242, 2. avsnitt, 2. setning).

Retten uttalelse må forstås slik at det materialet Treholt har forklart at han overleverte ikke kan være riktig, som følge av utbetalingen av ”slike” (les: høye) beløp. Det anføres at en slutning om overlevering av dokumenter/opplysninger av straffeloven § 90-karakter, ikke kan trekkes på grunnlag av beløpenes størrelse (som for øvrig er bestridt – Treholt erkjenner mottak av \$ 40.000, mens retten legger \$ 60.000 til grunn).

(...)

Endelig nevnes at retten ved sin bevisbedømmelse også i forhold til Irak synes å ha lagt vekt på en melding fra den anonyme kilden Godievskij: ”I følge sikker kilde var Arne Treholt rekruttert av irakerne etter at det var oppdaget at det var mulig å bestikke Arne Treholt. Hovedårsaken var Arne Treholts gambling og kvinner. (Min utheving.) Irakerne hadde ikke kjennskap til at Arne Treholt også arbeidet for KGB” (s. 243, siste avsnitt og s. 244, 1. avsnitt). Det vises her til min redegjørelse foran angående forholdet til anonym vitneførsel, annenhåndsopplysning og EMK.”

5.4.1.15 Øvrige anførsler

Treholt har i støtteskrivet tatt opp en rekke forhold bl.a. av rettslig karakter, jf. nedenfor under pkt. 5.4.3.15.

5.4.2 Påtalemyndighetens bemerkninger

5.4.2.1 Forhåndsdomming

Med hjemmel i tjenestemannsloven § 15 ga regjeringen den 6. april 1984 Treholt avskjed fra stillingen som byråsjef i Utenriksdepartementet. Utenriksdepartementet fant det riktig å utbetale Treholt 2/3 av hans tidligere lønn inntil Stortinget hadde tatt stilling til bortfall av lønnen. Stortinget fulgte opp med et vedtak

4. juni 1984 om opphør av utbetalingen av 2/3 lønn i medhold av Grunnloven § 22.

Stortingets vedtak var ikke i strid med Grunnloven § 22. Grunnlovsmessigheten er behandlet av professor Johs. Andenæs i Lov og Rett for 1998 på side 575, hvor det heter:

”Når det gjelder opphøret av lønnsutbetaling, var det en konstitusjonell finesse som enkelte, også stortingsrepresentantene, har hatt vanskeligheter med. Etter grl. § 22 beholder en avskjediget embetsmann to tredjedeler av sin gasje inntil neste storting avgjør om vedkommende skal ha pensjon. Spørsmålet var om man skulle ta bestemmelsen på ordet, slik at man måtte vente til neste storting med å stoppe utbetalingen. Man kom imidlertid til at dette ikke var nødvendig, og at avgjørelsen kunne tas av det sittende storting. Jeg synes ikke det kan være tvil om at dette var riktig. Bestemmelsen i grl. § 22 er formulert ut fra det som var det normale i 1814, da Stortinget bare satt sammen noen måneder hvert tredje år. Tanken med bestemmelsen må være at spørsmålet om å stoppe lønnsutbetalingen skal forelegges Stortinget, ikke å fastsette når dette skal skje.”

Slik påtalemyndigheten ser det, var Stortingets vedtak ikke i strid med EMK artikkel 6 nr. 2. Stortingets vedtak var en naturlig oppfølging av regjeringens avskjedsvedtak. Uansett hva Treholt ville bli funnet skyldig i ved en senere rettssak, hadde han i avhør erkjent forhold som ga grunnlag for avskjed etter tjenestemannsloven § 15.

I støtteskrivet heter det:

”Når landets lovgivende forsamling uttaler seg om skyldspørsmålet i en straffesak forut for domstolsbehandling er dette et klart brudd på uskyldspresumsjonen”.

Påtalemyndigheten bemerker til dette at det ikke var Stortinget i kraft av lovgivende forsamling som gjorde vedtaket. Stortinget hadde klar hjemmel i Grunnloven § 22, og vedtaket må vel heller anses som et utslag av Stortingets rolle som bevilgende myndighet.

Det viktigste er imidlertid at Stortinget overhodet ikke har uttalt seg om skyldspørsmålet i tilknytning til vedtaket om opphør av lønn. I

innstillingen fra utenriks- og konstitusjonskomiteen (Innst. S. nr. 281 (1983–84)) har komiteen funnet grunn til å uttale følgende:

”Komitéen understreker også at den i den foreliggende innstilling ikke tar noe standpunkt til den siktelse som er reist mot vedkommende embetsmann.”

I debatten i Stortinget understreket flere av de stortingsrepresentantene som hadde ordet, at Stortinget ikke tok stilling til siktelsen mot Treholt. Det de påberopte EMD-avgjørelser om brudd på uskyldspresumsjonen har til felles, er at de gjelder uttrykkelige uttalelser om skyldspørsmålet, dels av politikere i posisjoner som tilsier at de ikke bør uttale seg om skyldspørsmålet i det hele tatt. I Treholt-saken utførte riksadvokaten, regjeringen og Stortinget de funksjoner som de etter lovgivningen er pålagt.

På denne bakgrunn mener påtalemyndigheten at verken riksadvokatens pressemeldinger, regjeringens vedtak om avskjed eller Stortingets vedtak om opphør av lønn og pensjon innebærer noe brudd på EMK artikkel 6 nr. 2.

5.4.2.2 Anonym vitneførsel

Slik påtalemyndigheten ser det, reiser bruken av et anonymt tredjehåndsvitne to rettslige problemstillinger. Den første problemstillingen dreier seg om bruken av såkalt ”hearsay evidence”. Den andre problemstillingen knytter seg til at kilden for opplysningene ikke ble navngitt.

I norsk straffeprosess er det ikke noe forbud mot at et vitne forklarer seg om opplysninger om andre personers iakttagelser. Tvert om har et vitne plikt til å forklare seg også om det han har hørt av andre. Det blir rettens sak å bedømme hvilken vekt man skal legge på et vitneprov med ”hearsay evidence”, jf. Andenæs: *Norsk straffeprosess*, bind I, side 216. Ved å tillate den form for vitneførsel vil man naturligvis ikke gis anledning til å avhøre den opprinnelige

kilden for opplysningene. Forsvarerne hadde full adgang til krysseksaminasjon av politiinspektør Tofte, selv om det trolig var relativt lite han hadde adgang til å si. Politiinspektør Tofte måtte forklare seg innen rammen av det samtykke til fritak fra taushetsplikt som Justisdepartementet hadde gitt i brev av 27. februar 1985.

Det andre forholdet dreier seg som sagt om at kildens navn ikke kom frem i retten. Det forhold at verken lagmannsretten eller tiltalte og hans forsvarere ble gjort kjent med identiteten til den personen som hadde gitt opplysninger til POT, kan ikke være i strid med EMKs krav om "fair trial".

EMDs dom i saken *Kok mot Nederland* (2000) viser at det som ble gjort i Treholt-saken klart ligger innenfor de krav EMK setter. Kok-dommen gjaldt en sak der en person var dømt for narkotikaforbrytelse og ulovlig våpenbesittelse etter tips fra en informant. Informantens politiforklaring ble benyttet som bevis i saken, men informanten ble gitt anonymitet og ble ikke ført som vitne. EMD fant at frykten for represalier hadde tilstrekkelig styrke, og at det var gjort tilstrekkelige undersøkelser for å bekrefte den. I rettens vurdering heter det:

"In the circumstances of the present case, which include the fact that the applicant was reasonably suspected (and later convicted) of membership of a criminal organisation involving itself in very serious drugs and firearms offences and the fact that the applicant was armed with loaded pistol at the time of his arrest, the Court considers that the applicant could reasonably have expected to be perceived as a threat by persons aware of his dealing. It cannot therefore be said that the Netherlands courts acted unreasonably by refusing to release any further information to him, or that their refusal was arbitrary. Accordingly there were sufficient reasons for keeping secret the identity of the informant."

I Kok-dommen trekkes også frem et annen viktig moment i vurderingen av om anonym vitneførsel skal tillates, nemlig bevisets betydning.

I dommen heter det:

”In the Court’s view, in assessing whether the procedures involved in the questioning of the anonymous witness were sufficient to counterbalance the difficulties caused to the defence due weight must be given to the above conclusion that the anonymous testimony was not in any respect decisive for the conviction of the applicant. The defence was thus handicapped to a much lesser degree.”

I Treholt-saken representerte ikke Treholt selv noen direkte trussel. Derimot ville dobbeltagenten som ble brukt som kilde, kunne bli henrettet av sovjetiske myndigheter dersom KGB hadde fått kunnskap om at han samarbeidet med en vestlig etterretningstjeneste. Med andre ord forelå det utvilsomt tilstrekkelige grunner for å holde hans identitet skjult og heller ikke gi opplysninger i lagmannsretten om hvilken samarbeidende tjeneste POT hadde fått opplysningene fra. I Treholt-dommen ble spørsmålet om hvilken vekt man kan tillegge denne type bevis uttrykkelig drøftet. Lagmannsretten understreket at de opplysninger som politiinspektør Tofte har referert fra samarbeidende tjenester, ikke i noe tilfelle har vært lagt til grunn som avgjørende bevis mot tiltalte.

Etter dette kan det ikke være tvil om at det som skjedde under lagmannsrettens behandling av disse opplysningene, ikke var noe brudd på EMK, heller ikke på bakgrunn av den rettspraksis som i ettertid har klargjort hva som kan tillates.

5.4.2.3 Overrumpling

Domfelte ble i politiavhør 17. januar 1985 foreholdt at politiet var kjent med at det i hans dokumentmappe var \$ 10 000 etter Helsinki-møtet den 14. mai 1983 og \$ 30 000 etter Wien-møtet den 19. august 1983. Forsvareren var til stede under avhøret. Det er intet klanderverdig i at politiet først på et sent tidspunkt under etterforskningen gjorde Treholt kjent med dette.

Ifølge en av aktorene, daværende statsadvokat Tor-Aksel Busch, ble rapporter om ransakingene, bilder av penger og 7. sans og ordrene fra overvåkingssjefen lagt inn i saken. Forsvarergjenpartene var identiske med originalsaken, og materialet var således kjent for forsvarerne. Disse protesterte heller ikke under vitneførselen om pengebeviset, heller ikke under fotofremvisningen.

Støtteskrivets beskrivelse av hva som skal ha skjedd, baserer seg på opplysninger i Haugestads bok "Kappefall". Advokat Haugestad var ikke forsvarer under hovedforhandlingen og har således ikke førstehånds kunnskap om hva som foregikk.

På bakgrunn av ovenstående redegjørelse synes det åpenbart at kontradiksjonsprinsippet ikke er krenket ved fremleggelsen av pengebeviset. Subsidiært hevdes at pengebeviset har vært særdeles grundig behandlet i de tidligere gjenopptakelsesrundene, slik at et eventuelt brudd på EMK artikkel 6 nr. 3 b under enhver omstendighet er reparert.

5.4.2.4 Ransakingene 17. mai og 22. august 1983 – pengebeviset

Det vises til redegjørelsen ovenfor under pkt. 5.3.1.

5.4.2.5 Sirkelresonnementet

Etter påtalemyndighetens syn foreligger ikke noe sirkelresonnement. Det resonnement som står på side 67 i dommen, knytter seg til pengebeløp mottatt i tiden august 1981 til oktober 1983. Det andre resonnementet, som står i dommen på side 66, må trolig antas å gjelde den delen av inndragningen som er fastsatt skjønnsmessig og som gjelder de to foregående tidsperioder.

Det skal nevnes at Høyesterett i den første gjenopptakelsesrunde la til grunn en forståelse tilnærmet lik den ovennevnte, jf. Rt. 1988 side 824 på side 847.

Om man ikke godtar en slik forståelse av domspremissene, hevder påtalemyndigheten at det likevel ikke kan sies å foreligge noen sirkelslutning. Det er ikke noe uriktig form for bevisvurdering å la to selvstendige bevismomenter underbygge hverandre. Eksempelvis kan et vitne ha forklart at han så at gjerningspersonen tilførte fornærmede et slag med stor kraft. En legeerklæring dokumenterer omfattende skader. Om man betviler riktigheten av bevisene, kan det ikke være galt å la de to bevisene understøtte hverandre.

5.4.2.6 Treholts møter med Beljajev, Titov og Zjizjin

For å foreta en bevismessig vurdering av møtene med Titov og Zjizjin er det nødvendig å vie møtevirksomheten mellom Beljajev og Treholt en viss oppmerksomhet. Denne møtevirksomheten fant sted før Treholt ble introdusert for Titov og Zjizjin. Det var i årene 1967 til 1971 at Treholt jevnlig traff KGB-offiseren Beljajev.

Det foreligger ikke opplysninger om at Treholt gjorde noe straffbart i tilknytning til sin kontakt med Beljajev. Det er imidlertid kjent at etterretningsorganisasjoner ofte har en relativt lang rekrutterings- eller kultiveringsfase før en person verves som spion.

Lagmannsretten slår fast at Beljajev opptrådte temmelig aktivt for å festne, vedlikeholde og videreutvikle bekjentskapet med Treholt. Retten konkluderer fremstillingen av kontakten med Beljajev med at Treholt enten ikke oppfattet eller positivt overså de signaler om varsomhet som miljøet og hans egne erfaringer hadde gitt ham.

På side 67 i dommen er det vist til at kontakten med Titov, og i New York-perioden med Zjizjin, hele tiden hadde "en utpreget konspirativ karakter". Det konspirative ved møtene med Titov har lagmannsretten beskrevet på side 24 i dommen. Treholt hadde blant annet forbud mot å ringe Titov i ambassaden. I sin 7. sans noterte han bare møtetid og sted og ikke Titovs navn. Fra mai 1972 ble møterutinene supplert med avtaler om reservedatoer. Avtalene ble etter kort tid bare angitt med tegn i Treholts 7. sans. Det konspirative preget ved møtene med Zjizjin i New York er beskrevet i dommen på side 39, 40 og 43. Felles for kontakten med KGB-offiserene var at

Treholts overordnede ikke fikk vite om den. Heller ikke hans familie ble innviet i møtevirksomheten.

Det er også et vesentlig bevismessig poeng at Treholt valgte å opprettholde kontakten med Titov etter at Titov hadde blitt avslørt som føringsoffiser for den spionsiktede Gunvor Galtung Haavik i 1977 og var blitt utvist. Han hadde da seks møter med Titov, og var på vei til det syvende da han ble pågrepet.

I støtteskrivet sies det at Treholt og Titov møttes på steder de lett kunne bli gjenkjent og at de spaserte sammen i gatene. Det er trolig politiets etter hvert velkjente bilde fra Wien av Treholt i samtale med Titov og Lopatin som kan ha gitt et slikt inntrykk. Et slikt inntrykk stemmer imidlertid ikke med hva som rent faktisk skjedde.

Oppholdet ute på gaten var av minimal varighet. Hele opplegget fremstår og ble gjennomført som et møte mellom en føringsoffiser og en agent. Det var ingen kontakt mellom KGB-offiserene og Treholt umiddelbart før møtet. Rett før kl. 18.00 kom møtedeltagerne til fots samtidig som restauranten åpnet.

Restauranten ligger for øvrig fjernt fra sentrale deler av Wien. Treholt hadde med seg en konvolutt i en avis på vei til restauranten. Titov bar på en avis med en konvolutt i på vei fra restauranten. Treholt forlot restauranten etter de andre. Politiets spaningsbilde er resultatet av dyktig politiarbeid kombinert med en god del flaks.

Møtevirksomheten med Titov og Zjizjin hadde et betydelig omfang. Retten har ikke kunnet fastslå nøyaktig hvor mange møter som ble holdt. Antall møter med Titov i årene 1973 til og med 1976 er drøftet i avsnitt tre på side 29 i dommen. Antall møter med Zjizjin i New York er behandlet i tredje avsnitt på side 42 i dommen. Dertil kommer de såkalte tredjelandsmøtene med Titov, som fant sted både mens Treholt var i New York og etter at han var tilbake i Oslo. Bevisgrunnlaget for å si noe om omfanget av møtevirksomheten er dels Treholts egne forklaringer til politiet og i lagmannsretten og dels opptegninger i hans 7. sans.

5.4.2.7 Hjemmemarkivet

Treholts tilgang til graderte dokumenter er omhandlet en rekke steder i dommen. Det kan konstateres at det i støtteskrivet ikke bestrides at Treholt i årenes løp hadde tilgang til en betydelig mengde graderte opplysninger. Treholts hjemmearkiv, som han for øvrig tok med seg til New York da han oppholdt seg der og som ble beslaglagt hjemme i hans leilighet i Oslo etter pågripelsen, er den mest konkrete bekreftelsen på hvordan Treholt forholdt seg til gradert informasjon.

Lagmannsretten skriver følgende om bevisverdien av hjemmearkivet på side 70:

”Retten understreker igjen at det som er trukket frem ovenfor av bevis i tilknytning til de dokumentene som retten finner er overlevert, kun er biter av det totale bevismaterialet. Også en rekke andre bevismomenter danner grunnlaget for rettens konklusjon med hensyn til hvilke dokumenter tiltalte har gitt KGB.”

I støtteskrivet heter det at Treholts notater fra Forsvarets høgskole på ingen måte var egnet for etterretningsvirksomhet. Det er på det rene at kompromitteringen av opplysninger som Treholt fikk ved Forsvarets høgskole, må ha skjedd på en noe annen måte enn mesteparten av den øvrige etterretningsvirksomheten han ble funnet skyldig i. Dette fordi opplysningene ikke var nedfelt i dokumenter som kunne overleveres til KGB og den irakske etterretningstjenesten.

Blant de dokumentene som ble funnet hjemme hos Treholt etter pågripelsen, var en del skrevet ut på maskin. I påtalemyndighetens tilsvarende til gjenopptakelsesbegjæring nr. 1 skrev statsadvokatene som var aktorer i lagmannsretten, følgende:

”Domfelte kunne i lagmannsretten ikke gi noen troverdig forklaring på hvorfor disse notatene var tatt og hvorfor han hadde maskinskrevet en del av disse. Som nevnt ovenfor var det heller ikke lett å forklare at man i beslaget fant kopier av hans maskinskrevne avskrifter. Han hevdet i lagmannsretten at disse var gitt til hans politiske meningsfeller i Norge. Han nevnte at Jens Evensen og Einar Førde kunne ha mottatt disse. Så vel Evensen som Førde benektet i lagmannsretten helt kategorisk å ha

mottatt noe som helst av det aktuelle materialet, etter å ha blitt forevist dette i retten.”

Når det gjelder Treholts ”oppgradering” av enkelte notater, dvs. påføring av høyere graderingsnivå, skal det nevnes at oppgraderingen fremstår som nokså meningsløs med mindre dette var gjort for å øke betydningen av meldingen hos mottakeren.

5.4.2.8 Fornebu-beslaget

Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderinger som er foretatt av dette beslaget, som bestod av i alt 66 dokumenter, i forbindelse med Treholts første begjæring om gjenopptakelse. Høyesteretts kjæremålsutvalg kunne ikke se at det var påvist noen svikt ved lagmannsrettens resonnement vedrørende Fornebu-beslaget og uttalte videre at Fornebu-beslaget inngikk som ett blant flere momenter i rettens vurdering av Treholts troverdighet.

5.4.2.9 Treholts politiforklaringer

Lagmannsretten har på side 60 til 63 i dommen foretatt en grundig vurdering av Treholts generelle troverdighet. Særlig har lagmannsretten valgt å beskrive hvilken vekt den har lagt på Treholts forklaring i forhold til de første politiforklaringene.

På side 62 i ”Kappefall” beskyldes lagmannsretten for å ha gjort et ”snedig forsøk” på å ”autorisere politiets klare brudd på bestemmelser i loven og påtaleinstruksen”. Haugestads påstand savner grunnlag i virkeligheten. Det kan ikke påvises at det under avhørene ble gjort noen brudd på de regler som gjelder for gjennomføring av politiavhør.

Daværende aktorer i lagmannsretten har blitt kontaktet i anledning spørsmålet om domfeltes politiforklaringer ble forelagt for lagmannsretten. De har begge bekreftet at det ikke skjedde.

5.4.2.10 Enkeltforbrytelse eller fortsatt forbrytelse

Slik påtalemyndigheten ser det, er lagmannsrettens lovanvendelse med hensyn til å betrakte de enkeltstående overleveringene som en fortsatt forbrytelse, utvilsomt riktig. En slik lovanvendelse har solid støtte både i teori og i rettspraksis. For det første vises til Andenæs: *Alminnelig strafferett*, 5. utgave, side 366 flg. med henvisninger til rettspraksis. For det andre vises til Andenæs: *Norsk straffeprosess*, Bind I, 3. utgave, hvor de prosessuelle konsekvenser av å anse flere handlinger som en fortsatt forbrytelse er behandlet. Av nyere litteratur om emnet kan nevnes en artikkel av Ørnulf Øyen i *Jussens Venner* 2005 side 218. Her nevnes uttrykkelig at domspremissene må være så vidt utførlige at ankeinstansen kan prøve om en fortsatt forbrytelse foreligger. Det kan ikke være tvil om at lagmannsrettens dom tilfredsstillende dette kravet.

I støtteskrivet vises det til professor Torstein Eckhoffs artikkel i *Lov og Rett* 1986 side 392. Den konklusjonen Eckhoff kommer til når det gjelder Treholt-saken, og som får tilslutning i støtteskrivet, synes å ha sin primære begrunnelse i Eckhoffs bedømmelse av bevisene, som er en annen enn den bevisbedømmelsen som lagmannsretten foretok. Med lagmannsrettens bevisresultat kan det ikke herske tvil om at det var riktig å bedømme forholdene som en fortsatt forbrytelse.

5.4.2.11 Anvendelsen av straffeloven § 90

I tillegg til at det skal ha funnet sted en åpenbaring av opplysninger, krever straffeloven § 90 at opplysningene rent faktisk var hemmelige og at de bør holdes hemmelige av hensyn til rikets sikkerhet. Slik paragrafen er formet, kreves således både en bevisvurdering og en lovanvendelse som innebærer utøvelse av et skjønn.

Lagmannsretten har foretatt meget grundige drøftelser av om vilkårene for domfellelse etter § 90 foreligger. Fra side 84 til side 103 i dommen er det en generell drøftelse av de objektive straffbarhetsvilkårene. Fra side 105 til 220 drøftes § 90 i relasjon til

tiltalens enkeltposter som angir de dokumenter, foredrag og en øvelse som påtalemyndigheten mente det var gitt opplysninger fra.

De vurderingene som retten skulle foreta ved anvendelsen av § 90, var av en slik karakter at det var behov for kompetanse utover den rent juridiske. Retten måtte blant annet foreta en konkret bedømmelse av skademulighetene. Kompleksiteten av slike vurderinger er for så vidt godt beskrevet av Eckhoff i nevnte artikkel i Lov og Rett. Eckhoff synes imidlertid å mene at vurderingene dreier seg om så usikre hypoteser og innviklede årsaksforhold at det nærmest ikke lar seg gjøre å foreta slike bedømmelser.

Lagmannsretten støttet seg på omfattende sakkyndige vurderinger. Lovens ordning er at det normalt skal oppnevnes to sakkyndige. Allerede i mars 1984 oppnevnte Oslo forhørsrett fire sakkyndige. De som ble oppnevnt var professor Finn Seyersted, ambassadør Thor Boye, ambassadør Frithjof Jacobsen og generalmajor Bjørn Egge, som alle hadde betydelige kunnskaper om utenriks- og sikkerhetspolitikk. Disse ble også oppnevnt av lagmannsretten. På første dag under rettsforhandlingene ba forsvarerne om at ytterligere tre sakkyndige skulle oppnevnes, noe som i første omgang ikke ble tatt til følge. Etter begjæring fra aktoratet ble imidlertid to av de ekstra sakkyndige som forsvarerne ønsket, oppnevnt av lagmannsretten den 7. mars 1985. De to var direktør Willy Østreng ved Nansenstiftelsen og forsker John Kristian Skogan ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Det er på det rene at forsvarerne under hovedforhandlingen la frem et meget betydelig åpent materiale som retten kunne ta i betraktning ved vurderingen av om opplysningene allerede var kjent, og slik sett ikke hemmelige. Dette materialet ble gjenstand for vurdering også av de sakkyndige, jf. dommen side 91 og 92.

I støtteskrivet inviteres i realiteten kommisjonen til å etterprøve de grundige vurderingene som lagmannsretten foretok og som lagmannsretten baserte på omfattende sakkyndige uttalelser fra hele seks sakkyndige. Påtalemyndigheten vil hevde at det er en bortimot umulig oppgave. Også i støtteskrivet erkjennes det at det er en meget

vanskelig oppgave å foreta en slik gjennomgang om lag 25-30 år etter at opplysningene skal ha vært overlevert.

Påtalemyndigheten finner også grunn til å peke på at når overtredelsene av § 90 betraktes som en fortsatt forbrytelse, vil spørsmålet om noen av dokumentene med urette er subsumert under denne bestemmelsen, ikke være et spørsmål som har betydning for skyldspørsmålet. Hvis enkelte dokumenter eventuelt ikke skulle høre inn under § 90, vil det kun ha betydning for straffutmålingen.

Lagmannsrettens rettsanvendelse hva gjelder straffeloven § 90 kan – slik påtalemyndigheten ser det – ikke på noen måte være et ”særlig forhold” som gjør det tvilsomt om dommen er riktig.

5.4.2.12 Subjektiv skyld

Påtalemyndigheten kan ikke se at det er reist innvendinger mot lagmannsrettens vurdering av den subjektive skyld som tilsier gjenåpning av saken.

5.4.2.13 Provokasjon

Støtteskrivets anførsel om at det forelå ulovlig provokasjon i Treholt-saken, baserer seg på et uriktig faktum. Det har ikke fremkommet opplysninger om at politiet eller andre myndigheter tok initiativ til at Treholt skulle tas opp på høgsolen for å sikre beviser mot ham. Påstanden i støtteskrivet om at opptaket på Forsvarets høgsolen nærmest ble ”iscenesatt av POT”, savner grunnlag i faktum.

5.4.2.14 Forholdet til Irak

I støtteskrivet bestrides lagmannsrettens bevisvurdering hva gjelder overlevering av dokumenter/opplysninger av § 90-karakter til Irak. Som det fremgår av dommen har retten basert sin bevisvurdering på flere momenter. Retten har lagt vekt på Treholts egne forklaringer,

på den mottatte betalingen, på spaningsopplysninger fra Treholts møte med Mohammed i Athen i oktober 1983 og ikke minst på innholdet i det notatet som Treholt hadde i sin attachékoffert da han ble pågrepet 20. januar 1984.

Påtalemyndigheten kan ikke se at det i støtteskrivet fremkommer opplysninger om Treholts forhold til iraksk etterretningstjeneste som gir grunnlag for gjenåpning av saken på dette punkt.

5.4.3 Kommisjonens vurderinger

Treholt har i sin begjæring om gjenåpning anført at Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) ble brutt på flere punkter da saken var under etterforskning og pådømmelse, jf. ovenfor under pkt. 5.4.1.

Kommisjonen vil derfor først redegjøre kort for konvensjonens stilling i norsk rett. Et krav om gjenåpning kan imidlertid ikke bygges direkte på EMK, men eventuelt på bestemmelsene i straffeprosessloven §§ 391 nr. 2 og 392 annet ledd. I dette tilfelle er kun sistnevnte bestemmelse aktuell, idet det ikke foreligger noen dom fra internasjonal domstol mot Norge i saken.

Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK) ble ratifisert av Norge 15. januar 1952. Konvensjonen stiller blant annet krav til behandlingsmåten i straffesaker.

Grunnloven § 110 c, som ble tilføyd i 1994, fastslår at det påhviler statens myndigheter å respektere og sikre menneskerettighetene, og at nærmere bestemmelser skal gis ved lov.

Ved menneskerettsloven 21. mai 1999 nr. 30 er EMK inkorporert i norsk rett. Det følger av loven § 2 at bestemmelsene i EMK skal gjelde som norsk lov i den grad de er bindende for Norge, og etter § 3 skal EMK ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning, herunder straffeprosessloven.

Formålet med Grunnloven § 110 c og menneskerettsloven var å klargjøre og styrke menneskerettighetenes internrettslige stilling.

Gjeldende straffeprosesslov § 4 har selvstendig betydning ved at den på straffeprosessens område inkorporerer folkeretten. Straffeprosessloven av 1887 § 5 inneholdt en tilsvarende bestemmelse, som ble vedtatt i 1962.

Høyesterettspraksis forut for vedtakelsen av menneskerettsloven av 1999 viser at EMK var ansett som en viktig rettskilde.

Høyesteretts to første avgjørelser om menneskerettighetene kom i 1961 og 1966. I 1970-årene var det kun en dom i Høyesterett som omhandlet EMK. Norsk Retstidende inneholder for årene 1980-1989 17 avgjørelser som omhandler EMK.

Høyesterett kom med en viktig prinsipiell uttalelse i avgjørelsen gjengitt i Rt. 1984 side 1175. Det uttales her at dersom flere tolkninger av norsk lov er mulig, skal rettsanvender velge den løsning som samsvarer med folkeretten.

I Rt. 1997 side 580 uttalte Høyesterett at norsk rett antas å være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser. Ved klar motstrid mellom folkerettslige bestemmelser og norsk rett, vil imidlertid utgangspunktet være at den interne rett går foran.

Utover på 1990-tallet økte antallet saker for Høyesterett der EMK var påberopt, og økningen har fortsatt. De fleste sakene gjelder anvendelse av straffeprosessloven. EMK og praktiseringen av denne ved Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) har fått en stadig mer sentral plass som rettskilde.

I kjennelse i gjenopptakelsessak uttalte Høyesterett i plenum i Rt. 2003 side 359 at forståelsen av EMK protokoll 7 artikkel 4 (rett til ikke å bli stilt for retten eller straffet to ganger) gjennom EMDs og Høyesteretts praksis hadde vært gjenstand for en vesentlig utvikling etter at den ble vedtatt. Høyesterett endret i 2002 (Rt. 2002 side 557) sin rettsoppfatning og fant at forhøyet tilleggs�katt var til hinder for senere straffesak om samme forhold. En tidligere høyesterettsdom i straffesak (Rt. 1998 side 442) ble under henvisning til den endrede rettsoppfatning begjært gjenopptatt i medhold av straffeprosessloven § 392 første ledd. Basert blant annet på hensynet til forutberegnelighet, innrettelse og domstolens rolle som rettsutvikler,

kom Høyesterett til at begjæringen om gjenopptakelse ikke kunne tas til følge.

Med det standpunkt kommisjonen tar til påberopt konvensjonsstrid, jf. nedenfor, er imidlertid spørsmålet om anvendelse av EMK etter dagens rettsoppfatning på allerede avgjorte saker uten betydning for spørsmålet om gjenåpning av saken mot Treholt.

5.4.3.1 Forhåndsdomming

EMK artikkel 6 nr. 2 lyder slik: ”Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.” Uskyldspresumsjonen er, og har vært, et grunnleggende prinsipp også i norsk straffeprosess.

Formålet med uskyldspresumsjonen er å hindre at uskyldige personer blir straffet, og ivareta omdømmet til den som er under etterforskning inntil straffeskyld eventuelt er konstatert av en domstol, jf. Sverre Erik Jebens: *Menneskerettigheter i straffeprosessen*, side 436.

Bestemmelsen retter seg mot påtalemyndigheten og domstolene, og gjelder både under etterforskningen og ved hovedforhandlingen. Videre omfatter bestemmelsen andre statsorganer og de som opptrer på vegne av disse.

Stortingets rolle

Mens Treholt-saken ennå var i etterforskningsfasen, ble Treholt ved kongelig resolusjon 6. april 1984 gitt avskjed fra sitt embete. Vedtaket ble fattet i medhold av lov om statens tjenestemenn m.m. av 4. mars 1983 § 15. Deretter fattet Stortinget vedtak om opphør av Treholts pensjon og lønn. Stortingets vedtak ble truffet i medhold av Grunnloven § 22 første ledd, annet og tredje punktum.

Treholt har hevdet at særlig Stortingets vedtak må tolkes som en konstatering av straffeskyld i strid med uskyldspresumsjonen, jf. ovenfor under punkt 5.4.1.1. Det er vist til at når vedtaket er truffet

av landets lovgivende forsamling, er det åpenbart egnet til å påvirke opinionen og domstolene.

I Innst. S. nr. 281 (1983-84) fremgår følgende, side 2 flg.:

”K o m i t é e n tar til etterretning at Arne Treholt ved kongelig resolusjon av 6. april 1984 er gitt avskjed med hjemmel i tjenestemannsloven § 15 (...)

K o m i t é e n vil peke på at avskjedsvedtaket på vanlig måte vil komme inn under den konstitusjonelle kontroll i forbindelse med statsrådsprotokollene som blir forelagt Stortinget hvert år. K o m i t é e n understreker også at den i den foreliggende innstilling ikke tar noe standpunkt til den siktelse som er reist mot vedkommende embetsmann.”

Vedtaket ble, mot to stemmer, truffet i samsvar med innstillingen.

Vedtaket om opphør av lønn og pensjon for en embetsmann tilligger etter Grunnloven et samlet Storting, og faller utenfor Stortingets lovgivende myndighet. Vedtaket må derfor anses som en del av Stortingets oppgaver som bevilgende myndighet.

Kommisjonen ser Stortingets vedtak som en oppfølging av regjeringens beslutning om å gi Treholt avskjed. Regjeringens avskjedsvedtak var hjemlet i tjenestemannsloven § 15, og fremstår som godt forankret i hva Treholt på dette tidspunkt hadde erkjent i politiavhør.

Så vel regjeringen som Stortinget kunne imidlertid ha ventet til dom forelå, før vedtak om avskjed og opphør av lønn og pensjon ble fattet. Suspensjon av Treholts ansettelsesforhold kunne ha vært tilstrekkelig.

Håndteringen av Treholts ansettelsesforhold kan ha vært uheldig opinionsdannende, men dette har neppe vært utslagsgivende for den dømmende retts vurderinger. Kommisjonen kommer noe nærmere tilbake til dette i den samlede vurdering under pkt. 5.5.

Kommisjonen finner ikke at uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6 nr. 2 er krenket. Stortinget uttalte seg ikke om skyldspørsmålet i den straffesak som var under etterforskning, men reservert seg tvert om eksplisitt mot å ta stilling til den siktelse som forelå, jf. ovenfor. Saken skiller seg i så måte fra de saker Treholt har påberopt fra EMD, der myndighetspersoner hadde uttalt seg offentlig om skyldspørsmålet i etterforskningsfasen.

Kommisjonens kan heller ikke se at Stortingets vedtak strider mot de krav til behandling av slike saker som er fastsatt i Grunnloven § 22. Spørsmålet om hva som etter Grunnloven § 22 regnes som ”næste Storting” er problematisert i innstillingen, og særskilt utredet av Justisdepartementets lovavdeling før Stortinget gjorde sitt vedtak, se innstillingen side 2. Det vises for øvrig til den redegjørelse for grunnlovsmessigheten av vedtaket som er gitt av professor Johs. Andenæs i Lov og Rett 1998 side 575, gjengitt ovenfor i pkt. 5.4.2.1.

Andre myndigheters rolle

Temaet forhåndsdømming er også drøftet i tidligere gjenopptakelsessak, herunder ble riksadvokatens pressemeldinger vurdert uten at disse ble funnet uriktige eller uheldig opinionsdannende. Heller ikke kommisjonen kan se at det er holdepunkter for at noen av de involverte myndigheter har opptrådt i direkte strid med uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6 nr. 2, på en måte som gjør at det får avgjørende betydning for gjenåpningsspørsmålet.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.2 Anonym vitneførsel

Anførselen om anonym vitneførsel gjelder det forhold at retten tillot politiinspektør Ørnulf Tofte å gjengi opplysninger som norsk politi hadde fått fra utenlandsk etterretning, og som de igjen hadde fått fra en kilde, uten å opplyse kildens identitet.

Det fremgår av lagmannsrettens rettsbok at Justisdepartementet i vedtak 27. februar 1985 hadde gitt samtykke etter straffeprosessloven (1887) § 180 nr. 1 til at Tofte forklarte seg for retten, men med det forbehold at det ikke ble tillatt å oppgi fra hvilke sikkerhets- og etterretningstjenester opplysningene skrev seg.

Treholts forsvarere protesterte mot denne begrensningen og fremholdt at retten ikke kunne ta imot forklaring fra Tofte om forhold han på grunn av dette forbeholdet ikke kunne forklare seg fullt ut om.

Retten fant likevel at det var rettslig adgang til å gi et slikt delvis samtykke, og at hensynet til sakens opplysning tilsa at retten hørte Tofte med det forbehold som var tatt. Retten bemerket at den forutsatte at Tofte opplyste om karakteren av de opplysninger som ble holdt tilbake, herunder at det ble klarlagt om norsk overvåkningstjeneste hadde sin viten direkte fra kilden eller om dens viten var ervervet gjennom mellomledd, og i så fall hvilke mellomledd. Spørsmål til klarlegging av arten av de opplysninger som ble holdt tilbake, måtte også kunne stilles.

Ifølge EMK artikkel 6 nr. 3 d har en siktet rett til bl.a. ”å avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham”.

Bevisforbud som angitt i straffeprosessloven (1887) § 180 nr. 1, jf. ovenfor, antas ikke i seg selv i strid med EMK artikkel 6 nr. 3 d som omhandler siktedes rett til vitneførsel, jf. *Jebens: Menneskerettigheter i straffeprosessen*, side 527 vedrørende forholdet til gjeldende straffeprosesslov (§ 117). Bevisforbudene og begrensningene i adgangen til vitneførsel i straffeprosessloven skal ivareta beskyttelsesverdige interesser, i dette tilfelle hensynet til rikets sikkerhet. Dette er relevante hensyn i forhold til EMK.

Partene er uenige om man står overfor en gjenfortelling av en forklaring fra anonym tredjemann (anonym vitneførsel), eller om det er tale om vitnets egen forklaring ("hearsay evidence").

Norsk rett har ikke noe forbud mot "hearsay evidence", jf. Magnus Matningsdal: *Siktedes rett til å eksaminere vitner*, side 146.

Høyesterett har vurdert problemstillingen i flere avgjørelser der tjenestemenn hadde forklart seg om hva vitner og tiltalte hadde forklart til dem (Rt. 1990 side 1221, Rt. 1992 side 792 og Rt. 2001 side 29).

Avgjørelsene viser at det beror på en konkret vurdering om tjenestemannens forklaring skal regnes som gjengivelse av et annet vitnes forklaring, eller om det er tale om "hearsay" som er tillatt, jf. Matningsdal, side 148. Matningsdal konkluderer slik:

"Etter min mening må vurderingen ta utgangspunkt i om vitnet har forklart seg "av egen maskin", eller i hvilken utstrekning vedkommendes utsagn har karakter av svar på spørsmål fra politibetjenten. Jo mer det siste elementet gjør seg gjeldende, jo lettere vil det være tale om en omgåelse av forbudet mot opplesning."

Det Tofte forklarte seg om er gjengitt i den delen av dommen som fortsatt er hemmelig. Kommisjonen har gjennomgått denne delen av dommen, og finner at det er gode grunner for å anse forklaringen fra Tofte som en egen forklaring, og ikke en gjenfortelling av et annet vitnes forklaring. Det vises her til at det Tofte forklarte seg om var opplysninger han hadde fått fra en samarbeidende tjeneste, som denne hadde fått fra en tredjemann. Innen rammen av Justisdepartementets samtykke ble Treholt gitt anledning til å stille Tofte spørsmål, slik at kravet til kontradiksjon er oppfylt for dette vitnets vedkommende.

Kommisjonen har likevel også vurdert om det innebærer et brudd på EMK at kildens identitet ble holdt skjult (anonym vitneførsel). EMD har behandlet flere saker om det strider mot EMK artikkel 6 nr. 1

(det generelle kravet til rettførdig rettergang) sammenholdt med nr. 3 d, at et vitnes identitet ble holdt skjult.

Jebens: *Menneskerettigheter i straffeprosessen*, oppsummerer EMDs praksis på dette området slik, side 565:

”EMDs praksis om bruk av anonyme vitner gir grunnlag for å trekke følgende konklusjoner: Spørsmålet om hvorvidt det kan benyttes anonyme vitner som bevis i en straffesak må avgjøres etter en helhetsvurdering, idet flere forhold har betydning. EMDs praksis gir imidlertid grunnlag for å oppstille noen hovedkriterier. Disse er behovet for anonym vitneførsel, siktedes mulighet for å avhøre vitnet og forklaringens bevismessige vekt.”

Etter kommisjonens syn er ikke konvensjonen brutt. For det første synes behovet for anonymitet tilstrekkelig begrunnet bl.a. i hensynet til kilden. Kilden var, etter det som ble opplyst, dobbeltagent og identifisering kunne medføre alvorlig fare for vitnets sikkerhet. EMDs dom i saken *Kok mot Nederland* (2000), viser at fare for represalier kan begrunne anonym vitneførsel.

Kommisjonen bemerker videre at Treholt hadde adgang til å avhøre vitnet Tofte innen rammene av Justisdepartementets samtykke til å avgi forklaring.

Endelig har kommisjonen lagt betydelig vekt på forklaringens begrensede bevisverdi. Lagmannsretten uttrykker det slik, jf. dommen side 79:

”Tiltaltes forsvarere har sterkt fremholdt betenkeligheten ved å bygge på opplysninger som det ikke er noen praktisk mulighet til å kontrollere, og som vi ikke kjenner bakgrunnen for. Det har fra tiltaltes side ikke vært anledning til å stille spørsmål til kilden, og opphavsmennene til opplysningene vet man intet om. Det kan under slike omstendigheter ikke ses bort fra at opplysningene tar sikte på å avlede politiets oppmerksomhet fra andre etterretningsoperasjoner, og informasjonene til norsk politi kan dessuten ha ukjente motiver. Heller ikke kan det utelukkes at opplysningene av en eller annen grunn inneholder bevisst desinformasjon.

Retten er enig med forsvarerne i at de opplysninger som er gjengitt foran, som bevis betraktet må brukes med stor forsiktighet av grunner som forsvarerne har pekt på. Retten vil derfor understreke at de opplysninger som politiinspektør Tofte har referert fra samarbeidende tjenester, ikke i noe tilfelle har vært lagt til grunn som avgjørende bevis mot tiltalte. Retten ser imidlertid på opplysningene som bekreftelse på det bevisresultat som retten på annet og selvstendig grunnlag er kommet frem til. Så langt er retten enig med påtalemyndigheten i at opplysningene utfyller helhetsbildet av bevisgrunnlaget mot tiltalte.”

Kommisjonen har ikke grunnlag for å tvile på at det er korrekt når lagmannsretten uttaler at Toftes vitneforklaring ikke har vært et avgjørende bevis mot Treholt.

Krekar-saken, Rt. 2007 side 1573, er påberopt av domfelte. Problemstillingen synes imidlertid ikke sammenlignbar, idet saken gjaldt prøving av et forvaltningsvedtak som bl.a. bygget på informasjon som var hemmelig for domstolen.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.3 Overrumpling

Treholt anfører at føring av pengebeviset bærer preg av overrumpling. Pengebeviset refererer seg til de pengefunn som ble gjort i Treholts leilighet under ransakingene 17. mai og 22. august 1983, jf. ovenfor under punkt 5.3.

Det generelle kravet om rettferdig rettergang i EMK artikkel 6 nr. 1 suppleres av artikkel 6 nr. 3 b, som fastsetter at siktede skal få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar. En bevisføring som innebærer en overrumpling av siktede, vil være i strid med dette prinsippet.

Straffeprosessloven (1887) inneholdt i 1985 også regler som må anses som utslag av et prinsipp om at overrumpling ikke er "fair trial", jf. §§ 292 tredje ledd og 331 fjerde og sjette ledd i.f.

Avhørene av Treholt startet 20. januar 1984. Allerede i avhør 6. februar 1984 forklarte Treholt seg om møtet med Titov og Lopatin i Wien 20. august 1983. Han forklarte at han hadde mottatt \$ 3 000 av Titov til dekning av reise og opphold. Han forklarte også at han hadde oppsøkt et kasino som lå i en gågate 5 – 10 minutter fra hotellet og der innkassert en spillegevinst på 10 000 eller 20 000 østerrikske shilling. Pengene skulle han dels ha brukt til å betale hotellet, dels skulle han ha vekslet disse til norske kroner i ulike banker i Norge.

Etter henvendelse til østerrikske myndigheter fikk norsk politi i januar 1986, d.v.s. etter at dom hadde falt i saken, opplyst at i Østerrike ble alle kasinogjester registrert ved inngangen. Det aktuelle kasinoet hadde ikke noen registreringer av Arne Treholt den 19. og 20. august 1983.

Først i avhør 17. januar 1985, mindre enn 6 uker før hovedforhandlingen startet 25. februar 1985, ble Treholt gjort kjent med politiets pengefunn i hans attachékoffert etter at møter med Titov hadde funnet sted. Forsvareren, advokat Underland, var ifølge rapporten til stede under dette avhøret.

Tidsmessig hadde påtalemyndigheten hatt god tid til å orientere Treholt og hans forsvarere om disse ransakingene. Det er imidlertid ikke nødvendig for kommisjonen å ta stilling til hvilke overveielser som lå bak beslutningen om ikke å gjøre Treholt kjent med pengefunnene på et tidligere tidspunkt av etterforskningen. For øvrig hadde den siktede etter straffeprosessloven av 1887 ikke rett til aktinnsikt på etterforskningsstadiet ved utenrettslig etterforskning, jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling 1969 side 277.

Advokat Underland, som var domfeltes hovedforsvarer i lagmannsretten, har i samtale med kommisjonens leder og utreder 8. april 2008 uttalt at han ikke ble overrumplet av påtalemyndigheten under rettsaken. Han kjente til at pengebeviset sannsynligvis ville bli ført og følte seg forberedt på å prosedere temaet. Å kreve bevisavskjæring var ikke aktuelt.

Advokat Underland tilbakeviste også Treholts påstand om at overvåkingssjef Erstad forut for straffesaken skal ha forsikret forsvareren om at pengemotiv ikke ville bli påberopt som bevis for spionasje.

Kommisjonens rapport fra samtalen med Underland er forelagt sakens parter for eventuelle kommentarer. I notat av 26. juni 2008 har advokat Arne Haugestad, som har bistått Treholt i forbindelse med de to tidligere gjenopptakelsesbegjæringer, uttalt seg til det som fremkom i kommisjonens samtale med advokat Underland. Advokat Haugestad hadde en annen oppfatning av spørsmålet om overrumpling, basert på kontakt han selv hadde med advokat Underland da han arbeidet med spørsmålet om gjenopptakelse kort tid etter at dom i saken hadde falt.

Kommisjonen legger til grunn det advokat Underland har forklart for kommisjonen, og finner at straffeprosessuelle prinsipper om rettferdig rettergang og tid til å forberede sitt forsvar, ikke er overtrådt på en slik måte at det gir grunnlag for gjenåpning av saken. Det bemerkes også at det gikk nesten seks uker fra Treholt og hans forsvarere ble gjort kjent med beviset til hovedforhandling ble innledet. De fikk dessuten kjennskap til beviset før tiltale ble tatt ut 31. januar 1985.

På denne bakgrunn kan det heller ikke være noen feil at retten ikke av eget tiltak utsatte forhandlingene i påvente av at forsvarerne skulle kunne forberede seg ytterligere på å imøtegå pengebeviset. Utsettelse ble heller ikke begjært av forsvarerne, selv om straffeprosessloven (1887) § 331 fjerde ledd åpnet for at forsvarerne

kunne begjært saken utsatt dersom de mente at beviset ikke var ”betimelig anmeldt”.

Domfeltes øvrige anførsler vedrørende tidspunktet for fremleggelse av fullstendig bevismateriale for forsvarerne samt når han selv ble gjort kjent med dette gjengitt ovenfor i punkt 5.4.1.3, er også vurdert.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.4 Ransakingene 17. mai og 22. august 1983 - pengebeviset

Arne Treholt har hatt en rekke innsigelser mot de to ransakingene og ”pengebeviset”. Innsigelsene har i hovedsak kommet etter domfellelsen, og var således ukjent for den dømmende rett. Av den grunn er de drøftet ovenfor under kommisjonens vurdering av om vilkårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er til stede. Spørsmålet her er om innsigelsene mot ransakingene mv. utgjør *særlige forhold* som *gjør det tvilsomt om dommen er riktig*, jf. straffeprosessloven § 392 annet ledd.

Det skal normalt mer til for å gjenåpne en sak etter straffeprosessloven § 392 annet ledd enn etter § 391 nr. 3. Det vises til den generelle fremstilling av de to bestemmelser som er gitt innledningsvis under punktene 5.3 og 5.4. Når kommisjonens standpunkt er at vilkårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 ikke er til stede selv om det foreligger nye omstendigheter eller bevis, jf. ovenfor, vil de samme nye omstendigheter og bevis derfor - isolert sett - heller ikke kunne lede til gjenåpning etter § 392 annet ledd. Innsigelsene mot ransakingene og pengebeviset vil imidlertid inngå i kommisjonens samlede vurdering under pkt. 5.5.

5.4.3.5 Sirkelresonnementet

Det påståtte sirkelresonnement er gjengitt i Treholts anførsler ovenfor.

Dette er også påberopt i Treholts første begjæring om gjenopptakelse. Kommisjonen finner det ikke umiddelbart lett å følge kjæremålsutvalgets tolkning av dommen på dette punkt, når utvalget i Rt. 1988 side 824 (side 847) foretar en distinksjon mellom de forskjellige utbetalingene. Kommisjonen oppfatter lagmannsrettens argumentasjon på en noe annen måte enn det kjæremålsutvalget har lagt til grunn. Kommisjonen forstår lagmannsretten dit hen at det her vises til de samlede utbetalinger over flere år.

Kommisjonen er enig med Treholt i at de to aktuelle avsnittene i dommen derfor fremstår som et argumentatorisk sirkelresonnement, og vil bemerke at denne måten å argumentere på utgjør en svakhet ved dommen. Resonnementet blir imidlertid ikke avgjørende, fordi annet bevismateriale støtter lagmannsrettens konklusjon. Uten de øvrige bevisene som foreligger i saken, ville dette ha representert et bevismessig problem ved dommen.

På bakgrunn av dette finner kommisjonen det ikke nødvendig å ta stilling til den subsidiære anførselen fra Treholt; - at påstått pengemottak før 1982 ikke kan tillegges betydning som bevis for overlevering av § 90-opplysninger, jf. støtteskrivet pkt. 9.2.1.

Forholdet kan isolert sett ikke føre til gjenåpning, men inngår i den samlede vurdering under pkt. 5.5.

5.4.3.6 Konspirativ kontakt med Titov og Zjizjin

Lagmannsrettens dom

Omfanget og karakteren av Treholts møter med Titov og Zjizjin er grundig gjennomgått i lagmannsrettens dom, se side 24 flg. og 39 flg. Retten fant at kontakten med Titov, og i New York-perioden

også med Zjizjin, hele tiden hadde en utpreget konspirativ karakter, dommen side 43 og 67.

Fra lagmannsrettens dom side 24 flg. siteres:

”Titov ga på et meget tidlig tidspunkt tiltalte instruksjoner for møtevirksomheten. Bevisførselen tyder på at tiltalte innrettet seg lojalt etter disse. Han hadde blant annet forbud mot å ringe Titov i ambassaden, og med ett unntak, som tiltalte fikk reprimande for, noterte han ikke Titovs navn, men bare møtetid og sted i sin 7.de sans. Fra 1972 gikk de som hovedregel over til å møtes til middag etter arbeidstid. Dette kan ha hatt naturlig sammenheng med forandringen i tiltaltes arbeidssituasjon. Som journalist hadde han inntil sommeren 1971 ofte kveldsvakter. Fra 1. juni 1971 begynte han som vitenskapelig assistent ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Kveldsmøter må derfor antas å ha stillet ham friere i sin kontakt med Titov. Tiltalte har forklart at middagene kunne vare opptil to timer. Det konspirative trekk ved forbindelsen med Titov økte senere i 1970-årene da Titov begynte å kjøre ut fra ambassaden lenge før møtene, åpenbart for å sikre seg mot at overvåkingspolitiet fulgte ham frem til møtestedet.

Tiltalte har understreket at han møtte også Titov i full åpenhet. De spiste sammen på restauranter i Oslo, hvor han når som helst kunne bli iaktatt og gjenkjent. Dette viser at kontakten med Titov ikke hadde noe hemmelig eller konspirativt preg. Etter rettens syn kan imidlertid de forholdsregler som Titov hadde truffet for møtevirksomheten, bare tenkes å ha hatt sikkerhetsmessig formål. Det er også påfallende at tiltalte aldri nevnte sin omgang med Titov til noen til tross for den vennskapelige og personlige side ved forbindelsen som han sterkt har fremholdt under hovedforhandlingen, og til tross for at han i sitt arbeide naturlig kunne ha legitim kontakt med sovjetdiplomater. Retten har festet seg ved at tiltalte både før og senere hadde for vane å skrive referater og notater om alle mulige emner og spørsmål som interesserte ham. I hans hjemmearkiv, som retten omtaler senere, er det en rekke eksempler på det. Det har imidlertid ikke latt seg ettervise ett eneste referat fra hans mange samtaler med Titov.

Fra mai 1972 ble møterutinene supplert med avtaler om reservedatoer som etter kort tid bare ble angitt med tegn i tiltaltes 7.de sans. Tiltalte har hevdet at han fra tid til annen også avtalte reservedatoer for møter med opptatte norske venner. Bevisførselen har ikke bekreftet dette, og retten ser bort fra at dette har vært tilfelle. Ordningen med reservemøter kom også i stand etter anvisning fra Titov.

Den 1. juni 1972 begynte tiltalte som pressesekretær i Arbeiderbevegelsens Informasjonskomite mot norsk EF-medlemskap. Det anses godtgjort at tiltalte traff Titov med jevne mellomrom også utover sommeren og høsten dette år. Etter tiltaltes forklaring møttes de som før for å diskutere aktuelle politiske spørsmål. Tiltalte har erkjent at møtene på dette tidspunkt hadde fått et irregulært preg. Han må også ha vært klar over at møtene ble holdt i Titovs regi og på hans premisser. Det er likevel uvisst om tiltalte på denne tiden innså at forbindelsen med Titov kunne ha en etterretningsmessig side. Retten er ikke i tvil om at russerens siktemål var å knytte tiltalte til sovjetisk etterretningstjeneste.”

Fra dommen side 39 flg. siteres:

”Som tiltalte har forklart under etterforskningen og som retten bygger på, kom samarbeidet mellom ham og Zjizjin i gang etter det mønster som Titov hadde skissert under Helsinki-møtet. Opplegget ble ytterligere supplert ved retningslinjer som Zjizjin ga etter hvert. Det var Titovs forutsetning at Zjizjin så vel utad overfor fagmiljøet som innad i sin egen delegasjon skulle ha en ordinær diplomatisk funksjon, og det skulle legges stor vekt på at han heller ikke overfor sitt eget lands kolleger ble eksponert som etterretningsoffiser. Av sikkerhetsgrunner skulle tiltalte og Zjizjin treffe hverandre i betryggende avstand fra FN-bygningen og på steder hvor risikoen for å møte bekjente fra diplomatmiljøet var liten. Møtene som ble kombinert med en lunsj, skulle avtales fra gang til gang. I tillegg til møter av denne karakter hvor det var forutsatt at tiltalte skulle overlevere materiale og eventuelt få nærmere instruksjoner, tok Zjizjin etter hvert også sikte på å treffe tiltalte på nærmere avtalte steder i FN-bygningen. Det skulle også overleveres materiale ved disse såkalte treffmøtene. Derved ville Zjizjin kunne få en forholdsvis jevn tilgang på informasjon. Treffmøtene skulle foregå i forskjellige bibliotekrom i FN-bygningen hvor en overlevering av materiale lett ville kunne foregå uten at det påkalte oppmerksomhet. Møtestedet ble avtalt fra gang til gang. Retten legger til grunn at det eneste formål med treffmøtene var å overlevere materiale. Hvis det skulle gis informasjon om samarbeidet eller eventuelt muntlige etterretningsopplysninger eller kommentarer, ble lunsjmøter valgt i stedet.

Retningslinjene for samarbeidet ble nærmere utviklet fra møte til møte. Således ble det etter hvert avtalt at større mengder materiale skulle overleveres i nøytral konvolutt. Retten anser det godtgjort at denne fremgangsmåten ble brukt i adskillig utstrekning. Det vises til vitneforklaring om at tiltalte sjelden benyttet attachékoffert når han gikk til møter i FN. Det ble registrert som påfallende at han ofte brakte dokumenter med seg i en konvolutt og at han sjelden hadde konvolutt

med seg når han gikk tilbake til den norske FN-delegasjonen. Ved overlevering av dokumenter i mindre omfang, gjaldt en annen ordning. Tiltalte kunne da bringe materialet med seg i et eksemplar av New York Times og la avisen på en tilforlatelig måte bli liggende igjen når han gikk, slik at Zjizjin kunne overta den. Ved treffmøter i FN-bygningen ble denne metoden tilpasset slik at tiltalte skulle legge materialet inn i dagsordenen for dagens møter i FN for å gjøre overleveringen enda mindre påfallende. Også selve møterutinene ble endret. Etter en tid ble det enighet om at tiltalte og Zjizjin skulle treffes på forhånd i Delegates Lounge i FN-bygningen til syningsmøte. Det innebar at de skulle vise seg for hverandre til bestemte tider som tegn på at det avtalte møte kunne finne sted. Av sikkerhetsgrunner skjedde det etter pålegg fra Titov en gradvis endring i møtemønsteret i retning av færre åpne møter på restauranter og flere treffmøter i FN-bygningen i forbindelse med forutgående syningsmøte i Delegates Lounge. Initiativet til kontakt i spesielle tilfelle skulle tas av Zjizjin. I slike situasjoner ble møtested og tid avtalt på særskilt måte, for eksempel ved at tiltalte kunne få en papirlapp stukket til seg i Delegates Lounge.”

På side 43 heter det:

”Alle sider ved samarbeidet mellom tiltalte og Zjizjin hadde et sterkt konspirativt preg helt fra kontakten mellom dem ble etablert i mars 1980. Dette samarbeidet fulgte i utgangspunktet de retningslinjer som ble trukket opp av Titov allerede under Helsinki-møtet 27. januar 1979. Teknikken og metodene de gjorde bruk av, har retten fått et innblikk i først og fremst gjennom tiltaltes forklaringer under etterforskningen og under hovedforhandlingen, men også gjennom noteringer i hans dagbøker og de dokumenter, kopier og notater som er funnet i tiltaltes omfattende private arkiv.

Sikkerhetsforanstaltningene i forbindelse med tiltaltes virksomhet var omfattende og gjennomførte. Zjizjin benyttet således ifølge tiltaltes forklaring, ofte en kombinasjon av egen bil og offentlige kommunikasjoner og brukte på den måten timer på reisen fra sin delegasjon til avtalt møtested for å gardere seg mot at han ble fulgt. Også utvalget av bevertningssteder for lunsj-møtene var selektivt. Både den geografiske plassering og karakteren av restaurantene skulle i rimelig grad sikre at tiltalte og Zjizjin ikke støtte på bekjente fra diplomatmiljøet. Overlevering av materiale på de avtalte møtesteder i FN-bygningen var det ikke grunn til å regne med ville være overvåket. Det er opplyst og bekreftet ved notering i tiltaltes 7.de sans at et slikt møte likevel ved en anledning skulle foregå på toalettet hvis vedkommende bibliotekrom i det konkrete tilfelle ble ansett utrygt.”

Og fra side 67 siteres:

”Kontakten med Titov og i New York-perioden også med Zjizjin, hadde hele tiden en utpreget konspirativ karakter. Rutinene for møtene på restauranter og i FN-bygningen og med Titov i Helsinki og Wien var lagt opp for å kunne gjennomføre overlevering av etterretningsmateriale.

Deretter konkluderer retten slik, side 67:

”Møtefrekvensen og overleveringsmåten som tidligere er beskrevet, gir retten grunnlag for å fastslå at overleveringene samlet hadde et meget betydelig omfang. Titovs grad og posisjon i KGB forteller også at materialet har vært høyt verdsatt av mottakerne.”

Første gjenopptakelsessak

Dette punktet ble av Høyesteretts kjæremålsutvalg kommentert slik, Rt. 1988 side 824, side 844:

”Omfanget og karakteren av møtene med representanter for KGB er meget grundig gjennomgått i lagmannsrettens dom. Fremstillingen her bygger på Treholts egne forklaringer, på hans notater i 7 sans, se f eks dommen side 42, på spaningsrapporter og på opplysninger om KGBs vanlige handlingsmønster. Lagmannsretten sier side 67 at kontakten med Titov - og i New York-perioden også med Zjizjin - hele tiden hadde en ”utpreget konspirativ karakter”. Utvalget kan ikke se at det som anføres i gjenopptakelsessaken avspeiler denne karakteristikken. Lagmannsretten har for øvrig behandlet de enkelte møter med Titov.”

Temaet ble ikke behandlet særskilt i andre gjenopptakelsessaker.

Kommisjonens vurderinger

Treholts møtevirksomhet med Titov og Zjizjin var et sentralt tema under rettssaken mot Treholt. Lagmannsretten trakk sine slutninger basert på umiddelbar bevisførsel, og la vekt på Treholts egne forklaringer, hans notater i 7. sans, spaningsrapporter og på opplysninger om KGBs vanlige handlingsmønster, jf. ovenfor. Kontakten med KGB-offiserene, herunder møtefrekvens og -måte, inngikk i den samlede bevisførsel som ledet frem til domfellelse.

I begjæringen om gjenåpning har det etter kommisjonens syn ikke fremkommet noe som gir grunnlag for å bedømme dette annerledes. Det foreligger således heller ikke særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig.

Kommisjonen finner likevel grunn til å knytte noen kommentarer til Treholts kontakt med russerne.

Treholt anførte allerede under hovedforhandlingen at han møtte Titov i full åpenhet. Lagmannsrettens beskrivelse i dommen fra midt på side 24 til midt på side 25 synes å vise at det ikke var tale om noen ubetinget åpenhet selv om de møttes på restauranter i Oslo. Titov tok forholdsregler for møtevirksomheten som viser at hemmelighold sto helt sentralt, både i Oslo og i tredjeland.

Treholt har anført at kontakten med russerne skulle være ledd i et brobyggingsprosjekt mellom øst og vest. Det fremstår da som påfallende at Treholt ikke nevnte sine møter med Titov for noen, verken for statsråd Jens Evensen eller andre norske myndighetspersoner, for ektefelle, venner, partifeller eller andre. Dersom det skulle være behov for å ha en underhåndskontakt med russerne, ville det ha vært særdeles viktig for Treholt å sørge for at kontakten fikk den nødvendige legitimitet ved å ta den opp med sentrale myndighetspersoner. Hvis kontakten skulle være ledd i et brobyggingsprosjekt, er det også vanskelig å se for seg hvordan dette skulle fungere når Treholts overordnede ikke var informert.

Noteringene i Treholts 7. sans for de aktuelle år understreker også det konspirative preget. Kommisjonen viser til at med ett unntak var Titovs navn ikke nevnt, bare møtested og tid. Dette i motsetning til andre noteringer i hans 7. sans og i motsetning til tidligere noteringer av møter med Beljajev. Dessuten ble det i forbindelse med noteringen av møtene med Titov også notert ned tid for reservemøter, noe som synes å være foranlediget av at det ikke var anledning til å ha kontakt per telefon.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.7 Hjemmearkivet

Lagmannsrettens dom

I lagmannsrettens dom heter det på side 67 annet avsnitt:

”Bevisførselen om hvilke sensitive dokumenter tiltalte til enhver tid hadde adgang til og de metoder han har brukt for å samle og sikre seg materiale, gir retten en rekke holdepunkter for bevisvurderingen om dokumentoverleveringer. Retten har også grunnlag for å trekke slutninger om det materiale tiltalte har gitt fra seg i de referater, notater og dokumentkopier som ble funnet i hans leilighet etter arrestasjonen og særlig da i det som er blitt kalt hans hjemmearkiv. Innholdet i referater og notater og utformingen av disse peker sterkt i retning av at tiltalte hadde skrevet dem som informasjon for andre.”

Første gjenopptakelsessak

Høyesteretts kjæremålsutvalg analyserte lagmannsrettens bevisvurdering, herunder om det var trukket feilaktige slutninger om hvilket materiale domfelte hadde gitt fra seg basert på referater, notater og dokumentkopier som ble funnet i hans leilighet etter arrestasjonen. Forholdet ga ikke grunnlag for gjenopptakelse.

Fra Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling av den første gjenopptakelsesbegjæringen siteres, jf. Rt. 1988 side 824 flg. (s. 845):

”Det kan gis andre forklaringer på en slik dokumentsamling enn at den har dannet grunnlag for utlevering av opplysninger til en fremmed makt, men lagmannsretten har trukket dette inn som et ledd i den øvrige bevisvurdering. Enkelte opplysninger fra beslagsrapporten ble for øvrig gjenstand for særskilt vurdering fra rettens side, se f.eks. side 35 hvor det påpekes at det ble tatt beslag i en kopi av Treholts notat uten at han kunne forklare hvor originalen var blitt av. Lagmannsretten har også lagt en viss vekt på at enkelte av Treholts notater var oppgradert i forhold til det opprinnelige dokument. På side 35 er nevnt et eksempel på dette, men det finnes også andre. Lagmannsretten uttaler side 67 at innholdet i referater og notater og utformingen av disse ”peker sterkt i retning av at tiltalte har skrevet dem som informasjon for andre”. Dette moment kommer for øvrig lagmannsretten noe nærmere inn på side 70 i forbindelse med den konkrete vurdering av hvilke dokumenter som er

overlevert under tjenestegjøringen i New York. I dommen side 35 er et eksempel som viser hva retten her tenker på. Påtalemyndigheten har i sin uttalelse til gjenopptakelsesbegjæringen vist til et annet eksempel.

I gjenopptakelsesbegjæringen anføres at lagmannsretten legger ”spesiell” vekt på momenter som er nevnt foran. Utvalget vil her peke på det lagmannsretten sier side 70 etter at den har gjennomgått de dokumenter som etter tiltalen skulle vært overlevert i New York-tiden. Det uttales her at det som er trukket frem av bevis i tilknytning til disse dokumenter - og dette gjelder blant annet oppgraderingen og det innhold dokumentene hadde fått - ”kun er biter av det totale bevismaterialet”.

Hjemmearkivet ble ikke særskilt nevnt i domfeltes andre begjæring om gjenåpning.

Kommisjonens vurderinger

Det er på det rene at Treholt oppbevarte en meget stor mengde dokumenter hjemme i sin egen leilighet, jf. det beslaget som ble gjort etter pågripelsen. Denne dokumentsamlingen er blitt kalt hans hjemmearkiv.

Hjemmearkivet besto ifølge sakkyndigrapporten av en meget stor mengde dokumenter. Det opptok mellom ti og elleve hyllemeter. Cirka 800 av dokumentene var gradert. Til sammen skal de graderte dokumentene ha utgjort henimot 6 000 sider. Graderingen varierte mellom sikkerhetsinstruksens ”Hemmelig” og beskyttelsesinstruksens ”Fortrolig”. Etter politiets systematisering av det graderte materialet fylte dette 15 ringpermer.

Hjemmearkivet inneholdt imidlertid også mye materiale av annen karakter, hvorav en stor del var uten interesse for straffesaken. En gjennomgang av beslagsrapporten viser at det ble funnet flere ringpermer med korrespondanse, personlige/private notater, kontoutskrifter, kvitteringer, selvangivelser, avisutklipp, artikler, intervjuer, foredrag mv., delvis sortert etter tema.

Treholt anfører i sin begjæring om gjenåpning at retten på bakgrunn av dette hjemmearkivet ikke hadde grunnlag for å trekke den bevismessige slutning at sensitivt materiale var overlevert annen stat. Det er blant annet vist til professor dr. juris Torstein Eckhoffs

artikkel *Bevisbedømmelsen i Treholt-saken*, inntatt i Lov og Rett nr. 10 1988 side 619-638, se side 622.

Kommisjonen ser at Treholt utvilsomt har hatt stor interesse av å samle på dokumenter og opplysninger på en rekke forskjellige samfunnsområder. Det forhold at han hadde et stort dokumentmateriale beviser i seg selv ikke at han har drevet spionasjevirksomhet, men i materialet fantes det dokumenter som var av interesse for en fremmed makt. Besittelsen av dokumenter og opplysninger muliggjorde overlevering, men er selvsagt ikke isolert sett noe bevis for dette.

Bevisførselen om hvilke sensitive dokumenter tiltalte til enhver tid hadde adgang til og de metoder han brukte for å samle og sikre seg materiale, ble av retten brukt som momenter i bevisvurderingen for dokumentoverlevering, jf. dommen side 67 annet avsnitt som er gjengitt ovenfor. Retten la også vekt på at enkelte dokumenter/ notater var påført en strengere gradering enn originaldokumentet, eller bar preg av å være skrevet for andre (påført forklarende tekst), eksempelvis en påtegning i ett av dokumentene om at Dagens Nyheter var Sveriges største avis. Lagmannsretten har antatt at oppgraderingen skyldtes at Treholt ville heve opplysningenes ”markedsverdi”.

Kommisjonen vil bemerke at det også er andre mulige forklaringer på oppgradering av dokumenter og de kommentarer Treholt selv har påført dokumenter.

Treholt anfører at den nevnte påtegning kan være et stikkordspoeng som han har notert for senere bruk. Dette kan i seg selv neppe utelukkes. Notatene inneholder imidlertid også andre eksempler på tilføyelser som kan tolkes på samme måte som lagmannsretten gjorde, jf. for eksempel dokumentet i tiltalens post II8 (referat fra en politisk samtale mellom statssekretær Johan Jørgen Holst og den amerikanske chargé d'affaires Barkley, der det i Treholts notat er tilføyd at ”(b)are utenriksministrene og statssekretærene hadde deltatt”. I originaldokumentet fremgår dette som ”restricted session 1+2”).

Retten la også til grunn at dette notatet var en amerikansk fotokopi, men at originalen til notatet ikke var å finne. Det er flere eksempler på at beslaglagte egne utarbeidede notater bare finnes i kopi. Disse inneholdt referat fra fortrolige samtaler på politisk toppnivå om bl.a. norsk sikkerhetspolitikk og militær strategi. Treholt kunne ikke redegjøre for hvor originalene hadde tatt veien.

Treholt anfører videre at dersom han skal ha kompromittert de opplysninger retten legger til grunn at han hadde fra Forsvarets høgskole, må disse være overbrakt fra hans hukommelse og ikke fra hans referater. Til dette vil kommisjonen bemerke at når retten legger til grunn kompromittering av opplysninger av militær art fra Forsvarets høgskole, synes dette basert på at Treholt kan ha overlevert opplysningene muntlig.

Når det gjelder materiale fra Forsvarets høgskole, finner kommisjonen også grunn til å bemerke at Treholt må ha begått klare regelbrudd med hensyn til krav til oppbevaring. Et ønske om å ha materialet tilgjengelig for andre formål kan imidlertid forklare dette bevisste regelbruddet.

Kommisjonen har merket seg at Treholt anfører at det har formodningen mot seg at han – dersom han drev spionasjevirksomhet – skulle spare på bevis som kunne bidra til å felle ham. Kommisjonen ser at dette er et paradoks, men ikke i seg selv et tungtveiende argument for gjenåpning.

Kommisjonen har vurdert det anførte, men kan ikke se at det er kommet frem noe i gjenåpningsbegjæringen som tilsier at lagmannsretten ikke hadde grunnlag for å trekke den bevismessige slutning den gjorde av hjemmearkivet. Hjemmearkivet inngikk i den samlede bevisførsel mot Treholt.

Kommisjonen vil i denne forbindelse også bemerke at det hos Treholt, som ifølge egen forklaring hadde som vane å skrive referater og notater om alle emner og spørsmål som interesserte ham, ikke ble funnet et eneste referat e.l. fra samtalene med Titov og Zjizjin.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.8 Fornebu-beslaget

Lagmannsrettens dom

Lagmannsretten behandlet Fornebu-beslaget, det vil si de dokumenter Treholt hadde i attachékofferten ved pågripelsen, på side 209 flg. Det dreiet seg om 66 dokumenter med gradering opp til konfidensielt.

Etter å ha funnet bevist at det var tiltaltes hensikt å overlevere opplysninger fra disse dokumentene i den utstrekning KGB ønsket det, kom retten til at beslaget ikke inneholdt noen hemmelige opplysninger som rikets sikkerhet tilsa beskyttelse av. Dette gjaldt enten dokumentene ble vurdert isolert eller samlet.

Retten fant imidlertid at materialet var av en slik karakter at lov om forsvarshemmeligheter § 4 ville kommet til anvendelse dersom det var blitt overlevert KGB. Videre ville straffeloven § 121 (brudd på taushetsplikten) ha rammet forholdet. Tiltalte ble imidlertid ikke særskilt domfelt for forsøk på forbrytelse mot disse bestemmelsene, idet forsøket ble ansett å inngå i de fortsatte forbrytelser han ble domfelt for.

Fra lagmannsrettens dom side 58 siteres:

”Dette materialet kaster etter rettens mening lys også over tiltaltes fremgangsmåte ved tidligere utenlandsreiser. Dokumentene i hans attachékoffert illustrerer videre karakteren av tiltaltes virksomhet. Retten finner ut fra arten av de dokumenter han hadde med seg ved pågripelsen, å kunne fastslå at han til enhver tid har gitt russerne gradert materiale fra det tilfang hans arbeidsområde kunne by på.”

Første gjenopptakelsessak

Høyesteretts kjæremålsutvalg kunne ikke se at det i begjæringen om gjenopptakelse var påvist svikt ved lagmannsrettens resonnement vedrørende Fornebu-beslaget. Utvalget viste til at lagmannsretten ikke hadde festet lit til Treholts forklaring om motivet for møtet med Titov, og om hvorfor han hadde graderte dokumenter i kofferten.

Lagmannsrettens vurdering av Fornebu-beslaget gikk for øvrig inn som ett blant flere momenter i lagmannsrettens mer generelle vurdering av Treholts agentrolle.

Spørsmålet ble ikke særskilt berørt i annen gjenopptakelsessak.

Kommisjonens vurderinger

Fornebu-beslaget inneholdt ikke § 90-dokumenter, og taler i seg selv verken for eller imot at det tidligere er overlevert slike dokumenter og opplysninger. Beslaget besto ifølge dommen av 66 dokumenter, som med ett unntak var fra januar 1984. Graderingen av dokumentene varierte fra ugradert (en melding) til ”Konfidensielt” (16 meldinger). Tyngden av graderinger ligger på ”Fortrolig”. Etter rettens mening inneholdt ikke Fornebu-beslaget, verken om dokumentene ble vurdert isolert eller samlet, noen hemmelighet som rikets sikkerhet tilsa beskyttelse av.

Det er på det rene at Treholt forut for pågripelsen ikke lenger hadde tilgang til utpreget sensitivt materiale. Etter at oppholdet på Forsvarets høgskole var over i mai 1983, sto han til rådighet for spesialoppdrag for Utenriksdepartementet inntil han 16. desember 1983 ble utnevnt til byråsjef ved departementets Pressekontor. Denne stillingen tiltrådte han på nyåret 1984, like før han ble pågrepet. Dette kan forklare hvorfor Fornebu-beslaget ikke inneholdt § 90-dokumenter.

Ifølge Treholts egen politiforklaring hadde han fått en ”skrape” av Titov da han hadde med seg dokumenter under møtet i Wien i august 1983. Treholt kan på denne bakgrunn ikke høres med at manglende beslag av § 90-dokumenter på Fornebu, taler mot at han var spion.

Når retten ut fra arten av de dokumenter han hadde med seg ved pågripelsen fastslår ”at han til enhver tid har gitt russerne gradert materiale fra det tilfang hans arbeidsområde kunne by på”, innebærer ikke dette nødvendigvis at retten mener han skal ha overlevert alt han har hatt tilgang til fra august 1983 til januar 1984. At Treholt

kun hadde med seg dokumenter fra sitt arbeid de siste dagene forut for pågripelsen, strider således ikke mot rettens konklusjon.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.9 Treholts politiforklaringer

Lagmannsrettens dom

Lagmannsretten viser flere steder i dommen til tiltaltes politiforklaringer. Fra dommens side 67 siteres:

”Tiltalte har i sine politiforklaringer ved flere anledninger gjort rede for hvilke dokumenter han kan ha overlevert til russerne. Retten viser til hvorledes disse avhørene foregikk og den bevisverdi retten av den grunn tillegger dem. Etter den øvrige bevisførsel legger retten til grunn at når tiltalte overfor politiet har forklart at et dokument kan være overlevert, er det også kompromittert. Hans forklaring om at han kan ha kommet i skade for i sine oversikter å ta med for mange dokumenter som overgitte, tror retten ikke på. De slutninger retten har trukket om karakteren og kvantiteten av de opplysninger tiltalte har gitt russerne styrkes i høy grad av de pengebeløp som det er lagt til grunn er utbetalt til tiltalte, men som han selv har nektet for å ha mottatt.”

Første gjenopptakelsessak

Fra kjæremålsutvalgets behandling av første begjæring siteres, Rt. 1988 side 824 på side 844 flg.:

”Lagmannsretten har gått nøye inn på Treholts politiforklaringer. På side 59-63 har den redegjort for hvordan avhørene fant sted. På side 63 konkluderer den med at Treholt ikke kan antas å ha kommet med tilståelser eller innrømmelser ut over det objektive riktige faktum. Retten finner det åpenbart at tiltalte også i sine politiforklaringer på vesentlige punkter har tatt reservasjoner som det ikke var grunnlag for, og at han bevisst hadde holdt tilbake opplysninger om sin egen virksomhet. Lagmannsretten har for øvrig flere steder påpekt at Treholt hadde endret sin opprinnelige forklaring. Retten sier også at den i sin bevisvurdering har tatt i betraktning de synspunkter de psykiatriske sakkyndige gav uttrykk for. På side 36 i dommen refereres tiltaltes motiv for møtet med Titov i 1979, og retten sier at den ”må se bort fra de beveggrunner tiltalte har oppgitt”. I dette ligger det utvilsomt at Treholts forklaring ikke ble

ansett troverdig. En lignende vurdering finnes på side 46-47 om motivene for møtet med Titov i februar 1982.

I sammenfatningen på side 67 knyttes forbindelsen til det retten sier blant annet side 59-63 om politiavhørene. Her uttales at etter "den øvrige bevisførsel legger retten til grunn at når tiltalte overfor politiet har forklart at et dokument kan være overlevert, er det også kompromittert. Hans forklaring om at han kan ha kommet i skade for i sine oversikter å ta med for mange dokumenter som overgitte, tror retten ikke på." Det retten her sikter til er at Treholt under et politiavhør, på grunnlag av en dokumentliste, opplyste hvilke dokumenter som kunne være overlevert under oppholdet ved FN. Det fremgår av det som er gjengitt foran at Treholt etter lagmannsrettens oppfatning også har fortiet en rekke forhold.

Disse slutninger må sees i sammenheng med de øvrige momenter som lagmannsretten påpeker, jf det som sies side 67 om økonomisk vederlag, om omfanget og karakteren av kontakten med KGB og om enkelte andre momenter. Om de økonomiske vederlag viser utvalget til avsnitt 5.4. I det følgende skal utvalget behandle enkelte andre elementer i lagmannsrettens skyldvurdering."

Bevisverdien av politiforklaringer ble ikke særskilt berørt i Treholts andre begjæring om gjenopptakelse.

Kommisjonens vurderinger

Domfelte har anført at man ikke kan trekke den bevismessige slutning fra hans politiforklaringer som lagmannsretten har gjort med hensyn til dokumentoverlevering. Kommisjonen er enig i at en slik slutning isolert betraktet fremstår som uholdbar.

Lagmannsretten har imidlertid foretatt en vurdering der Treholts forklaringer er holdt opp mot øvrige bevis i saken. Retten var på dette tidspunkt også kjent med at Treholt på enkelte punkter hadde avgitt ulike forklaringer.

Treholt har videre anført at han ikke i noe avhør, verken til politiet eller i retten, erkjente overlevering av dokumenter som av retten ble subsumert som § 90-dokumenter.

Kommisjonen vil til dette bemerke at Treholt i avhør 26. januar 1984 på side 11-12 regner opp referater fra politiske møter på stats- og utenriksministernivå samt statssekretærnivå, som ”kan ha vært gjenstand for slik nedtegning av personlige notater, siden nedfelt i maskinskrevne notater og overlevert ZJIZJIN”. Her finner vi bl.a. møtene som er bakgrunnen for tiltalepostene IA11c, IA11f og IA11h.

Treholt forklarte (avhøret side 13) at han var sikker på at innholdet bare i 7-8 av de opplistede referatene var brakt videre til Zjizjin, men at han i ettertid ikke kunne si nøyaktig hvilke disse var.

Opplysningene som det refereres til i tiltalepostene IA11c og IA11h ble av retten vurdert å være § 90-opplysninger, dommen side 131 flg. og side 139 flg.

På side 7 i samme avhør forklarte Treholt seg om tiden i New York før Zjizjin kom dit. Fra forklaringen siteres:

”Ut fra dette antar siktede at siktede begynte visse forberedelser med sikte på overlevering av materiale som kunne være av interesse. For å unngå ytterligere ubehagelig press i den innledende fase av samarbeidet med ZJIZJIN, ville siktede ikke utelukke at han var innstilt på å vise at han kunne gjøre en ”god jobb” ved å overlevere materiale som russerne ville finne av særlig interesse fra denne periode.”

For forholdene omhandlet i eksempelvis IA11b fant retten det tvilsomt at Treholt hadde overlevert materialet til russerne (dommen side 71), selv om han hadde forklart seg om en slik mulighet i sine politiforklaringer (avhør 26. januar 1984 på side 12). Dette er et eksempel på at retten foretok en konkret vurdering av det enkelte dokument opp mot de øvrige bevis.

I tilknytning til at Treholt reiser spørsmål om lagmannsretten fikk seg forelagt alle Treholts politiforklaringer, bemerker kommisjonen at det ikke er holdepunkter for dette. Rettsboken viser imidlertid at han i stor utstrekning ble foreholdt sine politiforklaringer da han forklarte seg for retten. Dette fremgår også av lydopptaket. Han forklarte seg ifølge rettsboken over 5 ½ dag og forklaringen ble tatt opp på lydbånd som lagmannsretten hadde tilgjengelig ved domsskrivingen.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.10 Enkeltforbrytelser eller fortsatt forbrytelse

Lagmannsrettens behandling

Lagmannsretten drøftet problemstillingen enkeltforbrytelse/fortsatt forbrytelse slik i dommen på side 80 følgende:

”Det er omtvistet i saken om hver enkelt overlevering av dokumenter eller opplysninger skal ses som enkeltforbrytelser eller som ledd i fortsatte forbrytelser. Forsvarernes standpunkt er at, med unntak av eventuell overlevering av opplysninger fra Forsvarets Høgskole, må hver overlevering betraktes som en selvstendig forbrytelse, med blant annet den bevismessige konsekvens at hvert dokument må vurderes isolert. Også dokumenter fra Forsvarets Høgskole må forøvrig etter forsvarernes oppfatning bevismessig vurderes separat. Er det tvil om overlevering ved det enkelte dokument, må tiltalte etter deres mening frifinnes, selv om retten, virksomheten sett under ett, er sikker på at overlevering har funnet sted. I andre henseender, f.eks. i forhold til strl. § 62, må eventuell kompromittering av opplysninger fra denne perioden regnes som fortsatte forbrytelser.

Etter rettens mening må utvilsomt tiltaltes virksomhet bedømmes som fortsatte forbrytelser i forhold til de straffebestemmelser som er aktuelle. Gjennom alle ”faser” av tiltaltes virksomhet som agent for KGB, tiden frem til 1977, New York-perioden og perioden under og etter Forsvarets Høgskole, har det etter det retten finner bevist, vært overlevert dokumenter eller opplysninger som faller inn under strl. § 90, strl. § 121, lov om forsvarshemmeligheter § 4 og for den siste perioden også den militære straffelovs § 69. Kompromitteringen av opplysninger har skjedd jevnlig og i betydelig omfang, jfr. foran s. 66 flg. og s. 83. Virksomheten må ses som et resultat av en og samme avtale om å skaffe russerne etterretningsmateriale, jfr. i den forbindelse strl. § 94 nr. 2 og nr. 4, se nærmere nedenfor side 222 - 223.

(...)

At vi står overfor fortsatte forbrytelser har betydning for rettens bevisvurdering. For å kjenne tiltalte skyldig, må retten i forhold til hvert av de aktuelle straffebud vurdere om og i hvilken utstrekning han har foretatt handlinger i strid med straffebudet. For f.eks. å dømme tiltalte etter strl. § 90, tredje ledd, jfr. første ledds annet straffealternativ

(tiltalens post I) må retten finne det bevist at tiltalte overfor fremmed etterretning har kompromittert dokumenter eller opplysninger som omfattes av bestemmelsen, og at de øvrige vilkår for straff er oppfylt. Retten behøver ikke finne bevist hvilke konkrete dokumenter det er som er overlevert. Beviskravet er at retten finner det hevet over enhver rimelig tvil at tiltalte faktisk har kompromittert til sovjetisk etterretningsvesen opplysninger betrodd han i stillings medfør, som er av en slik art, at de faller inn under strl. § 90 og at tiltalte ved overleveringene av disse opplysningene utviste den nødvendige skyld. Forutsatt at dette beviskravet er oppfylt, hindrer det ikke straffellelse om retten er i tvil om hvilke av dokumentene eller hvilke sett av opplysninger som faktisk er overlevert bare det er sikkert at alle aktuelle alternativer rammes av strl. § 90, tredje ledd, jfr. første ledds annet straffealternativ. En annen sak er at tvil om hvilke dokumenter eller opplysninger som er overlevert, ved fastleggelsen av omfanget av forbrytelsen og straffeutmålingen må komme tiltalte til gode. Det alternativ som for han er gunstigst, må legges til grunn for rettens avgjørelse. Med hensyn til beviskravet viser retten til Rt. 1965 side 987 (988) og til forutsetningen i strpl. § 343, tredje ledd.”

Tidligere begjæringer om gjenopptakelse

Spørsmålet ”fortsatt forbrytelse” var tema i første begjæring om gjenopptakelse, herunder anførte Treholt at rettens standpunkt medførte en uttynning av kravene til bevis og at lovanvendelsen var uriktig. Dette førte ikke frem.

Kjæremålsutvalget bemerket i den forbindelse at det som her var anført som grunnlag for gjenopptakelse, gjaldt lagmannsrettens bevisbedømmelse, og viste til det som tidligere var sagt om dette i kjennelsen. Kommisjonen viser for så vidt til kjennelsen side 841, der kjæremålsutvalget uttalte:

”Uttalelser i dommen om bevisene vil ha sin bakgrunn i en bevisførsel som i omfang og kvalitet ikke er tilgjengelig for dem som skal vurdere om det er grunnlag for gjenopptakelse. En vurdering av uttalelser og resonnementer i domsgrunnene vil således regelmessig måtte foretas på et vesentlig svakere bevismessig grunnlag enn det den dømmende rett hadde.”

Spørsmålet ble ikke drøftet særskilt ved behandlingen av den andre begjæringen om gjenopptakelse i Rt. 1992 side 698.

Kommisjonens vurdering

Treholt anfører at det ikke var rettslig adgang til å bedømme hans forhold som fortsatt forbrytelse, slik lagmannsretten gjorde. Som det fremgår av referatet fra dommen inntatt ovenfor, har dette vært et tema helt fra saken ble behandlet i lagmannsretten og ble ifølge lydopptakene utførlig prosedert av partene.

Etter kommisjonens syn har det ikke fremkommet noe som tyder på at det var uriktig, da lagmannsretten etter en helhetsvurdering anså overtredelsene så langt de refererte seg til Sovjetunionen for å være ett sammenhengende straffbart forhold (dommen side 80-84).

Høyesterett har på generelt grunnlag angitt følgende retningslinjer for når det foreligger en fortsatt forbrytelse, jf. Rt. 1994 side 203:

”Spørsmålet om en står overfor ett fortsatt straffbart forhold eller enkeltstående lovovertridelser, beror på en helhetsvurdering, der sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og et eventuelt felles forsett er momenter av betydning.”

Kommisjonen viser til at det var tale om en virksomhet som ifølge dommen startet i 1975 (senest), og varte til den ble avsluttet ved arrestasjonen i januar 1984, kun med avbrudd i perioden 1977-78. Retten har funnet bevist at virksomheten gikk ut på overlevering av et meget stort antall dokumenter eller opplysninger i denne perioden, i samsvar med avtale med en og samme oppdragsgiver (Sovjetunionen). Kommisjonen har ikke grunnlag for å vurdere dette annerledes.

Kommisjonen finner også grunn til å nevne at utformingen av tiltalen er i samsvar med de krav som stiltes til individualisering av de straffbare handlinger, når forholdet anses som en fortsatt forbrytelse.

At overtredelsene anses som et sammenhengende straffbart forhold får blant annet den konsekvens at eventuell tvil med hensyn til straffeskyld for overlevering av enkelte § 90-opplysninger, ikke leder til frifinnelse. Dette blir kun et spørsmål om forbrytelsens omfang, dvs. et straffutmålingsmoment.

Treholt har på dette punkt også anført at lagmannsrettens vurdering av hans forhold som fortsatt forbrytelse, innebærer en tilsidesettelse av prinsippet om at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode.

Etter kommisjonens syn ville et slikt standpunkt betydelig svekke adgangen til å pådømme en virksomhet som en sammenhengende forbrytelse, etter de retningslinjer som er trukket opp i rettspraksis.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.11 Anvendelsen av straffeloven § 90

Lagmannsrettens dom

Lagmannsretten fant at flere av de opplysninger som det var ført bevis for var overlevert til KGB, var av en slik karakter at åpenbaring av dem var omfattet av straffeloven § 90, jf. dommen side 84 flg. Det fremgår av sakens dokumenter samt av dommen at dette var et sentralt tema i saken og gjenstand for sakkyndig vurdering, omfattende bevisførsel samt prosedyrer. Fra side 216 i dommen oppsummerer retten hvilke dokumenter mv. som har et innhold som omfattes av straffeloven § 90.

Første gjenopptakelsessak

I første gjenopptakelsessak er ikke karakteren av opplysningene som Treholt var dømt for å ha overlevert til KGB, drøftet særskilt.

Annen gjenopptakelsessak

Fra Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling av Treholts annen gjenopptakelsesbegjæring siteres, jf. Rt. 1992 side 698 på side 709:

”I dommen (side 66 flg) drøfter retten i hvilket omfang A har overlevert gradert materiale til Sovjet. Etter å ha redegjort for forståelsen av straffeloven § 90, foretar retten en inngående og konkret vurdering av for hvilke dokumenter kompromitteringen rammes av denne straffebestemmelsen (side 105 flg). Denne vurderingen er foretatt bl a på bakgrunn av skriftlige og muntlige uttalelser fra de fem oppnevnte sakkyndige i saken. Det er ingen uenighet mellom de sakkyndige om at det retten her subsumerte under straffeloven § 90, var hemmelige

opplysninger som måtte beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Kjæremålsutvalget forstår bemerkningene slik at det først og fremst er arten av opplysningene som har vært avgjørende for subsumsjonen.”

Videre uttaler kjæremålsutvalget, side 712:

”Når overtredelsene av straffeloven § 90 betraktes som en fortsatt forbrytelse, vil spørsmålet om noen av dokumentene med urette er subsumert under denne bestemmelse, være et spørsmål som knytter seg til straffutmålingen, ikke til skyldspørsmålet. Som ovenfor nevnt, kan gjenopptakelse etter § 392 annet ledd bare besluttes når det er tvil om skyldspørsmålet er riktig avgjort. Utvalget finner likevel grunn til å tilføye at de nye opplysninger som er hevdet å foreligge, heller ikke gir grunn til å anta at § 90 er anvendt med urette, jf det som er sagt foran i forbindelse med skadevirkningene.”

Kommisjonens vurderinger

Treholt har anført at samtlige/størstedelen av de forhold han ble dømt for, ikke rammes av straffeloven § 90.

Kommisjonen er innforstått med at bedømmelsen av de dokumenter som lagmannsretten fant overlevert, vil bero på faglige og politiske vurderinger og avveininger som delvis vil være historisk og sikkerhetspolitisk betinget. Lagmannsrettens bedømmelse av de aktuelle dokumenter og opplysninger er basert på en bred og omfattende umiddelbar bevisførsel, herunder vurderinger foretatt av flere sakkyndige som hadde dels lik og dels ulik oppfatning av enkelte dokumenter og opplysninger. Det er imidlertid ingen uenighet mellom de sakkyndige om det retten subsumerte under § 90, jf. dommen side 105 flg. Det som er anført i gjenåpningsbegjæringen gir, slik kommisjonen ser det, ikke holdepunkter for å se dette annerledes i dag.

Kommisjonen finner det ikke formålstjenlig å gå inn på en fornyet vurdering av det enkelte dokument, og slutter seg til påtalemyndighetens oppfatning slik den fremgår på side 40 i tilsvaret:

”I støtteskrivet inviteres i realiteten Gjenopptakelseskommisjonen til å etterprøve de grundige vurderingene som lagmannsretten foretok og som lagmannsretten baserte på omfattende sakkyndige uttalelser fra hele seks sakkyndige. Påtalemyndigheten vil hevde at dét er en bortimot umulig oppgave. Også i støtteskrivet erkjennes at det er en meget vanskelig

oppgave å foreta en slik gjennomgang om lag 25-30 år etter at opplysningene skal ha vært overlevert.”

Under enhver omstendighet vil spørsmålet om noen av dokumentene med urette er subsumert under straffeloven § 90 være et spørsmål som knytter seg til forbrytelsens omfang (straffutmålingen), og ikke til skyldspørsmålet. Dette fordi overtredelsene av straffeloven § 90 betraktes som en sammenhengende forbrytelse. Som nevnt ovenfor kan gjenåpning etter straffeprosessloven § 392 annet ledd bare besluttes når det er tvilsomt om skyldspørsmålet er riktig avgjort.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.12 Subjektiv skyld

Lagmannsrettens dom

Lagmannsretten har sett slik på spørsmålet om Treholts subjektive skyld, jf. dommen side 103 flg.:

”Tiltalte har hatt den fulle forståelsen av sine handlinger. Han har vært på det rene med at han ga opplysninger til representanter for KGB. Han har i enhver henseende kjent innholdet av de opplysninger som er gitt. Han har vært klar over at opplysningene var hemmelige, i den forstand dette begrepet er brukt foran, eller at det var overveiende sannsynlig at de var hemmelige. Han har ut fra sitt kjennskap til internasjonal politikk og internasjonalt diplomati, og det kjennskap han gjennom sin gjerning som politiker og diplomat og senere på Forsvarets Høgskole fikk til militære spørsmål, hatt meget gode forutsetninger for å vurdere faren – eller skademuligheten – ved kompromittering. At han med nevnte bakgrunn faktisk har sett farene eller skademulighetene, er etter rettens mening klart.”

Kommisjonens vurderinger

Kommisjonen finner ikke grunnlag for at rettens vurdering av Treholts subjektive skyld er uriktig. Kravet til subjektiv skyld, også hva gjelder fare/skade for rikets sikkerhet, er oppfylt dersom man legger resultatet av rettens bevisvurdering til grunn.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.13 Provokasjon

Lagmannsrettens dom

Lagmannsretten drøftet ikke om opptaket ved Forsvarets høgskole var en ulovlig provokasjon.

Første gjenopptakessak

Bakgrunnen for opptaket til Forsvarets høgskole ble nærmere belyst i bevisopptak for Oslo byrett (forhørsretten) i januar/februar 1986 under forberedelsen av ankesaken for Høyesterett. Forut for dette hadde daværende utenriksminister Sverre Stray 26. november 1985 redegjort i Stortinget for bl.a. opptaket av Treholt ved Forsvarets høgskole (St. forh. 1985-86 side 811). Kontrollkomiteen avholdt i 1989 en høring og avga så sin innstilling til Stortinget (Innst. S. nr. 250 (1988-89)).

I forbindelse med første begjæring om gjenopptakelse drøftet kjæremålsutvalget opptaket til Forsvarets høgskole under synsvinkelen nye omstendigheter og bevis. Det var anført som nytt at ledelsen i Utenriksdepartementet var kjent med at Treholt hadde søkt Forsvarets høgskole på et tidligere tidspunkt enn lagmannsretten hadde lagt til grunn. Følgende fremgår av kjennelsen, Rt. 1988 side 824 på side 829 flg.:

”Det fremgår av lagmannsrettens dom at Treholt fikk forespørsel fra Utenriksdepartementet om han var villig til å søke opptak på Forsvarets høgskole, og at han valgte å melde seg interessert. Det er ingen holdepunkter i dommen for at lagmannsretten har lagt til grunn at Treholt aktivt arbeidet for å komme inn på høgskolen. Den omstendighet at Treholt var i tvil om han skulle søke, kan således ikke anses som en ny opplysning av betydning.

Overveielsene i Utenriksdepartementet fra mars 1982 og frem til Treholt fikk sikkerhetsklarering i juni samme år, er belyst i bevisopptaket og i utenriksministerens redegjørelse i Stortinget 26. november 1985 (St forh 1985-86 side 811). Det er ikke kommet frem noe som viser at det var uriktig når lagmannsretten la til grunn at Utenriksdepartementets

politiske ledelse ikke visste at Treholt var bedt om å søke opptak på Forsvarets høgskole (dommen side 50). Lagmannsretten uttalte også at: "Ledelsen var heller ikke kjent med det interne vedtaket om å plukke ham ut som Utenriksdepartementets elevrepresentant for skoleåret 1982-1983." Det er nå på det rene at ledelsen ble orientert før Utenriksdepartementets embetsmannsråd 24. mars 1982 foreslo å innstille Treholt som Utenriksdepartementets elevrepresentant. Treholt hadde imidlertid da allerede på anmodning søkt om opptak, og faren for at det ville vekke mistanke dersom han ikke ble innstilt, ble ansett å veie tungt. De utfyllende nye opplysninger gjelder særlig de avveininger som ble gjort etter at ledelsen var blitt kjent med at Treholt var søker. I dommen er avveiningsproblemene nevnt i forhold til spørsmålet om sikkerhetsklarering, men de var altså oppstått tidligere. Lagmannsretten var utvilsomt klar over at avveiningene gjaldt det uheldige ved å røpe mistanke overfor Treholt sammenholdt med skadevirkningene ved å slippe ham inn på høgskolen. Opplysningene om de enkelte faser i avveiningen kan ikke ha hatt betydning for lagmannsrettens avgjørelse. Anførselen om at Utenriksdepartementet og/eller politiet ønsket Treholt opptatt på høgskolen for å få beviser mot ham, foreligger det intet grunnlag for.

Forsvareren har særskilt pekt på - som uriktig - lagmannsrettens uttalelse om at politiet først ble klar over at tiltalte var tatt opp som elev på høgskolen i forbindelse med at det ble rekvirert sikkerhetsklarering.

Utvalget peker på at utsagnet knytter seg til det forhold at Treholt "var tatt opp som elev ved høgskolen". Det gjelder altså spørsmålet om opptak, og ikke direkte spørsmålet om politiet tidligere hadde kjennskap til at Treholt var kandidat til opptak eller overvåkingspolitiets kontakt med Utenriksdepartementet etter at Treholt var bedt om å søke, men før opptaksvedtaket var fattet. Men selv om lagmannsretten ikke skulle ha vært klar over at politiet og Utenriksdepartementets ledelse visste om Treholts kandidatur allerede i mars 1982, setter dette etter utvalgets syn ikke saken i noe annet lys. Som nevnt har forsvareren lagt betydelig vekt på at myndighetene har hatt lengre tid og bedre muligheter til å avverge at Treholt ble tatt opp på høgskolen enn lagmannsretten har lagt til grunn. Noen betydning for skyldspørsmålet kan dette klart ikke ha, og etter utvalgets syn heller ikke for straffutmålingen.

Spørsmålet om provokasjon ble ikke drøftet av retten ved behandlingen av annen gjenopptakelsessak.

Kommisjonens vurderinger

Kommisjonen oppfatter denne anførselen slik at det påberopes at sikkerhetsklareringen av Treholt og opptaket på Forsvarets høgskole aktivt ble brukt som ledd i etterforskningen av Treholt, og at myndighetene gjennom dette gjorde seg skyldig i ulovlig provokasjon.

Opptaket synes initiert av at det på administrativt nivå i Utenriksdepartementet ble besluttet å spørre Treholt om han var interessert i å søke høgskolen. På dette tidspunktet var det ikke kjent for denne delen av embetsverket at Treholt var mistenkt for spionasje. Den politiske ledelse visste på sin side ikke at Treholt var bedt om å søke opptak på Forsvarets høgskole.

Først etter at Treholt hadde sagt seg villig til å være departementets elevrepresentant, ble politisk ledelse gjort kjent med dette. Det ble da foretatt en avveining av de antatte skadevirkningene ved å la Treholt gå på høgskolen, opp mot risikoen for å røpe mistanken mot Treholt dersom han ikke ble tatt opp som elev. Utfallet av denne vurderingen er kjent.

Kommisjonen er kritisk til den vurdering og de avgjørelser som her ble tatt. Resultatet var at Treholt fikk sikkerhetsklareringen Cosmic Top Secret og fikk fortsette sin virksomhet, noe som gjenspeiles i de mest alvorlige forholdene i tiltalebeslutningen.

Domfelte har i støtteskrivet vist til tre høyesterettsavgjørelser og en avgjørelse fra EMD til støtte for sin anførsel om straffriende provokasjon. Kommisjonen har gjennomgått disse avgjørelsene.

Kommisjonen er ikke enig med Treholt når han hevder at opptaket på Forsvarets høgskole nærmest ble iscenesatt av POT, som ifølge vitneforklaringer til politiet og ved bevisopptak til Høyesterett tvert imot ved flere anledninger advarte mot opptak og sikkerhetsklarering av Treholt. Derimot er det et faktum at det på politisk nivå ble tatt beslutninger som la til rette for autorisasjon og opptak på høgskolen, og således muliggjorde de forhold knyttet til høgskolen som Treholt ble domfelt for i lagmannsretten.

Etter kommisjonens syn har imidlertid ikke myndighetene, herunder politisk ledelse og POT, fremkalt handlinger som ellers ikke ville blitt begått. Myndighetene har heller ikke tatt initiativ til en straffbar handling. Myndighetenes handlemåte har likevel vært en sentral og nødvendig faktor i årsaksrekken. Man har rent faktisk tilrettelagt for de straffbare handlingene begått i tilknytning til Forsvarets høgskole. Slik kommisjonen ser det kunne situasjonen vært unngått uten at etterforskningen av saken av den grunn hadde blitt skadelidende. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig til å konstatere straffriende provokasjon.

Skal det være snakk om en straffriende provokasjon, må den provoserende handling for øvrig være utøvet av politiet eller noen som handler på politiets vegne. Det er ikke situasjonen her.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.14 Forholdet til Irak

Lagmannsrettens dom

Spionasjen til fordel for Irak er omtalt i tiltalens poster IB, VB, VIB, VII og VIII, og refererer seg til opplysninger gitt til den irakske etterretningsoffiseren Rahdi Mohammed i perioden 1981-1983.

Treholt forklarte at han leverte analyser og rapporter, og fikk en årlig godtgjørelse. Han fremholdt for retten at han ikke hadde levert noe materiale eller på annen måte gitt opplysninger til Irak som kunne skade Norges sikkerhet. Det meste av det han leverte inneholdt ikke andre opplysninger enn dem man kunne finne i åpne kilder.

Lagmannsretten festet ikke lit til dette, og dømte ham for etterretningsevne til fordel for Irak. Rettens bevisvurdering er omfattende, herunder kom retten til at straffeloven § 90 var overtrådt. Treholt ble frifunnet for ett av forholdene (tiltalens post VIB).

Første gjenopptakelsessak

I første gjenopptakelsessak ble spørsmålet om overlevering av § 90-opplysninger til Irak tatt opp på bakgrunn av at Treholt hadde erkjent å ha overlevert graderte dokumenter og gitt graderte opplysninger til Irak mot betaling, og dermed erkjent å ha overtrådt straffeloven § 121 annet ledd. Han erkjente ikke å ha forbrutt seg mot straffeloven §§ 90 og 94. Etter kjæremålsutvalgets oppfatning var det imidlertid ikke påpekt noe nytt som kunne gi grunnlag for angrep på dommen.

Forholdet til Irak ble ikke gjort til gjenstand for særskilt drøftelse i annen gjenopptakelsessak.

Kommisjonens vurderinger

Domfelte har forklart at han har hatt såkalte ”konsulentoppdrag” for Irak og at han har mottatt \$ 40.000 for dette. Han bestrider at retten hadde grunnlag for å domfelle for brudd på straffeloven § 90, men har erkjent brudd på straffeloven § 121 første ledd.

Forholdet til Irak er vurdert av retten, dommen side 232 flg. Kommisjonen finner ikke at det som er anført av Treholt på dette punktet gir grunnlag for å vurdere bevisene i forhold til Irak annerledes enn lagmannsretten gjorde.

Vilkår for gjenåpning på grunn av de forhold som her er drøftet, foreligger dermed ikke.

5.4.3.15 Øvrige anførsler

Politiets troverdighet

Treholt har også, jf. støtteskrivet pkt. 8.4, stilt spørsmål ved politiets generelle troverdighet i saker som har stor prestisje for politi og påtalemyndighet, og særlig når det blir fremsatt påstander om at politiet har opptrådt klanderverdig.

Treholt anfører også at etterforskningen av saken mot ham er i strid med kravet om at politi og påtalemyndighet skal innta en objektiv og

upartisk stilling under etterforskningen, jf. støtteskrivet pkt. 8.8. Det hevdes også at lagmannsretten forsømte sin plikt til å våke over sakens opplysning, jf. støtteskrivet pkt. 8.9. Dommen bygger på at Titov mottok og betalte for opplysninger fra Treholt, men likevel avhørte ikke retten Titov, Zjizjin og andre russere som vitner for å avklare skyldspørsmålet.

Kommisjonen finner at det som er påberopt på dette punkt ikke kan danne grunnlag for gjenåpning. Det er ovenfor under pkt. 5.3 redegjort for at det ikke er holdepunkter for at representanter for politiet har avgitt falsk forklaring i saken. Det er heller ikke grunnlag for å komme til at politi og påtalemyndighet har etterforsket saken på en slik måte at domsresultatet har blitt uriktig. Hva angår den bevismessige verdien av eventuelle avhør av Titov, Zjizjin og andre russere, vises til kommisjonens vurdering ovenfor under pkt. 4.

Spionsaker og landssvikloven (lex Treholt)

Treholt trekker frem at lovgiver i perioden mellom 1981 og våren 1984 har endret sin avveining av behovet for hemmelighold opp mot siktedes rettssikkerhet i landssviksaker (lex Treholt), jf. støtteskrivet pkt. 8.5. Særregelen om at lagmannsretten skulle settes som stor meddomsrett i spionsaker, var av Straffeprosesslovkomiteen ikke foreslått videreført i ny straffeprosesslov. Hensynet bak særregelen – behov for hemmelighold av militære opplysninger – ble ikke ansett som tilstrekkelig. Departementet fant imidlertid at man på grunn av behovet for slikt hemmelighold burde opprettholde tidligere gjeldende ordning, jf. Ot. prp. nr. 35 (1984-85). Treholt peker på at denne endrede holdningen må ha hatt sammenheng med arrestasjonen av ham.

Kommisjonen finner ikke grunn til å drøfte dette nærmere ut over å bemerke at det forhold at skyldspørsmålet – i samsvar med de spesielle prosessregler i denne type saker – ble avgjort av stor meddomsrett, ikke kan danne grunnlag for gjenåpning.

Rettferdig rettergang

Treholt har anført at lagmannsretten utgjorde en borgerlig forankret domstol og at lovens prosedyrer ikke ble fulgt ved uttrekking av domsmenn. Domstolens sammensetning oppfylte dermed ikke kravet til ”objektiv upartiskhet” i EMK artikkel 6 nr. 1, slik bestemmelsen er utpenslet i EMD-praksis, jf. bl.a. *Ferantelli og Santangelo* (1996) mot Italia.

Kommisjonen vil i tilknytning til dette kun nevne at de meddommere som gjorde tjeneste i Treholt-saken, ikke var omfattet av lagmannsrettens første uttrekking av domsmenn. Denne måtte forkastes, idet det var lagt opp til en sikkerhetsklarering av domsmennene som det etter loven ikke var adgang til. Forøvrig foreligger ikke holdepunkter for at sammensetningen av retten, verken hva gjelder fagdommere eller meddommere, var styrt.

Lukkede dører/hemmelighold - offentlighetsprinsippet

Deler av hovedforhandlingen i Treholt-saken gikk for lukkede dører. Treholt anfører at dette var et uproporsjonalt inngrep i prinsippet om offentlighet i rettergangen, og utgjør en saksbehandlingsfeil. Lukkede dører var betenkelig ut fra hensynet til Treholts rettssikkerhet, tilliten til domstolene og den offentlige debatt, jf. støtteskrivet pkt. 8.7.

Kommisjonen kan ikke se at dette tilsier gjenåpning av saken. Adgangen til å lukke dørene følger direkte av domstoloven.

To-instansreformen

Treholt har i pkt. 5.2 i støtteskrivet redegjort for to-instansreformen, samt begrunnelsen for denne. Reformen ble vedtatt 11. juni 1993 og trådte i kraft 1. august 1995. Alle straffesaker, også de alvorligste, starter nå i tingretten med lagmannsretten som ankeinstans. Tidligere ble de alvorligste straffesakene behandlet av lagmannsretten med jury som første instans. Unntak gjaldt for saker om landssvik, som skulle behandles direkte for lagmannsrett som stor meddomsrett.

Det viktigste formålet med reformen er å gi tiltalte mulighet for å få prøvet bevisvurderingen under skyldspørsmålet to ganger. Det er viktig av rettssikkerhetsgrunner fordi det antas å skape størst sikkerhet for riktige avgjørelser om bevisvurderingen under skyldspørsmålet kan prøves to ganger, også i de alvorligste sakene. Hensynet til retten til overprøving i forhold til menneskerettighetene, begrunnet reformen.

Det anføres som et moment for gjenåpning at skyldspørsmålet i Treholt-saken ikke har vært gjenstand for overprøving.

Kommisjonen bemerker til dette at når bevisbedømmelsen bare har skjedd i én instans, var dette det ordinære i mer alvorlige straffesaker den gang saken ble pådømt. Forholdet vil imidlertid inngå som et element i kommisjonens helhetsvurdering, jf. nedenfor under pkt. 5.5.

Kravet til domsgrunner

Kravet til domsgrunner, som også ble skjerpet ved lov 11. juni 1993, er klart oppfylt.

5.5 Samlet vurdering

Kommisjonen har ovenfor vurdert om det foreligger grunnlag for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 og 3 og etter § 392 annet ledd. Konklusjonen er at ingen av de forhold som der er drøftet, isolert sett kan føre til gjenåpning for noen del av dommen. Kommisjonen har dessuten kommet til at ingen av de forhold som er drøftet under punkt 5.3 samlet sett kan gi grunnlag for gjenåpning.

I forhold til straffeprosessloven § 392 annet ledd skal det også foretas en helhetlig vurdering: Foreligger det samlet sett særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig? I denne avsluttende samlede vurderingen inngår også forhold som tidligere er vurdert etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 og 3.

Det avgjørende vil være om saken alt i alt stiller seg slik at det etter kommisjonens oppfatning bør skje en ny prøving av saken for at man skal føle seg overbevist om at ingen urett har skjedd.

Forarbeidene til bestemmelsen omtaler hva som kan være grunnlag for gjenåpning. Her nevnes eksempelvis en ny analyse av beviskjeden som får dommen til å fremstå i et tvilsomt lys, se Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker side 343-344.

Som nevnt innledningsvis i pkt 5.4 ble straffeprosessloven § 392 annet ledd endret i 1993. Lovendringen trådte i kraft i august 1995. Før dette var lovens vilkår at det skulle være ”meget tvilsomt” om dommen var riktig før gjenopptakelse kunne skje. Treholts to tidligere begjæringer om gjenopptakelse er avgjort på dette grunnlag. Nå er det etter loven tilstrekkelig at særlige forhold gjør det ”tvilsomt” om dommen er riktig. Kommisjonen har således en videre adgang til å gjenåpne enn det domstolene har hatt ved Treholts to tidligere begjæringer om gjenopptakelse.

Selv om bestemmelsen ved lovendringen ble myket opp, er det fremdeles meningen at den skal ”brukes med stor varsomhet”, jf. Rt. 1999 side 554.

Kommisjonen har foretatt en grundig gjennomgang av saken, herunder etterforskningsdokumentene og bevisopptakene for Høyesterett, og på denne bakgrunn vurdert de mange innvendingene som Treholt har hatt mot dommen. I tillegg har kommisjonen hørt lydopptak fra hovedforhandlingen i lagmannsretten, for derved, og så langt som det i en gjenåpningssak lar seg gjøre, å danne seg en egen oppfatning av betydningen av den umiddelbare bevisførselen.

For kommisjonen er det grunn til å understreke at lagmannsrettens dom er basert på en omfattende bevisførsel. Tiltalte forklarte seg over flere dager, det ble avhørt et stort antall vitner, og foretatt dokumentasjon av skriftlig bevismateriale i et betydelig omfang. Dertil forklarte de rettsoppnevnte sakkyndige seg om de enkelte tiltaleposter.

Når den begrunnede domfellelsen – som her – er basert på en omfattende umiddelbar bevisførsel, innebærer dette både etter rettspraksis og etter kommisjonens mening at det skal meget til for å gjenåpne saken etter straffeprosessloven § 392 annet ledd. Som nevnt innledningsvis skal bestemmelsen være en sikkerhetsventil, og den skal brukes med stor varsomhet. Det vises til Rt. 1999 side 554 og Rt. 2000 side 2142.

I den samlede vurderingen kommer kommisjonen ikke inn på bevismomenter som den tidligere har funnet udiskutable. Imidlertid er det forhold i saken som kan være kritikkverdige eller tvilsomme. Spørsmålet for kommisjonen er om disse momentene samlet sett er av en slik tyngde at det må foretas en ny prøving av saken for at man skal føle seg overbevist om at ingen urett har skjedd.

Kommisjonen vil fremheve følgende forhold:

Pågrepelsen av Treholt på Fornebu 20. januar 1984 fikk umiddelbart stor offentlig oppmerksomhet. Mediebildet var nesten entydig i disfavør av Treholt. Særlig fotografiet av Treholt sammen med Titov og Lopatin i Wien, som kort tid etter pågrepelsen ble stilt til rådighet for media av POT, gjorde sterkt inntrykk. Treholt ble i april 1984 – over ett år før dom falt – avskjediget fra sin stilling som byråsjef, og deretter fratatt sin lønn og pensjon av Stortinget. Kommisjonen antar at disse forhold, fra første stund og på en uheldig måte, bidro til allmennhetens bilde av Treholt som en storspion.

Treholt har erkjent at han har overlevert dokumenter og opplysninger til representanter for Sovjetunionen og Irak, og at han har mottatt penger fra disse. Han har erkjent overtredelse av straffeloven § 121 første ledd. Det sentrale spørsmål i saken, som har begrunnet den strenge straffen og som i realiteten er det forhold som begjæres gjenåpnet, er domfellelsen for overtredelse av

straffeloven § 90; å ha åpenbart overfor annen stat opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.

Lagmannsretten har etter bevisførselen vært overbevist om overlevering av et antall § 90-dokumenter. Retten har ved sin bevisbedømmelse lagt stor vekt på pengefunnene gjort hos Treholt, hans tilgang til graderte dokumenter og opplysninger, konspirative møter med Titov, Zjizjin og Rahdi Mohammed samt Treholts egne politiforklaringer. Det foreligger imidlertid ikke umiddelbare og håndfaste bevis for overlevering av § 90-dokumenter, for eksempel i form av beslag eller vitneobservasjoner.

Kommisjonen stiller også spørsmål ved andre forhold i beviskjeden, særlig knyttet til pengebeviset (bl.a. manglende notoritet), ”sirkelresonnementet” knyttet til overleverte dokumenter og mottatte pengebeløp, og slutningene fra mulighet til realitet - når Treholt sier han *kan* ha overlevert dokumenter, legger retten til grunn at dokumentene *er* kompromittert, dommen side 69-70.

Kommisjonen har kommet til at ransakingene hos Treholt – pengebeviset i vid forstand – er beheftet med svakheter og formelle feil. Fotografiene av penger i Treholts attachékoffert på nærmere angitte tidspunkter dokumenterer ikke tid, sted, beløp og valører. Problemene knyttet til illustrasjonen/dokumentasjonen kommer frem ved de senere rekonstruksjoner. Bruk av et uavhengig vitne under ransakingene ville dessuten ha sikret notoritet og dokumentert de funn som ble gjort på en mer betryggende og tillitvekkende måte enn slik ransakingene faktisk ble gjennomført.

De to ransakingene er foretatt umiddelbart etter at Treholt hadde møtt Titov, Zjizjin og/eller Rahdi Mohammed. Det er ikke foretatt ransakinger på tidspunkter som kan kaste lys over om Treholt pleide å ha store beløp i attachékofferten (reisekasse), slik han selv har hevdet.

De slutninger lagmannsretten har trukket om karakteren og kvantiteten av de opplysninger Treholt har gitt sovjetrusserne, har retten funnet er styrket av de pengebeløp som retten har lagt til grunn er utbetalt til Treholt. Samtidig har retten uttalt at kvaliteten og kvantiteten av overlevert materiale gjør det utvilsomt at han har mottatt økonomisk vederlag for sin etterretningsvirksomhet. Det er dette som er betegnet som et sirkelresonnement. Kommisjonen vil bemerke at resonnementet umiddelbart synes å svekke bevisskjeden og rettens vurdering. Resonnementet blir imidlertid ikke avgjørende fordi annet bevismateriale støtter rettens konklusjon.

Lagmannsretten har på side 67 i dommen uttalt at den, etter den øvrige bevisførsel, legger til grunn at når tiltalte overfor politiet har forklart at et dokument *kan* være overlevert, så *er* det kompromittert. Retten tror ikke på Treholt når han senere forklarer at han kan ha kommet i skade for i sine oversikter i politiavhør å ha tatt med for mange dokumenter som overgitte. Det fremgår imidlertid av dommen at retten har foretatt en konkret vurdering av sannsynlighet for overlevering av hvert enkelt dokument.

Skyldspørsmålet i saken er prøvet kun en gang, idet dommen er avsagt før To-instansreformen. At bevisbedømmelsen bare har skjedd i én instans, var således det ordinære i alvorlige straffesaker den gang saken ble pådømt. Dette er derfor ikke et ”særlig forhold” i relasjon til straffeprosessloven § 392 annet ledd. Etter omstendighetene vil dette likevel kunne være et moment ved helhetsvurderingen av dommens riktighet, jf. Rt. 1992 side 698 på side 711 (Treholt II).

Den samlede kommisjon har således kritiske merknader til flere sider av saken og dommen. Ved vurderingen av hvilken betydning dette skal få for spørsmålet om gjenåpning, har kommisjonen delt seg i et flertall og et mindretall.

Kommisjonens flertall, bestående av kommisjonens leder *Janne Kristiansen*, nestleder *Ann-Kristin Olsen* samt medlemmene *Birger Arthur Stedal* og *Ingrid Bergslid Salvesen*, har kommet til at saken ikke blir å gjenåpne, og bemerker:

Den nye analyse av bevisskjeden gir ikke holdepunkter for at bevisresultatet er feil.

Flertallet vil særlig vektlegge at Treholt i perioden 1974-1983 regelmessig hadde kontakt med representanter for KGB. Særlig møtene i Wien og Helsinki etter 1979, med en så sentral KGB-representant som Titov, underbygger det markant konspirative i denne kontakten. Titov var etter Haavik-saken i 1977 utvist fra Norge som ”persona non grata”.

Det konspirative preget underbygges også av at omtale av kontakten med Titov, Zjizjin og Rahdi Mohammed var totalt fraværende i det omfattende beslag av notater som ble funnet hos Treholt. På bakgrunn av forsvarernes prosedyre må det kunne legges til grunn at Treholt var nærmest ”manisk” i sin notatskriving i alle sammenhenger. Dette fremgår av sentrale vitneforklaringer og beslag gjort i hjemmearkivet. Til tross for dette foreligger som nevnt ikke notater fra møtene med de ovennevnte. Referater eller notater fra møter ville kunne ha gitt Treholt en viss dekning for hans påstand om at møtene, særlig med sovjetrusserne, kun var interessante samtaler angående relasjonen øst/vest. Det er videre påfallende at han ikke beholdt kopi av de rapporter og analyser (til sammen ca. 50 sider ifølge Treholt) som han utarbeidet på konsulentoppdrag for irakske myndigheter etter oppdrag fra Rahdi Mohammed. I denne forbindelse viser flertallet til det som tidligere er skrevet om hjemmearkivet.

I retten forklarte Treholt seg om sin rolle som formidler mellom Norge og Sovjet. Kontakten var likevel ukjent for de personer og instanser som det hadde vært naturlig at Treholt hadde informert,

dersom det skal legges til grunn at kontakten med sovjetrusserne hadde brobygging mellom øst og vest som siktemål.

Til Treholts påstand om at pengefunnene gjort under ransakingene refererte seg til hans reisekasse, vil kommisjonens flertall bemerke at han i det aktuelle tidsrom var i besittelse av to kredittkort som ifølge kortbilag var i bruk på reiser både i USA og i Europa. Det er således påfallende at han reiste med en reisekasse i form av store kontantbeløp over landegrensler.

Treholt har forklart at deler av pengefunnene gjort ved ransaking i august 1983, refererte seg til en større spillegevinst på kasino i Wien. Etter at dom hadde falt i saken, fikk norske myndigheter i januar 1986 svar på en henvendelse gjort til østerrikske myndigheter: Treholt var ikke registrert på det angjeldende kasino i det oppgitte tidsrom. Dette forhold støtter rettens bevisresultat.

Som lagmannsretten har konkludert med i forbindelse med domfellelsen for overtredelse av straffeloven § 90 tredje ledd, jf. første ledd, annet straffealternativ, er Treholts overleveringer av sensitive dokumenter og muntlige opplysninger fra slike dokumenter ansett som en sammenhengende forbrytelse. Dette innebærer at dersom det kan stilles tvil ved enkelte overleveringer, medfører likevel ikke dette at skyldspørsmålet er uriktig avgjort. Når det gjelder overlevering av opplysninger av militær art fra Forsvarets høyskole, har kommisjonen tidligere lagt til grunn at dette hovedsakelig har skjedd muntlig.

På denne bakgrunn, og når lagmannsrettens dom vurderes opp mot de øvrige udiskutable bevismomentene i saken, kan flertallet ikke se at de relativt få svake ledd i bevisskjeden – forhold ved ransakingene, sirkelresonnementet, samt mangel på håndfaste og konkrete bevis for overlevering av dokumenter – kan få avgjørende vekt. Det samme gjelder ensidig opinionspåvirkning og betydningen av

To-instansreformen. Det foreligger således etter flertallets mening ikke grunnlag for gjenåpning.

Kommisjonens mindretall bestående av *Svein Magnussen* har kommet til at saken blir å gjenåpne. Den samlede kommisjon har kommet til at det er flere svake ledd i beviskjeden. Mindretallet mener at disse omstendighetene må tillegges avgjørende vekt til fordel for gjenåpning.

Treholt har kun erkjent å ha overlevert lavgradert materiale og vurderinger til Sovjet, derimot ikke materiale som burde vært holdt hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Han har heller ikke erkjent å ha mottatt penger i større utstrekning enn for å dekke reise- og oppholdsutgifter. Det foreligger etter mindretallets mening ikke konkrete og ubestridelige bevis for overlevering av § 90-dokumenter og opplysninger.

Når lagmannsretten har ansett møtene med sovjetrusserne som konspirative, må man ha for øyet den sammenheng som russerne opptrådte innenfor. De konspirative møtene synes i første rekke å ha vært konspirative sett fra russernes side, og kan inngå i rutiner for en nasjon som visste at deres representanter i utlandet var under kontinuerlig overvåkning. Møtene som Treholt hadde med representanter for KGB skjedde for øvrig på vanlige restauranter i normal åpenhet. At Sovjet, gjennom å vedlikeholde kontakten med Treholt, kan ha tenkt langsiktig og investert i fremtiden er i seg selv ikke bevis for at det i den aktuelle perioden ble overlevert hemmelig materiale.

I lagmannsrettens vurdering er de konspirative møtene utgangspunktet. Retten legger først til grunn at Treholt har mottatt store beløp. Derfra sluttet at han har overlevert opplysninger som rammes av straffeloven § 90. Når det kan reises tvil om hvor mye penger Treholt har mottatt fra Sovjet, og det ikke foreligger et eneste konkret og umiddelbart bevis for kompromittering av sikkerhetsbelagte opplysninger, svikter grunnlaget for

lagmannsrettens avgjørelse av skyldspørsmålet. Lagmannsretten gjør seg skyldig i et uholdbart sirkelresonnement.

Når det nærmere gjelder pengefunn under ransakingene, er forskjellen mellom Treholts egen redegjørelse for beløpenes størrelse og rettens vurdering ikke stor. Lagmannsrettens vurdering svekkes for det første av tvilen ved pengebeviset – rekonstruksjonen og den ”ulovlige” ransakingen. Videre innebærer kobling mellom størrelsen av beløp og møtene – det ble bare ransaket etter møter med Titov og Rahdi Mohammed, og attachékofferten ble ikke sjekket i mellomliggende perioder – at lagmannsretten har lagt for stor vekt på pengene.

Treholts hjemmearkiv inneholdt en betydelig mengde dokumenter og notater hvor kun en liten del er relevant for dommen. I forhold til ”§ 90-foredrag” fra Forsvarets høgskole er ikke annet enn private notater dokumentert. Disse notatene er nokså uforståelige for andre enn Treholt selv. Retten har ikke festet lit til at Treholt har forklart at han samlet på materiale til en bok, men det er på det rene at han har skrevet bøker i denne perioden.

Skyldspørsmålet er kun prøvet en gang. Lagmannsrettens bevisresultat synes dessuten svakt fundert. Retten forutsetter det som skal bevises; – har Treholt hatt § 90-dokumenter i sin besittelse, er dokumentene også overlevert.

Oppsummert mener mindretallet at det kan påvises en rekke svakheter i hele beviskjeden. Svakheterne relaterer seg til vesentlige faktorer i bevisbildet, og er av en slik styrke at de samlet sett innebærer at det foreligger særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig. Det foreligger derfor etter mindretallets mening grunnlag for gjenåpning.

Saken er avgjort med den dissens som fremgår ovenfor.

Konklusjon:

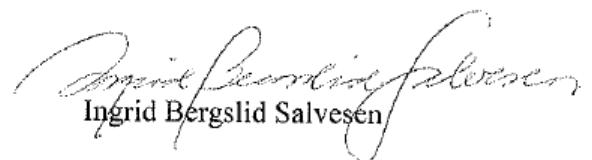
Begjæring om gjenåpning i sak nr. 2005 00028 tas ikke til følge.

Janne Kristiansen

Ann-Kristin Olsen

Svein Magnussen

Birger Arthur Stedal

Ingrid Bergslid Salvesen

